

Novi tractatus de potu caphé; de Chinensium thé; et de chocolata / a D. M[angeto] [i.e. J.J. Manget] notis illustrati.

Contributors

Dufour, Philippe Sylvestre, 1622-1687
Colmenero de Ledesma, Antonio
Manget, Jean-Jacques, 1652-1742
Marradon, Bartolomeo
Spon, Jacob, 1647-1685

Publication/Creation

Genevae : Cramer, Perachon, 1699.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/v5x6khxz>

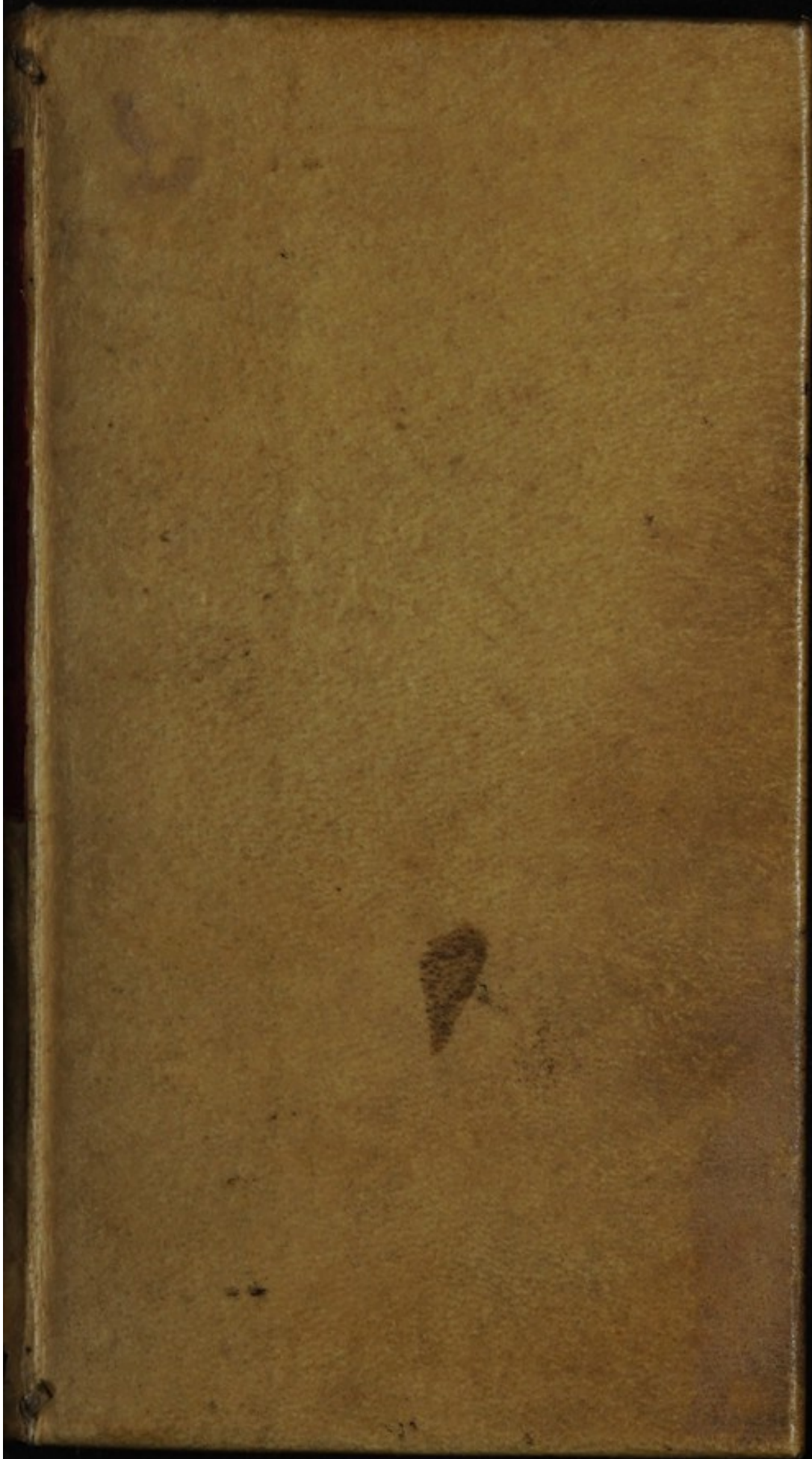
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

DE POTU CAFFE
DE CHINENSIVM THEE;
ET DE CHOCOLATA

1699

XIII 3.

J J

a ~~1111~~

~~40~~

23

M

The Library of the
Wellcome Institute for
the History of Medicine

**MEDICAL SOCIETY
OF LONDON**

Accession Number

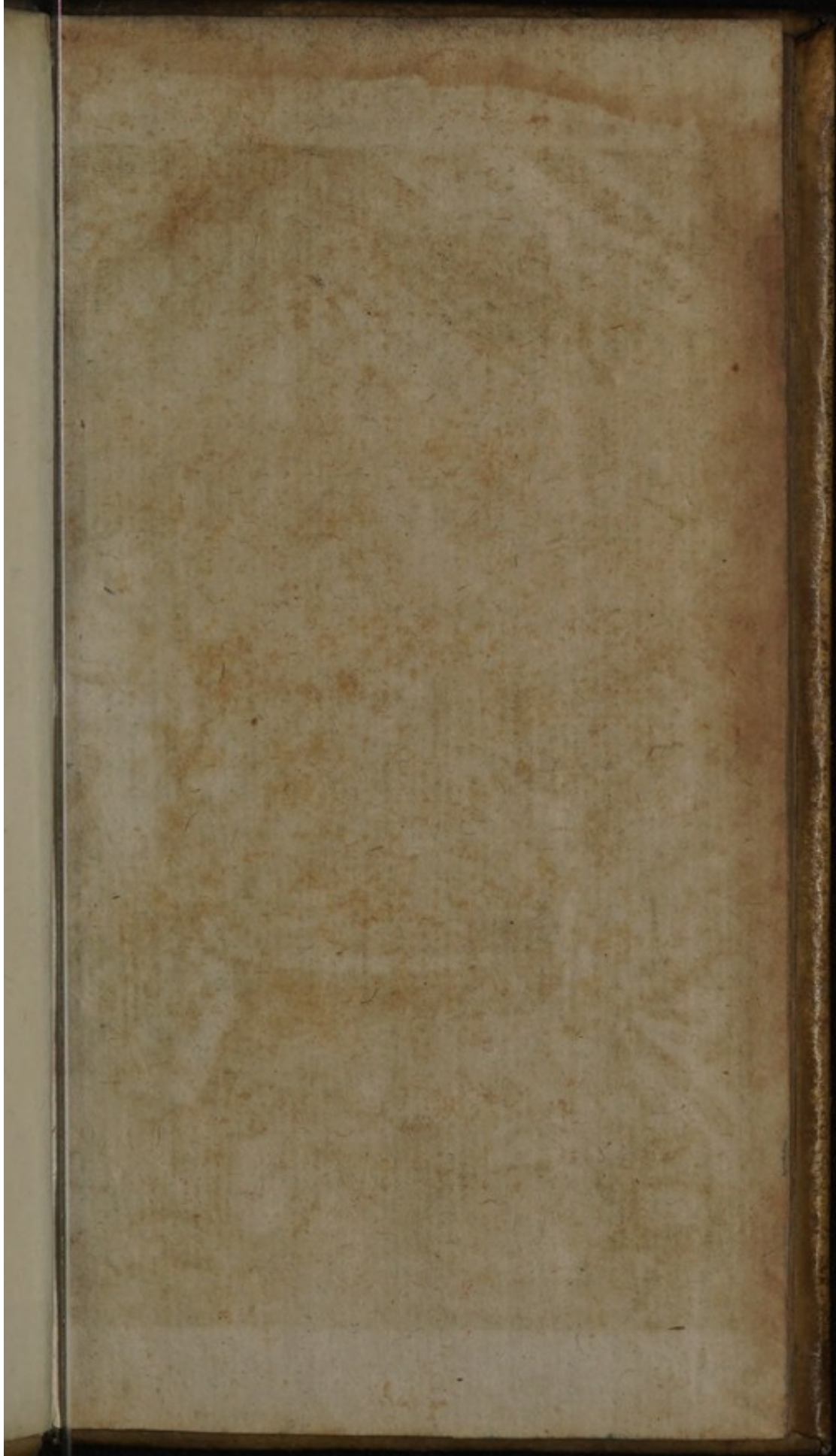
Press Mark

DUFOR, P. S.

65276/A

XIV,

T I

PO

CHI

DE

Apud

LONDON·MEDICIS
TRACTATUS
DE
POTU CAFFE;
DE
CHINENSIVM THE;
ET
DE CHOCOLATA,

à D. M. Notis illustrati.

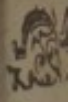
GENEVÆ,

Apud CRAMER & PERACHON.

MDC. XCIX.

Faint, mirrored text bleed-through from the reverse side of the page, including the words "SUTATA" and "MONTANA".

B

T

herb
me e
blica
De h
gina
vect
dei,
notit
Conf
tavit
num
alio
tico
& pe
coll
flect
gnav
tran
apu
rum
lube
tur;

BIBLIOPOLA

Lectori Salutem.

Tanto applausu excepta sunt Opuscula hæc de *Chocolata, Caphe, & herbâ Thé,* Gallico idiomate nuperime emissa, ut iisdem carere Rempubli-
cam Medicam nefas esse crediderim: De his ante aliquot retrò annos, peregrinantium cura & studio ad nos transvectis, multa circumferuntur, dubiæ fidei, ab iis quippe tradita qui ex traduce notitiam illorum consequuti sunt; Conscribendi vero materiam suppeditavit Vir Clarissimus, qui mores hominum multorum vidit & urbes, ac terras alio calentes sole, natales videlicet exoticorum illorum simplicium, peragravit & perlustravit; Idem quo ritu indigenæ colligunt, præparant, & in proprios usus flectunt, oculatus testis tabellis consignavit: Illorum mos cum in Europæos transmigraverit, adeo ut non minus apud hos quam illos exoticorum illorum usus increbescat, saluber aut insaluber prout dextrè aut sinistrè usurpantur; medicaminum quippe classi accen-

*

3

tenda,

lenda, ægris potius quàm sanis consen-
tanea, eapropter manum Medicam re-
quirebant documenta à Viro Clarissimo
suggesta, qui nudam à se observatorum
patrio in illorum solo historiam tradi-
dit. Onus in se suscepit, quanquam
gravioribus intentus, Vir Excellentissi-
mus, Illustribus accensendus, D. D.
Jacobus Sponius, Medicus Lugdunen-
sis, magni *Caroli*, Parentis, eruditionis
& politioris literaturæ ex asse hæres: Il-
le civibus suis primo observata illa Gal-
lica Lingua conscripta dicavit, tribus
Tractatibus (unicuique simplici suum
assignans) distincta; postea eadem Lati-
nitate donari curavit; ratus se rem non
gratam modo, sed & utilem cunctis
Philiatris facturum, in alias regiones,
quæ Gallica Lingua non utuntur, evul-
gando, & publici juris faciendo: Ma-
teriam, quam superat opus, à Viro
taati nominis excultum, benevolo ani-
mo excipe Lector, & laboribus nostris
fave.

INDEX

I N D E X

Capitulum Tractatus de CAFE'.

- Cap. I. *Q*uid sit Caffe: & de genuino
illius nomine. 3.
- Cap. II. *Q*uibus in locis geminat Caffe, &
quantum illius quotannis ad nos per-
fertur. 6.
- Cap. III. *A* quo tempore potio Caffe nobis
& Orientalibus in usu sit. 9.
- Cap. IV. *Q*uomodo Caffe fuerit detectum? 17.
- Cap. V. *O*bservationes pro deligendo
Caffe; modus convenienter ipsum torre-
faciendi; & quibus cautionibus in fari-
nam redactum conservetur? 19.
- Cap. VI. *Q*uomodo ad potum farina Caffe
sit coquenda? qua quantitate & quo pa-
cto sit insumenda? 26.
- Cap. VII. *D*e primis Caffe qualitatibus 31.
- Cap. VIII. *A*nalysis Caffe; qua sunt ipsius
qualitates secundae. 36.
- Cap. IX. *D*e effectis Caffe imprimis ad
stomachi affectus. 51.
- Cap. X. *D*e ventris infimi, & mulierum
morbis quibus Caffe inservit, de Cal-
culo & podagra. 57.
- Cap. XI. *D*e usu Caffe in pectoris morbis;
de Lacte Cafeteo, de efficacia Caffe ad
febres sanandas. 43.
- Cap. XII. *D*e utilitate Caffe in levandis
Capitis doloribus; numque homines in-
somnes teneat. 78.
- Cap. XIII. *D*e temperamentis & morbis
quibus Caffe minus idoneum est. 83.
- Epistola Dom. BERNIER 83

I N D E X

Capitum Tractatus de Chinensium
T H E.

- Cap. I. **D**E natura Thé; de nomine ejus,
locis è quibus affertur &
usus ejus antiquitate. 94
- Cap. II. De Thé eligendo; de Regionibus
ubi in usu non est, de modoque illud
preparandi. 103
- Cap. III. De herba Thé viribus ad fu-
gandum somnum. 111
- Cap. IV. De virtute Thé ad sanandos
Capitis dolores. 117
- Cap. V. De virtutibus Thé in morbis
stomachi, in podagra, Calculo, dolore
Colico, morbis lienis, Rheumatismis,
morbisque aliis & de Thé cum la-
cte. 113

I N D E X

Capitum Tractatus de CHOCOLATA.

- Cap. I. **Q**uid sit Chocolata: & examen
ejus ingredientium. 132
- Cap. II. Preparatio & mixtio simplicium
ad Chocolatæ Compositionem, tum &
bibendi modus. 151
- Cap. III. De qualitatibus ex Chocolatæ
ingredientium mixtione resultantibus. 161
- Cap. IV. Quibus affectibus Chocolata
conveniat. 165
- Dialogus de Chocolata Interlocutoribus
Medico, Americano & Cive. 113

F I N I S.

93
94
bus
lud
103
fu-
111
dos
117
bis
lore
nis,
la-
113

T A
men
132
rium
151
laxa
161
blaza
165
165
113

Ibric vel Olla ad decoctionem Cafe

Planta Cafe

Faba Cafe

Instrumentum ad torrefaciendam Cafam

T

P

quasi
 na q
 dio u
 da u
 Nall
 quæ
 & in
 longi
 glige
 fit, u
 ca m
 bis e
 fœcu
 occid
 accu

TRACTATUS

DE

POTU CAPHE'

INFINITA Dei benignitas atque potentia creaturarum conservationi ultrò & abundè providit. Is ob oculos & quasi præ manibus nostris posuit ea omnia quibus aut pro alimento aut remedio utamur, quæque sanitati conservandæ aut restaurandæ conducere possunt. Nulla nobis magis apta videntur, quàm quæ apud nos germinant : sed curiosus & irrequietus hominis animus, alia è longinquo sollicitè quærit, patrium negligens solum ut remotum fodiat. Inde fit, ut in Medicina nulla hodie pharmaca magis in promptu sint quàm quæ nobis ab Oriente allata sunt : quasi verò fœcundior sit Sol ubi oritur, quàm ubi occidit ; quasi novercantem Naturam accusaremus, quæ Animali cuilibet pro-

A

ut

ut ipsi convenit sapienter, ubi nascitur non subministrarit unde sustentetur & conservetur: sordescunt domestica, peregrina laudantur.

Non est igitur quod miremur, homines contemptis periculis impensisque per mare per terras in remotas curritare regiones, ut rare, nova, & si Deo placet salutifera ex India utraque & remotissimis terræ plagis quotidie nobis afferant, inter quæ non infimum meretur locum Arabicum Café: cujus eximias vires scrutari mihi animus est, legitimumque usum indicare breviori & clariori quàm potero methodo.

N O T A.

* Non minùs sanè damnandi veniunt illi quibus nihil peregrinum arridet, quàm alii qui dum ad ea quæ natale solum suppeditat, omninò nauseant; magnificè tantùm sentiunt de pharmacis aliunde advectis; quique quò aliquid in remotioribus mundi regionibus nascitur, majorique impensâ & labore acquiritur, eò nobilioribus viribus dotatum opinantur. Nos nec ab horum nec ab illorum parte stantes, agnoscimus plura in Indiis progigni, sive ex naturâ soli, sive ex naturâ Cœli, quibus nihil prorsus

sus
terr
mor
ryop
quis
ipfi
und
pro
est?
fente
pe ha
reas
jam
mag
ur al
Hem
dom
aut f
Café
bis t
suâ se

Qu
C
rum
rotu
cum

DE POTU CAPHE. 3

sus coæquandum in nostris reperiatur terris: nam ut nihil dicamus de Cinnamonô, de Cassiis, de Balsamis, de Caryophyllis, aliaque tota aromatum segete, quis unquam apud nos ita fuit felix, ut ipsi occurrerit inter arbores nostrates unde decerperet corticem Febres certò profligantem, qualis in America inventa est? Quis inter radices remedium antidyfentericum tutum, ac contra omnes prope hæmorrhagias utile, quale juxta aureas mineras Regni Peruviani, celebris jam & undique nota radix Hypecacuhana magnò nostrò emolumentò præbuit? Et ut alia plura fileam, quis ad Cephaleas ac Hemicraneas Medicamentum aliquod domesticum obtinuit folio fructicis Thé, aut fructui tosto arbusculæ, Coofé aut Café dicto, æquiparandum? Itaque nobis nec nostra nec aliena sordebunt, dum suâ se commendabunt efficaciam.

C A P. I.

Quid sit Café & de genuino illius nomine.

CAfé est leguminis peregrini species, magnitudinis nostratium fabarum à quibus non admodum abludit, rotundum ex una parte ex altera planum cum fissura in medio, coloris inter candidum

TRACTATUS

didum & flavum subobscuri ; involutum
 duplici cortice, interiori admodum tenui
 & ejusdem coloris ac granum ipsam, ex-
 teriori verò subnigro & satis crasso : ve-
 rùm ad nos fertur plerumque decortica-
 tum : arbor cujus est fructus similis est
 Evonymo, teste Prospero Alpino in tra-
 ctatu de plantis Ægypti, vel etiam no-
 strati Ceraso, tum in foliis & ramis, tum
 in magnitudine; frutex enim est tenui-
 bus ramis, exiguis foliis, æquis, crassis
 & viridentibus semper, citò tamen deci-
 duis, remanente fructu donec perfectam
 maturitatem assequatur. At melius inno-
 tescet ex tabella initio hujus tractatus ex-
 hibita. Authores qui de Café sermonem
 fecere illud ad fabarum genus referunt
 ob affinitatem quam cum illis habet :
 quinquæ & viginti ab hinc annis adèò
 paucis innotuerat in Gallia, ut à pluri-
 bus Morum nuncuparetur, prout in
 quodam folio Lutetiæ Typis dato legere
 est, cùm tunc in Gallia sorbitio hæc in
 usum revocari inciperet. Imò & nunc
 etsi invaluerit, mirum quantum circa
 ejus nomen & qualitates Authores dis-
 crepent. Quidam antequam in pulve-
 rem redactum sit nominandum esse cen-
 sent latine *Bunchum*, gallicè, *Bon*, alii in
 pul-

DE POTU CAPHE' 5

pulverem redacto alia & varia nomina ipsi imponunt, nempe *Café, Cephé, Cavé, Caver, Cabué, Caveab, Chaubé, Choana, Chaona, aut Cabueh*. Interea referam quæ ad me Alepo acerrimi ingenii vir (a) scripsit hac de re, consultis eruditioribus indigenis.

Fabæ de qua ad me scribis nomen, inquit, Arabiæ unde illam habemus idiomate est *Cahoueh*, Arabi enim, v. consonans ut cæteri populi non habent. Turci alique Orientales pronuntiant *Cahut*, originemque deducunt à *Cobreo* quod est robur: sic nuncupantes quia ejus effectus insignis est Corrobare. Hæc ille, verum nos in hoc tractatu *Caphé* voce apud Europæos magis notâ perinde uti non dubitabimus.

Nota

Leguminis nomen minùs propriè ab Autore conceditur fructui arboris *Cofé*; nam hoc non venittribuendum vel aliquali figuræ similitudini, vel aliis quibusdam accidentibus, ni etiam tota planta pro colligendo hoc fructu è terrâ legatur ac evellatur; siquidem ut inquit Plinius, *Legumina velluntur è terrâ, non subsecantur. Unde & legumina appellata,*

A 3

quia

(a) Dom. Equ. D'Arvicux Consul pro Gallia

6 TRACTATUS

quia ita leguntur. Verùm hoc tantùm per
transennam; error etenim in nomine non
erit ita momentosus, ut modò in alijs
non peccetur habeamus cui reprehen-
dendo multum immoremur. Descriptio-
nem plantæ quod attinet, illa equidem
non omni ex parte accurata; florem ete-
nim, aut alia multa ad integrã descriptio-
nem facientia non exhibet, At id non Au-
toris culpâ, sed tantùm eapropter quod à
peregrinatoribus non satis commodè
fuerit inspecta ut ipsius perfectior tra-
deretur idea: Unde & Clarissim. Raius &
alii verè eximii Botanici non habuere quò
curiositati nostræ in hujus arbusculæ de-
lineatione plenius satisfacerent.

CAP: II.

*Quibus in locis germinet Casé & quantum
illius quotannis ad nos perferitur.*

EX omnibus terræ plagis sola *Yemen*
nunc dicta, olim Arabia felix Casé pro-
gignit, unde quibusdam Fabæ Arabicæ
nomine non malè donatur. Nascitur abs-
que cultura in illius vastis campis meri-
diem versùs. Hinc collectum *Morans*
Louheiam. inque alios maris rubri portus
transvehitur. Mox cymbis *Geddam* de-
fer-

DE POTU CAPHE. 7

fertur maritimam Arabiæ Petreæ urbem
 ditionis Cheriffi *Mekæ*. Illic navibus,
 triremibusque imponitur, & ad mariti-
 mam itidem urbem *Sues* duas & viginti
 leucas circiter *Cairo* distantem amanda-
 tur: quò singulis annis viginti quinque
 millia Saccorum, quorum singuli 300.
 libras continent, Camelis sportari so-
 lent. Præterea decem aut quindecim
 millia ejusdem ponderis Mercatorum
Caravana Medina cum Pergrinis Pro-
 phetæ devotis redux in Ægyptum & sy-
 riam affert, Arabesque non paucam
 etiam copiam ad celebres *Mekæ* nundi-
 nas deferunt.

Multi afferunt, orientis incolas prius-
 quam Arabicam hanc Fabam venum ex-
 ponant, ne alibi seratur, germen illius ex-
 tinguenti causâ, illam in aqua ferveface-
 re, aut in clibano calente aliquandiu de-
 tinere. Alii, quibus assentior, in contra-
 riam eunt sententiam, huic innixi rationi.
 Si verum esset inquit, Café fervefactum
 aut Clibano leviter torrefactum fuisse,
 pauca ipsius grana, antequam ex Arabia
 transferrentur, suo cortice induta rema-
 nerent. Ille enim cortex tenuis admo-
 dum existens igne quantumvis levi in
 pulverem decideret, cum tamen plura

cortice adhucdum involuta nobis occurrant huc allata: præterquam quod saporem, odoremve quendam torridum, quibus tamen carent, impertiretur ignis.

Nec mirandum in sola Felice Arabia paucos duntaxat agros huicce Fabæ procreandæ aptos esse. Haud dispar res agitur circa gummi arboris thuriferæ, quæ quidem arbor in vastis circa Sinai montem planitiibus, juxta mare rubrum crescit copiosissimè, at illinc semidici itinere vix unam reperias, & si fortè quædam nascatur perpusilla est & gummi destituta. Ita omnibus notum est, res nonnullas aliquo in loco abundè provenire, alio verò propinquo desiderari. Cassiam optimam in certis Ægypti agris reperire est, in alio aliquot miliaribus distito aut nullam, aut nullius planè pretii: ita ut verbi gratiâ, *Pelusium* quadringenta aut quingenta centipondia quotannis suppeditet, *Rousserum* verò virciter quindecim miliaribus distans, aut penitus nullam ejus arborem habeat, aut ferè sterilem.

* Hic omnino cum Clariss. Rajo mirari subest tantum thesaurum unius tantum gentis peculium esse, tamque lucrosæ stirpis plantaria intra unius Provinciæ angu-

DE POTU CAPHE: 9

angustias coerceri. Mirum etenim, ut habet ille, vicinas nationes, exstimulante invidiâ aut avaritiâ, ea jam pridem vel vi depopulatos non esse, vel semina aut vivitradices dolo surripuisse. Mirum quem vigilem Draconem tuendis caove-
tis suis præficiant indigenæ, qui omnes insidiantium technas & conatus frustrer-
tur aut eludat. Nec enim dubitandum quin in eodem climate eadem soli con-
stitutione & temperie cæli gaudente sata,
& feliciter adolescere, & ad frugem per-
venire posset. Mirum denique unius re-
gionis messes totius Orbis expensis suffi-
cere. Oportet utique ut & terra fertilissi-
ma sit, & latifundia arbusculis consita
spaciosissima.

C A P. III.

*A quo tempore potio Cafè nobis & Orien-
talibus in usu sit.*

A Quadraginta circiter annis tantum
in Gallia Cafè innotuit, ejusque
usus à quinque & viginti annis apud nos
obtinuit. Ad id haud dubiè multum con-
tulit novitatis studium. Observatur in
Cancellarii Baconis operibus ante quin-

A S qua-

quaginta annos typis datis tunc temporis Anglis non nisi nomine notum fuisse, ejusque virtutes eos penitus latuisse. *Turcis*, inquit *Autor* *quedam* *Planta* *species* *est*, *Café* *dicta*, *quam* *siccata* *in* *pulverem* *redigunt*, *ut* *ex* *ea* *cum* *aqua* *calida* *fiat* *potus*; *eo* *se* *credunt* *eximiosos* *&* *ingenio* *acres* *evadere*, *sed* *immoderatè* *sumptus* *perturbat* *unde* *dignoscimus* *plantam* *illam* *ex* *remediis* *seminiferis* *esse*: In quo certè fallitur. Non ita facile certoque asserti potest quandonam *Café* *Orientalibus* fuerit detectum; Verùm non dubium est, quin uno loco citiùs quàm altero innotuerit; eoque per multos annos antequam in vulgus abierit nonnulli potiti videntur. Si iis quæ mihi ex Oriente scripta sunt fidem adhibeo, à duobus tantùm circiter seculis potui esse capitata vulgari ac hodie, quod tamen incertum adhuc manet. Quandoquidem Ludovicus Bassano, Antonius Menavius & Franciscus Sansovinus qui scripsere primus anno 1545. secundus 1548. alter verò 1563. ubi loquuntur de tribus Turcarum potionibus & eas describunt, nequidem unum verbum de *Café* pronuntiant. Quod si non est argumentum demonstrativum, indicium tamen est sus-

DE POTU CAPHÆ. 11

pendendo iudicio sufficiens. Imò plures affirmant Turcis & eorum vicinis potum illum non fuisse admissum, nisi cum Sultanus Helim debellavit Ægyptum annis scilicet 1517. & 1518. ubi illius usum à longo jam tempore institutum deprehenderunt. Hoc illi haud dubie ab Arabibus quibus café à centum & septem annis notum erat acceperant, si fidem iis adhibeamus quæ de hac referunt Moderni quidam Autores quorum libri ea opinione sunt referti Razim & Avicennam de eo sub nomine *Bunchi* disseruisse, verùm Velschius in suo tractatu de vena Medinensi probat *Bunchum* non esse Café Atabum, in ambigua voce errorem fuisse demonstrans. Adde quod Ebenbeihar asserat Bunchum esse *Nafsaphthum* Dioscoridis, & *Ebenmarusi* notet in suo dictionario *Bunchum* esse radicem odoriferam: reapte Avicenna ipsum radicibus adscribit, quod minime café convenit. Præterea contendit Velschius, Prosperum Alpinum accepisse *Bun* pro eo quod dixit Avicenna de *glande unguentaria*, Arabibus appellata *Ban*, referre possem locum Avicennæ, sed qui ex hujus Autoris obscuro textu Fabæ

nostræ Arabicæ notitiam quærunt, planè incerto nituntur argumento.

Marcus Paulus qui circa tertii decimi sæculi medium scripsit, quemque norunt accuratum, ne verbum quidem de ea in itinerario suo orientem versus profert. Prosper Alpinus qui à circiter centum annis iter fecit in Ægyptum, & post ipsum Veslingius qui ibi sat diu versatus est, primi ex Europæis de illo scripsere, id quod nos certiores facit, seculum cui Café detectio tribuitur, fortè non ita longè petendam esse. Apud omnes autem est in confesso hodie in Oriente in communem usum cessisse, & eo more ut singulis mane ubi surrexerunt & suas fudere preces, sive domi sive foris, cujuscumque status, sexus & omnis ferme ætatis, vel iteratum craterem quam *fingians* nominant assumere soleant, stomacho non jejuno, ut pluribus in Gallia mos est, sed ab assumpto cibo. Magnates ante potum istum acceptum, jentaculum sumunt quod prandii loco esse posset & quocum ad secundam usque post meridiem horam cibo abstinent. Mercatores & Mercenarii parùm panis huic usui destinati, quem alicubi dicunt *Fuier*, alibi *Qua-*
quid

DE POTU CAPHE 13

qui edere solent. Hujusmodi panis juxta eam quam accepi figuram, panem buccellatum palmæ instar latum & planum refert. Verbd, & divites & pauperes singulis matutinis diebus antequam Café potent cibi aliquid sumunt, persuasi id stomacho jejuno sumptum in bilem converti ac quidquid in stomacho offendit in bilem immutare, ipsum errodere, devorare & ad exinanitionem usque debilitare, membra omnia gravedine afficere, appetitum tollere, anxietate, mœtore & impatientia animum cumulare; totum denique corpus dejicere. Hinc est quòd ad portas tabernarum Café, innumeri reperiantur vendentes *Futier*, buccellatos aliosque artopticios panes, quos potatati manducandos emunt, experientia edocti illud hac cautione sumptum salubrius esse: quod locum dedit proverbio, inter eos obtinenti, si ante Café sumptionem nihil haberent manducandum suæ rogæ globulum deglutiendum esse aut eo abstinendum.

Interim, Orientalium pace dicam à Medicinæ haud experientissimorum, quotidianâ experientiâ comprobatur in nostris regionibus illud etiam jejunos

juvare

juvare ; quamvis fatebor jam pastis esse salubrius , maxime si contra stomachi incommoda adhibeatur. Circa hæc tamen nullas certas possumus præscribere regulas. Pro vario uniuscujusque temperamento varias necesse est habere rationes , cum remedia & alimenta inæqualis sint virtutis juxta diversa quibus applicantur subjecta. Hæc apud Turcas opinio invaluit potionem hanc non sanitari solum sed nutritioni quoque multum conducere ; quod Eruditi humori Oleagineo Café à natura insito adseribunt ; quippe qui non solum fermenti æstum temperat , impedit ne stomachi membranas vellicet & cibi appetentiam retardat , sed etiam materiam quamdam in succum nutritivum convertibilem suppeditat , spiritusque reficit , utuntur eò pauperes , quò sumptui parcant ; & revera plures in illis regionibus mihi amici , Litteris me monent operarios quosdam haustis mane aliquot crateribus , & aliquot aliis per reliquum diem , ipsum absque cibo transigere. In hisce autem regionibus hanc qualitatem saltem non adeo sensibilem ipsi inesse non deprehendi ; Cum vero id ipsum à pluribus viatoribus habea-

DE POTU CAPHE. 15

beamus confirmatum lubens credo, rationem discriminis hujus ex parte esse in eo, quòd è remotis adeo regionibus huc allatum multum de virtute sua deperdat. Eòque magis animo infidet hæc opinio, quòd ipsam amplectatur Dominus Bernier in illis plagis versatus proque maxima sua sinceritate credendus. Exhibebo sub finem quæ in literis quas ad me dedit super hac re differit.

Turcis generatim non satis est Café potare in privatis ædibus, invisunt etiam tabernas quæ plures sunt in locis urbium elarioribus, quasque *Cahvé kane* nuncupant. Illuc singulis ferè horis potatum se conferunt, nulla status habitâ ratione, & post diversos itus & reditus magnam ibi diei partem transigunt confabulando, nec rei cuiquam certi argumenti sese adstringendo, licèt quamlibet materiam sui juris faciant. Sermocinantur interdum de rebus publicis, interdum figmentis joculis, prout quisq; ad lubitum fingit, sese oblectant. Tabernarum domini, quo magis rationibus suis studeant commoditates ac omnigenas voluptates iis conciliant

imò

inò varii generis musicos qui alliciant
 & oblectent sumptibus suis detinent.
 Frequenti aduentium multitudine cele-
 brantur illæ domus, imprimis ad tertiam
 & quartam post meridiem horam, quod
 tempus precibus, quas *Laffero* aut *Quindi*
 appellant, dicatum est: tunc *Caterva-*
tim illuc conflunt velut ad oblectatio-
 nem quâ vix abstinere possent. *Café*
 non plebeiis solùm commune; apud
 Magnates etiam in officiis urbanitatis
 exhibendis oblectamento est, & si de-
 sideraretur parum placeret congressus.
 Supremi Regiæ Ministri sicut ex civi-
 bus minimi, ipsum tenentur offerre po-
 tandum omnibus qui ipsos conveni-
 unt, id si intermitterent in usu & urba-
 nitate multùm delinquerent. *Visirius*
 ipse ne ullum quidem Legatum in con-
 cilium advocat, quin ipsum *Café* ad-
 junctis *Sorbeto* & *suffitu* excipiat; Con-
 temptui alioquin tribueretur. Verùm
 aliquando non offertur *suffitus* durante
 scilicet *Ramadam* quod *Turcis* tempus
 est jejuniis sacrum. Adeo usq; Religionis
 suæ zelant leges, ut si quàm minimum
 odorarentur jejunii violati reos sese cre-
 derent, & eodem Religionis animo etiam
 su

si alii
 nean
 riam
 bend
 cipu
 ta qu
 dice

IN
 D
 iustit
 litate
 Stant
 ab e
 prog
 quib
 ideò
 mand
 lum
 esset
 men
 tate
 igno
 hanc
 gaud

DE POTU CAPHE. 17

si aliis Café offerant, illo tamen ut abstin-
neant diligenter cavent. Verò, in O-
riente & maximè apud Turcas in exhi-
bendo sibi invicem honore, Café ut præ-
cipuum adjungitur & ideo inter epithe-
ta quibus illud insigniunt Honorabile
dicere solent.

CAP. IV.

Quomodo Café fuerit detectum?

IN dubium revocari non potest quin
Deus in rerum primordiis cum terram
jussit herbas, arboreque producere, qua-
litates pro sua voluntate ipsis indiderit.
Stante hoc principio, certum est Café
ab origine illis omnibus qualitatibus
propter quas tantò cum studiò illud re-
quirimus præditum fuisse. Nec tamen
ideò eas ab omni ævo fuisse notas opi-
nandum est: per multa secula non so-
lùm testæ remanserant; sed etiam quid
esset Café planè ignorabatur. Deus ta-
men qui has facultates ad hominis utili-
tatem ipsi indiderat, noluit ut ob ejus
ignorantiam ipsarum usu privaretur;
huncque thesaurum, quo tot populi
gaudent demùm è tenebris erui voluit.

Media

Media ad hunc finem adhibita divinam providentiam ita prædicant, ut nemo sit qui ea addiscere dedignetur. Quæ super hac re proferam, deprompsi ex dissertatione Fausti Naitonis Maronitæ Linguarum Chaldaicæ & Syriacæ in Collegio Romano professoris, quæ extat in Italicorum eruditorum Ephemeride, anni 1671.

“ Custos, inquit, Camelorum aut Caprarum, ut existimant alii, quibusdam Monachis retulit, nonnunquam Capras aut Camelos suos noctes vigilando & saltando transigere, id quod Abbas pabulo tribuendum statim coniecit. Cujus ut certior fieret, in loca tunc temporis pecudi frequentata se contulit, & animadvertit, illam die nocti quam saltando agerat anteriori multos certi cujusdam generis occurrisset fructus, quorum fructus verisimiliter comederat. Nonnullos itaque eorum qualitates investigandi causa collectos aqua fervescit & liquore epotato somnum averti deprehendit, quò motus Monachis suis ne officii nocturni tempore dormirent potandum præbuit. Res ex voto cessit; & paulò post multas fructui illi salubres esse qualitates detectum fuit. Quapropter multis de-

“ Gderabi-

“ de
“ su
“ an
“ nes
“ Mo
“ nis

Obfer
con
qu
cu

P
credo
venit
mori
fit de
mane
quò r
Insup
bus
de fu
Ope
be di
est Ca
lege,

“ desiderabilis evasit, maximè autem ip-
 “ sius mercatoribus quippe qui in grati-
 “ animi fidem preces privatas & solem-
 “ nes sacrant *Sciadli* & *Ayiro* quibus
 “ Monachis hujus fructus investigatio-
 “ nis tribuitur honor.

CAP: V.

*Observationes pro deligendo Café ; modus
 convenienter ipsum torrefaciendi ; &
 quibus cautionibus in farinam reda-
 ctum conservetur?*

PRiusquam loquar de modo Café
 torrefaciendi ; quasdam necessum
 credo, prælibare cautiones quibus con-
 venienter eligatur. Paucis id agerur. Me-
 moria tantùm tenendum est, cùm Café
 sit de leguminum genere hoc illi com-
 mune esse cum aliis leguminibus, quòd
 quòd minùs exsuccum est, eò melius sit.
 Insuper observandum an sordibus qui-
 bus pondus illius augetur, quibusque
 de sua virtute amitteret, purgatum sit.
 Optandum esset ut vetus à recente pro-
 bè distinguere possemus, certum enim
 est Café quòd vetustius est eò minus va-
 lere, quo plus enim siccatur eo plus de
 succo

succo & de sapore suo evanescit. Sed hæc captu nostro majora sunt. Nec video quomodo quis in hoc fraudem vitare queat, nisi, ut soleo, identidem Café ex locis proximis sibi deferendum curet; nec id tamen periculo nos eximit. Sunt qui ipsum coloris flavi obscuri, & levem, subalbo & gravi anteponendum esse censent. Ea sunt quæ hac in re hucusque deprehendere potui.

Si dixerò Café quale ab Oriente defertur, in se habere qualitates quas illi tribuimus & ipsum non habere, Contradictorium videbitur. Attamen hoc certo certius est. En quam do rationem. Sumatur Café, quale illud accipimus, contundatur & fervefiat, aliquot ex eo calices hauriantur, nullius erit effectus. Sed si dum torrefit, illi ut par est coctionis gradus addantur & farinâ fervefactâ crateres aliquot sorbeantur, hæc incidunt quæ ipsi tribuuntur qualitates. Hoc probat virtutem Café, licet ipsi à natura insitam, attamen velut extinctam esse nisi ignis ope excitaretur. Etenim non nisi torrefacto utimur, quia experientia comperitum est illius corpus ignis vi penetrari & Phlegma quo irretiebantur ejus spiritus exhalare, ideoque illud aperitivum & stoma-

D
stoma
sal ali
ginos
At non
dam d
quã
id qu
nem
dam
menci
tos, se
solam
farin
mod
niscij
ubi fr
vende
tion
adeo
Cait
dru v
berna
petit
rim
eant
effe
beret
facie
acti i

DE POTU CAFÉ. 21

stomachicum effici : Cujus rei causa est
 sal aliquod fixum & humor quidam olea-
 ginosus ipsi proprius, ut inferius patebit.
 At non nisi longo usu, torrefactionis gra-
 dum discimus. Si nimium aut minùs
 quàm par sit aduratur inutile redditur,
 id quod invictè probat ad torrefactio-
 nem convenientem & utilem peragen-
 dam, medium tenere maximi esse mo-
 menti. Multi hujus artis se jactant peri-
 tos, sed pauci illam callent, non dicam
 solum in Gallia, ubi tot habemus hujus
 farine homines, qui cùm peritiâ sint ad-
 modum brevi, tamen eruditissimi & om-
 niscij haberi volunt, sed etiam in Oriente
 ubi frequenti usu Café, ij saltem qui illud
 vendendo toti se dant omnia præpara-
 tioni requisita edoceri debuissent. Hoc
 adedè verum est ut Dominus Bernier qui
 Cæiri, ubi multum Café consumitur sat
 diu versatus est, duos tantùm fuisse ta-
 bernarios perfectè torrefaciendi Café
 peritos famam proclamare testatur. Inte-
 rim qui committuntur in hoc errores
 causam esse opinor cur minùs hic suos
 effectus sortiatur. Longè aliter se res ha-
 beret si plerique eorum qui illud torre-
 faciendum suscipiunt, tandem se huic
 arti impares esse sibi persuaderent, & iis
 acquies-

acquiescerent quos longa & frequens experientia edocuit. At non sperem illos hoc consilio ad sanam de peritia sua opinionem adductum iri, qui potius miseratione digni sunt. Ego, si præjudicia tollere nequeam, eorum tamen ignorantiam providere tentabo. Patefaciam igitur, quod conveniens Café torrefaciendo & utiliter potando deprehendi, tum experientiam propriam, tum amicorum, quorum aliqui maximam vitæ partem in Oriente commorati sunt, quos quoque mos Café potandi, attentos & curiosos circa minima quæ ad rectam præparationem sunt adhibenda, reddidit.

Torrefactio.

Accipe quæ torrefacere vis grana *Bum*, (voce illa impræsentiarum utor, ut sententiæ eorum me accommodem qui priusquam in pulverem redactum fuerit, *Café* vocandum esse negant) dummodo duarum aut trium librarum, pro singula vice, quantitatem non excedat: quò minori enim quantitate sumuntur grana eò melius torrefiunt. Sartagini aut aneæ lanci, vel si mavis pelvi fictili, superpositæ igni carbonum probè sine flamma tamen accensq

DE POTU CAPHE. 23

accenso injicias, cura deinde ut statim atque ipsa incalefieri animadverteris cochleari ferreo vel spatulâ indefinenter agitentur, & sic singula grana æqualiter ignis vim recipiant donec semi-usta appareant; Cavendo maximè ne ulterius procedat ustio; quod tibi innotescet cum colore castaneo & subnigro grana tincta videbis, tuncque igne eximas. Si debitè peracta fuerit, jucundum veluti panis adusti odorem sed cephalicum & stomachicum magis percipies. Torrefieri etiam potest in vase ex ferro albicante aut cupro stannico confecto, quale videre est in tabella quam initio hujus Tractatus exhibeo, quod quidem granis impletur, tegitur operculo & ad ignem carbonum valdè accensum circumagitur donec satis torrefacta sint. Hæc præterea, haud dubiè, minori quantitate ac in pelvi fictili detecta volatiles partes evanescerent, indeque melius evaderet. Licet tamen modum istum pluries experiri conatus sim, nunquam res ex sententiâ cessit, aliorum fortè voto & experimentis hæcædet. Grana decocta contundes & in pulverem rediges: non multum minutè concisa Orientalibus placent, Gallis verò ita tenuia ut subtilissimum cribrum subire queant.

Gras

quena
illos
a opi-
milit-
a tol-
antiam
gitur,
do &
expe-
orum
riente
Cafè
mini-
n sunt

grana
tor, ut
u qui
ecit,
mmo-
o sin-
quò
grana
zuez
ofitæ
men
ensq

Granis decoctis & contusis apprimè ca-
 vendum ne evanida fiat farina, huic enim
 magis est obnoxia quàm vinum ipsum;
 & si semel vappida sit, nulli rei amplius
 conducit, ejus qualitates enim non mo-
 dò debilitantur sed penitus pereunt,
 quod nunquam satis vitare debemus.
 Curandum igitur molitò granò, farinam
 coriò adipe exteriùs unctò aut ceratò in-
 eludi, ita ut nec per cori poros nec per
 sacci suturas ullus aëri detur aditus; subitò
 igitur stringendus saccus ad Café su-
 perficiem usque, nec nisi ad usum ape-
 riendus, tuncque cochleari utendum est,
 ut protinus & cum omni diligentia reli-
 getur. Ratio hujus est, quòd virtus Café
 maxima in spiritibus qui per torrefactio-
 nem elevantur consistat, qui si evanue-
 rint, non nisi magna aut insipida quædam
 farina mucidum & situm redolens super-
 stes erit, illiùsque decoctio æquè inju-
 cunda est ac sanitati noxia. Hoc animad-
 vertere est, cum farina loco odoris panis
 calidi & adusti, mucidum olet. Quo diu-
 tiùs asservatur, eò minoris est virtutis, in
 dies odorem & saporem balsamicum qui
 igne excitatur aëre verò dissipatur, amit-
 tendo. Minima igitur & quâ solùm opus
 est quantitate, pro singula vice & ipsum
 sumendi

V
 sumen
 est, ut
 porio
 do utat
 lectus t
 edris
 in ter
 stam
 gere et
 quo it
 abetret
 roo ter
 men
 cum
 dam
 farina
 cautior
 Quo
 Café
 usurp
 ob ra
 joti vi
 observ
 res ha
 tas no
 lum

sumendi imminenti tempore molendum est, ut majoris jucunditatis & utilitatis sit potio. Hac ut pote præstantiori methodo utuntur Arabiæ desertæ incolæ; molestus tamen est iis qui jucunditatem sine cûris expetunt. Interim aliter agere & in tertium & quartum mensem congestam servare farinam, præcipuum negligere est. Et describo modum facilem quo in torrefaciendo Café nunquam aberres. Si autem semel Café inveneris tuo temperamento sanum, illius in specimen pugillum asserva, & torrefaciendo cum ipsum prope coctum videris quædam ex intervallö contunde grana donec farina cõdem colore imbuatur. Hac cautione vix intento frustraberis.

Quamvis multis è locis acceperim, Café corticem æque ac ipsum granum usurpari, hoc tamen missum facio duas ob rationes. Prima, est quia non majori virtute quàm Café Cortex pollere observetur; altera verò quia licet ita scres haberet parva adeo Corticis quantitas nobis adfertur, ut non nisi in pauxillum tempus comparare possemus,

CAP. VI,

*Quomodo ad potum farina Cafè sit quo-
quenda: quâ quantitate & quo
paëlo sit insumenda?*

EX capite præcedenti patet, quantum referat, Cafè, ut utilitati vertatur, debite torrefieri; in hocce verò videbimus, non minùs interesse, si amabilis speretur effectus, ut farina debite coquatur. Non inficior tamen, quòd cum tot in posteriori hac farinae præparatione observanda & cavenda non concurrant, rem feliciorum plerumque sequi exitum si curæ, cordique sint ea quæ dare in procinctu stamus concilia. Ad decoquendum Cafè species nonnulla vasis ænei intus & extus stanno obducti in Oriente adhibentur, cujus structuram ex arte Gallis nostris assequi nondum datum est. *Ibriq* eam sicut & ollas & vasa alia ansata, appellant. Ejus figura initio hujus libri exhibetur, & huic usui maximè mihi videtur appositum, cum venter ejus admodum tumidus, recipiendæ vi ignis sicque celerius aquæ coctioni promovendæ sit idoneus, ejus verò collum, ut

pote

pote
quig
firu
si deli
bagin
huic
aqua
decim
tem,
natur
ferbue
pulver
quam
immi
spuma
quam
anima
venda
cies e
quam
vendo
fieret
omnis
tinet.
cineri
deco
que b
quatur
decoct

D'E POTU CAPHE' 27

pote angustum, volatiles Café Spiritus, quique potissimam ipsius partem constituunt, retinere sit aptum. Hæc tamen si desideretur, ansata quævis olla plumbagine, aut cuprea stanno obducta & huic unico usui destinata uti licebit, cui aquæ craterem infundes decem aut duodecim unciarum pondus non excedentem, igniculo vivido carbonario imponatur, eique cum aqua aliquantulum ferbuerit circiter trium drachmarum pulverem injicias, sedulo cavens ne quidquam effundatur; pulvere enim aquæ immisso, illico incredibili celeritate in spumam agitur. Curandum quoque ut quamprimum aqua ollæ labia attingere animadverteris igne amoveas, admovendam identidem usque dum duodecies circiter efferbuerit aqua, ne quidquam effundatur etiam atque etiam cavendo; hoc enim si accideret in vanum fieret decoctio cum omnes spiritus & sic omnis virtus evanesceret & penitus periret. Quò peractò olla igne amoveatur cineribus satis calidis imponenda ut decoctum caloris quantum poterit absque bullitione conservet ibique relinquatur donec magma fundum petierit & decoctio limpida, & subflava supersit.

B 3

Tunc

Tunc inclinatione calici affunderetur cavendo ne magma, quod nihili est, liquori remisceatur. Cæterùm hic potus non est continuâ serie bibendus, sed tantùm sorbillandus, quantum poterit calidè quò calidiùs enim assumitur eò salubriùs. Lingua ne aduratur crateri non est immitenda sed eâ mediâ inter labrum inferius ita extremis calicis proluere ut ferè ipsis non innitatur: Sic postea sorbillandus. Potionis hujus sapor aliquantulum amarus esse debet, alioquin sua non polleret virtute. Qui ad eò delicati erit palati, ut paxillum illud amaritudinis non patiatur, Café injecto mitiget Saccharo, quod ipsi maiorem jucunditatem inducit, qualitates autem beneficas non nihil minuit solamque caliditatem relinquit, præsertim si nimia quantitate addatur. Id ita consuetum est Gallis nostris & Parisiis potissimum ut eis potus hic ut plurimum in syrupum quendam nigrum facessat. Hac mixtione non admittâ ipsis intolerabile videtur, & admodum jucundum amaritudine sublatâ celebrant. Verùm equidem est Café suis qualitatibus instructum & recens ipso uti incipientibus & amaritudinem averfantibus non arripere; sed ubi parum huic potui assueverint

rint
line
qui v
causa
centi
dum
fing
virtu
tio.
dam
Choc
magr
prod
soli
mach
tum
ec me
aut ab
no
centi
do a
singul
ad no
tes in
ioval
cum
prand
causa
contur

DE POTU CAPHE' 29

rint nec amaritudinem sapient, imo nec sine illa ipsis placebit. Quod plurimi qui vel per ignorantiam vel parcimonie causa, ex prima infusione aliam aqua recenti conficiunt, proflus contemnendum, singula enim ut utilis evadat pro singula vice tantum admittenda quia virtutem omnem abstulit prima decoctio. Errant qui ad Café spissius reddendum, ipsum in olla subinde movent ut Chocolati instar turbulentum assumant; magma enim, ut superius dixi, nihil prodest & inter Orientales abjectissimi soli illud Café potandum assumunt. Stomachum gravat & tantum nocet quantum limpida decoctio modò tempestivè ac moderate potetur, conducit. Unus aut alter crater ad maximum, mane jejuni nò stomachò assumptus, (quidquid censeant Orientales) sufficiet, abstinendo à cibo aliquot exinde horis: Sicque singulis diebus semel potasse sat erit, nisi ad novos adhibendum crateres peculiares inducant rationes. Qui ad stomachi invaletudinem levandam id adhibent eum non matutino tempore, sed post prandium immediatè usupabunt. Quo casu commodè satis Caryophillos aliquot contusos aut Cinnamomi tantillum injiciant

ciant, ut facitare in Oriente assolent quandoque etiam aliquot Cardamomi grana addunt: at apud nos usus iste nondum invaluit. Qui palato indulgent aliquas ambari grisæi essentia guttas aut parum sacchari ambaro perfusi, aut aquæ florum arantiorum semicochlearæ, vel aliud quid odorati admiscere solent. Ad normam supradictæ doseos, pro unâ tantum personâ descriptæ dirigere se quis poterit, ad majorem quantitatem prout plures erunt potaturi. Et eò plus aut minus quò recentior aut vetustior, magisque aut minus ustulatus est.

Alius adhuc coquendi modus multas ob rationes commodior usurpari poterit, eadem nempe quantitate superius descriptâ farina aquæ frigidæ injiciatur, subinde coquatur, & statim ac decoxerit, adhibitis supra notatis cautionibus, igne amoveatur. Qui modus Atabibus & in Oriente Magnatibus magis arridet, præsertim ubi iter faciunt, aut castra sequuntur.

Café pulvis, pane adustô, vel torrefactis fabis tertiâ parte augeri & alterari potest, ita ut versatissimi vix advertant. Periculosa fraudis fomes lucrum est, quos enim non cogit auri sacra fames?

Quibus

Quibus non vacat, Café torrefacere aut torrefacientibus adesse, si meum sequantur consilium, non nisi ab illis quorum fides sibi probata sit comparabunt nec vilissimò emendum quærent, si fraudem vitare satagant.

CAP. VII.

D E

Primis Café Qualitatibus.

Quæ dixi hæctenus, ad materiam viam sternunt; nunc in rei cardine versor, de primis enim Café qualitatibus hocce capite mihi differendum incumbit. In scholis primæ corporis mixti qualitates intelliguntur eæ, quæ ex unione principiorum ipsius resultant & ex quarum combinatione aliæ corporum dependent proprietates quæque à Peripateticis qualitates secundæ nuncupantur; ipsi enim omnia mixta quatuor elementis constare sentiunt qualitatibus suis stipatis calore, frigiditate, siccitate & humiditate; unde hujus argumenti enucleatio pernecessaria est. Vix nam-

que Lectorem de Café vi quibusdam morbis sanandis convincam, nisi demonstravero, qua qualitate id queat efficere. Interim hic opus, hic labor est; Antiqui enim Authores qui de Medicina scripserunt, ut plurimi artis veterani, cum ad explicandas alimentorum & medicamentorum qualitates accedunt nihil aliud crepant nisi calidum, frigidum, siccum & humidum: Neotericorum verò cohors nihil quidquam altiùs proferunt quàm Acidum & Alkali, aut Sal Sulphur & Mercurium, filiis nostris fortè jam alias meditantibus hypothefes, quas novitatis studium avide amplectetur. Ex alia parte, Physica ad quam quoque pertinet istud argumentum, me magis ac magis intricat, nam si corporum qualitates nihil aliud sunt quàm vel figuræ, vel motus atomorum ut neotericis placeat; non erit determinatu facile, num mixtis insit calor aut frigus & Café ne ex talis aut talis figuræ atomis constet. Sic timens ne cui sectæ aut Medicorum aut Philosophorum displiceam, quorum rationes sequar, ignoro, Interim missum facere argumentum & Lectoris voto deesse nefas est: itaque referam ea quæ à Medicis quibusdam, sele-

selectioris iudicii, tum ore, tum literis didici.

In alimentorum & medicamentorum qualitatibus enarrandis, quatuor primarum qualitatatum mentio necessaria est: indocti enim sicut & docti animadvertere solent utrum quod ore sumunt calorem aut refrigerationem, saltem cum actio est admodum sensibilis, ipsis inducat. Sic ad dignoscendum, utrum aqua vitæ, pipere, vino & omni aromatum genere incalescamus & è contra utrum Cicorio, lactucis, aqua & prisana simplici refrigeremur, nec Galenum consuluisse, nec Chimix studuisse opus est. Contendant Physici & Medici an calor & frigus quibus afficimur sint accidentia distincta realiter à propriis substantiis, aut sensationes, quas in anima excitant ad nervorum commotionem, quæ figurâ & agitatione suarum particularum aut sulphuribus vel salibus suis fixis & volatilibus excitantur. Hoc sanitatis nostræ parum interest; lubens credam, hõc modò cujusque corporum naturalium proprietatis ut alimentorum, medicamentorumque correctionis & præparationis rationes faciliùs indagari posse. At cum hæc singulatim describere mai

instituti non sit; satis erit impresentiarum, disquisiisse rationem primarum qualitarum seu caloris & frigoris Café, donec in sequenti capite ubi de ipsius Analyfi seu distillatione, in gratiam Chimiæ studiosorum, plenius de iis disseram. Verùm antequam definiamus quas habet proprietates, cum Medicis tenendum, res frigidas aut calidas, siccas aut humiditas nuncupari, vel respectu eorum qui iis utuntur, vel ipsarum inter se comparatione; sic spiritu vini & vino incalescimus, quia ab iis solito magis agitur sanguis: Prisanâ verò, jusculo vitulinæ carnis cyatho Limonata, aut Cerevisiâ, & aliis hujusmodi potionibus refrigeramus, quia cum iis minùs caloris insit quàm sanguini, illius motum minuunt, absolutè tamen iis quoque inest caloris aliquantulum; aqua vitæ enim ex cerevisiâ & ardens spiritus ex saccharo quod aquæ limonii componendæ insumitur extrahi possunt. Sic inter se comparata edulia, potus & medicamina plus aut minùs sanguinem & corpus excalefaciunt. Hæc ut argumento meo accommodem, quæstioni mihi proponendæ respondeam calidumne an frigidum sit Café? dico vino, exempli gratiâ, si com-

DE POTU CAPHE. 35

paretur frigidum esse, quia minùs acti-
vis & minùs inflammabilibus particulis
constat; sed si cum aquâ, ptisanâ, limo-
natâ aliisque aquosis potionibus, calidum
esse, quia amaritudinem & acutum sa-
porem aliquem aquæ, sanguini verò spi-
ritibusque plus motus quàm aliæ aquæ
potiones communicat; præterquàm
quòd Café calidi e poti actualis calor diu-
tius spirituum motum conservat. Tem-
peratum igitur hac notione rectè cen-
sebitur. Ad secundum dico Café respe-
ctu potantium, si sint temperamenti fri-
gidi & phlegmatici, calidum esse, quia
majorem chylo & sanguini pituitosos
humores attenuando agitationem conci-
liat. Frigidum verò, igneis temperamen-
tis; in iis enim agitationem sanguinis
nimiam temperat, quia multâ aquâ dilu-
tus & partibus terrestribus implicatus
minuit humorum ebullitionem. Re ipsa
ipsius potatores consultemus, alii ab eo
calefieri, alii refrigerari se testabuntur.
Nonnulli denique, nec melius nec pe-
jus ab eo se habere dicent, quod tem-
peratum esse & pro variis subjectis di-
versimodè agere significet. Temperatæ
hujus qualitatis ratio, haud difficilis dis-
quisitionis est. Café naturâ suâ, species

est quædam leguminis glutinosi & terrestris quod ipsum in alimentum sumptum, sanguinem crassum & viscidum efficiendi & consequenter refrigerandi vi tantummodo polleret. Sed cum torrefit, phlegmatis pars consumitur, spiritus exaltantur, unde ejus particule subtiles & vellicantes fiunt: interim quia torrefactio haud vehemens est & particulas terrestres salis adhuc superstites habent quæ actionem præpediant, effectus moderatus & temperaturæ inter calorem & frigus mediæ eveniat necesse est.

Ex his quæ diximus hætenus, minùs nobis admirationis ciere debent, diversæ circa duas primas Café qualitates Authorum sententiæ, quorum alii calidum, ut quò placet gradu illud definiunt, quasi novæ artis trutinam, corporum calore aut frigore ponderando aptam excogitassent. Abitor ex illis plurimos huic materiæ tractandæ adeo parum huc usque notæ haud satis invigilasse, aut ut ipsis conniveamus, sub diverso respectu considerarunt Café. Et hinc in diversas abiere partes. Verùm enim verò, circa siccitatem aut humiditatem ejus minùs deberent dissentire Auctores, quippe faciendum, rem costam ut est. Café nom
gallie

posse
licare
sibilis
causa
ro san
habes
pura
quod
dilua
Ex
potu
gratia
ven
igne
fuler
quæ
filiis
capit
men
rom
mor
Café
mica
diffe

DE POTU CAPHE. 37

posse non communicare decoctioni qualitatem exsiccantem, quæ eò magis sensibilis sit quò potio illa quam omnes qui eâ utuntur diureticam esse norunt, de sero sanguinis aufert & sic exsiccandi vim habet; nec siccitatem hanc magnam esse putandum, modò caveatur ne magna quod siccissimum est epotetur, & aquâ diluatur.

Ex his omnibus concludo, eos qui hoc potu minus oblectamenti quàm sanitatis gratiâ uti voluerint, si suum temperamentum & malorum suorum originem ignorent Medicos artis suæ gnaros consulere debere: sicque, me omnibus iis quæ forte in hocce libro sperantur consiliis expedio; quamvis in sequentibus capitibus hac de re supersedere haud mens sit: explicare tentabo juxta peritorum quos consului sententias, qui sine morbi, quibus medendis generatim Café inserviat; At priùs de Analyfi chymica & de qualitatibus ipsius secundis differere convenit.

Analysis Cafè; qua sunt ipsius qualitates secunda.

UT nihil de Cafè intactum relinquam, penitusque ipsum cognoscatur, ejus principia explicare atque Chimiæ operâ, de eo Analysim experiri mihi animus est. Analysis, (in gratiam ingenuæ hujus artis ignarorum dico) est resolutio mixti in sua principia sensibilia, seu diversarum illud componentium substantiarum, quæ igne fit, separatio. Dominum Cassair filium, qui in hoc consilio me juvaret rogavi; Is pro humanitate & peritia votis annuit, & coram me ac erudito amico Sponio Medicinæ Doctore rem auspiciatus est.

Cafè ut fabas cæteras distillandum esse censens, ex puriori, accuratè lectô & optimô libram accepit, eoque retortam vitream lutatam ad dimidium implevit, ei magnum recipiens adaptans, lutatisque juncturis ignem per gradus applicans. Exit primò phlegma limpidum instar aquæ, sequuntur vapores quos in liquorem subrubicundum condensari.

DE POTU CAPHE. 39

vidimus, & liquor iste quò ulterius progreditur operatio, eò magis coagulatur crassiorque, nigrior & oleosior fit, nec etiam rectè lutata vasa impedire quominus laboratorium Café odore imbueretur. Intra octo aut novem horarum spatium absolutum opus vasa igne amovet, ut refrigescerent ex iis inde substantias stillatas educturus. Ex recipiente extraximus tum phlegmatis, tum spiritus, tum olei ad dimidium circiter ponderis materiæ quam in retorta posueramus. Caput mortuum in ea residuum libræ quadrantem pendebat, ita quod in operatione amissum est volatilium particularum, libræ etiam quadrantem æquabat. Quod apprimè notandum est ut Café volatilitatem atque inde ratione effectuum ipsi tributorum noverimus.

Oleum quod super plegmate & spiritu, butyri instar denigrati coagularum erat, haud difficulter à reliquo disjunctum est. Uncias duas circiter & drachmas quinque pendebat, quod ut cum singulis oleis chemicis accidit rectificatum, colorem flavum subnigrum contraxit. Lixivii ope è capite mortuo calcinato salis fixi drachmam eduximus. Cumq; yehementi satis ad calcinationem

opus

opus sit igne, inde fit ut sal illud valdè a kalifatum sit atque salis tartari instar ad gustum acre.

Quod verò spiritum ut salem volatilem spectat, in hac destillatione phlegmatis portionem secum semper abducit sal volatile, quòd illum liquidum conservat & hæc causa est cur ipsum rectificatione in salis formam reduci nequeat. †

Persevitimus tantum sapore peracutò magnâ satis volatilil salis quâritate phlegma imprægnatum esse, hæcque permixtio vocatur spiritus; qui flavus est; eo quòd secum vehat partem olei magis ætheream quæ ipsum hoc colore tingit: impeditque quo minus acida cum sale alcali volatili spiritui immerso fermentent, illius enim poros obturat actionique impedimento est. At Alkali fixum è capite mortuo extractum incineratione, oleo suo omnino destitutum cum acidis haud secus ac cætera alcalia fixa fermentatur. Atque hæc
dun-

† Salem volatilem in crystallos eadum, non semel è fructu Coffe extraximus, illum prius leviter contusum spiritu vini armoniacatò irrorantis, ac saturantes, & methodò quâdam peculiari, nobis in quibusdam aliis salium volatilium eductibus familiari, procedente.

DE POTU CAPHE. 41

duntaxat; Analyfi separari potuerunt, quæ
quamvis adeo simplicia videantur, iis
tamen quæ deinceps de ejus effectis di-
cturus sum fundamenti loco esse de-
bent. His ita positis Fabæ nostræ Arabi-
cæ, proprietates, earumque rationes fa-
ciliùs apprehendentur, Sic temerè nimis
aut hyperbolicè de ea loqui nemo me
accuset, si vires ejus altiùs extulero.

Ac sanè ubi Café sulphure & sale vo-
latili plenum esse, quis pro comperto ha-
bebit, ipsum nutrire somnumque aver-
tere non mirabitur. Utriusque ratio pate-
bit, ex eò quòd sal volatile & oleum ar-
tissimè unita, a&ivitate somnum fugant,
& eòdem tempore lentore suò alimen-
tum præbere aptissima sunt, Oleum
etenim particulis ramosis & implicatu
facilibus constans, sale volatili qui ipsi
vehiculi loco est adjutum animal nutri-
re, atque sal humores rarefacere; spiriti-
busque in cerebro concitatis vigiliam
provocare possunt.

Cùm

* Ex opio & papaveribus sal volatile
educimus somno conciliando apprimè
conducens, eaque propter minùs accu-
ratè salis volatilis naturà & a&ivitate
in genere ponitur ratio vigiliarum illo-
rumque in tali effectu edendo peculiare
requiritur genium.

Cum ergo circa Café qualitates, nihil nisi præmissa Analyseos operâ edoctus protulerim, non imitabor Simonem Pauli Danicæ Regis Medicum, qui tractatum de Tabaco & Thé edidit, ubi in istius usum & ex occasione in Café acerbius invehitur; quamvis experimento nullò fulcitus, omne quod circa Café regerit, non aliò nitatur fundamentò quàm dictis quorundam, qui illud & nimis exsiccare & viros effeminare opinati sunt. Hæc alibi expendam, hîc autem cum de ejus qualitatibus in genere agatur, Medicis qui frequenti usu ejus effectus aut damna animadverterunt, potius quàm eorum opinionibus qui de iis aliorum tantùm & forte imperitorum ore loquuntur fidem adhibere rationi longè convenientius videtur.

Primus uti jam dixi *Prosper Alpinus* in suo de plantis *Ægypti* tractatu & in sua *Ægyptiorum Medicina* Café mentionem fecit. Hujusce inquit potionis facultas frigida est & sicca, aut potius ad primas qualitates temperata, propter aliquem ei immixtum calorem: hoc enim granum ex duabus substantiis constat, aliâ nempe crassâ & terrestri, quâ corroborat, aliâ subtili ex particalis calidis, quarum

DE POTU CAPHE. 43

quarum ope calefacit, detergit & ob-
structiones tollit. Hæc decoctio sapo-
rem cichorei tincturæ non abfimilem
sapit, & expeditius obstructions le-
vat.

Veslingius qui post Prosperum Alpi-
num Ægyptum lustravit ejusque librum
de Plantis, suis observationibus exor-
navit, de qualitatibus ejus differens il-
lius corticem parum frigidum & siccum,
nucleum verò quo utimur moderatè ca-
lidum esse dicit. Torrefactum amaritu-
dinis sensibilis esse at linguæ haud in-
gratæ, unde fit ut plerumque potio ex
eo præparata nullam nauseam procreet
etiam satis magna quantitate. Addit
præterea tragæas Cafeteas fieri. Hac de
re unum & alterum amicum qui diu in
Oriente degerunt consului, illud ipsum
uno ore ratum fecerunt hasque in Ægy-
pto usitatissimas esse plurimique æstimari
asseverarunt. His motus ejusdem generis
tragemata condiri curavi, eique qui rem
suscepit feliciter successit: sed verum fa-
tebor perjucundi saporis esse non sum
expertus, atque utrùm ulla virtute pol-
leant incertus hæreo. *Perjucundi* sanè sa-
poris conficiuntur ejusmodi tragematas;
sed quandoquidem *multum* sacchari in
iis.

iis impenditur, moschôque & ambrâ aromatisantur, potissima forsitan fructus coffevis in ipsis desiberabitur, aut saltem ab adjunctis maxima activitatis non parum immutata reperietur.

Recentiores Auctores omnes post Veslingium & Alpinum consentiunt Café stomachum roborare, corporis humores exsiccare, obstructions reserare; vapores in cerebrum ascendentes retundere, somnum avertere, innumerôsque alios ipsi inesse effectus.

Non ingrâtè me facturum opinor si Medicorum testimoniis allatis circa ejus qualitates addam, quæ de eo hujus sæculi Peregrinatores nonnulli illustrissimi referunt. Chorùm aperiet Petrus della Valle. Is in primo relationum volumine, quæ sequuntur annotat. Inter Turcas potus niger obtinet qui æstate valdè refrigerat, hyeme verò calefacit, non mutatâ tamen naturâ, eadêmque manente portione, quæ calida epotatur. Majoribus & interdum dimidiatis haustibus sumitur, non inter cibandum, sed cibo sumpto palato scilicet indulgendi gratia, inter potandum confabulantur amici & ra-

DE POTU CAPHE. 45

» & raros reperire est congressus in qui-
 » bas potus iste non celebretur. Hunc
 » *Cabué* vocant, illumque ex grano vel
 » ex fructu cujusdam arboris in Arabia
 » Mekam versus nascentis conficiunt.
 » Si Turcis credamus, multum sanitati
 » conducit, digestionem juvat, stoma-
 » chum roborat, catharroque sistit. Ad-
 » dunt quoque, ut jam notavi, soporem
 » post cœnam fugare & idè qui studio-
 » rum causa vigilare volunt sese hac po-
 » tione præmunire. Alia plurima quæ ad-
 » dit Petrus della Vallé quia ad rem pa-
 » rum faciunt missa facio; nunc ad ea
 » transeo quæ *Thevenoz* non minùs sin-
 » cerus & celebris scripsit.

» Turcæ, inquit, potum habent perfa-
 » miliarem, quem singulis diei horis
 » usurpant, quemque *Cabué* vocant.
 » Potio illa ex grano in Arabia Mekam
 » prope procrecente conficitur. Illud in
 » sartagine aut alio culinario vase torre-
 » faciunt, deinde contritum in pulve-
 » rem admodum tenuem redigunt. Eam
 » potionem sumpturi, Cucumâ de indu-
 » striâ factâ quam Ibrich vocant aquâ
 » adimpletâ ipsum decoquunt & inter
 » decoquendum pulverem ad cochlearis
 » mensuram tribus crateribus sufficien-
 » tem

" tem injiciunt; cō ipso quo decoquitur;
 " momentō amovetur, aut saltem moti-
 " tatur; alioquin nimium sese elevando,
 " extra cucumam defiliret. Post duode-
 " cimam aut ad minūs decimam ebulli-
 " tionem, potum crateribus ex porcellana
 " super pictum orbem ligneū dispositis,
 " infundunt; adhuc ferventem offerunt,
 " & modestè calidum potatur, sed repeti-
 " tis vicibus, alioquin nullius utilitatis fo-
 " ret. Potioꝝ illa amara est & subnigra &
 " aliquatenus ustū redolet: eam dimidiatis
 " haustibus ne adurantur assumunt, idcō
 " Cavehana (hoc nomine dicunt locum
 " ubi vendibilem & paratam inveniunt)
 " ex sorbillādi modo, lepida resonat mu-
 " sica. Hæc fumis è stomacho ad caput as-
 " cendentib. deprimendis, & ex illis nato
 " dolori auferendo, admodum conducit
 " hæc quoq; ratio est, quâ somnum aver-
 " tit. Cū Mercatoribus nostris Gallis,
 " multæ incumbunt exarandæ litteræ, to-
 " tamque volunt insumere noctem; ea in-
 " gruenta, unum aut alterum craterem
 " hauriunt. Stomacho corroborando
 " etiam inservit, digestionem juvat; ver-
 " bo, sic opinantibus Turcis, polychre-
 " stum medicamentum est, non minūs
 " ac Chinensium Thé. Quoad gustum,
 " qui

DE POTU **CAPHE**. 47

,, qui semel & semel biberit, pro assueto
 ,, habet, nec ulterius insuavis est. Sunt
 ,, qui ipsi Caryophillos & aliqua Carda-
 ,, momi grana immiscent, alij addunt
 ,, Saccharum. Mixtione hac suavior qui-
 ,, dem fit, sed tantum deperdit efficaciam
 ,, nec pauper nec dives est, qui hoc potu
 ,, non gaudeat bino aut terno cratere ad
 ,, diem, & hoc unum ex iis est, quae maritus
 ,, uxori subministrare tenetur. Quamplu-
 ,, rimae occurrunt tabernae *Cabue* vendibi-
 ,, lis; ibique illud in ahenis capacib. deco-
 ,, quunt. Haec loca invisant cujusvis status
 ,, homines, nulla habita nec Religionis
 ,, nec Professionis ratione, nec pudori ver-
 ,, titur eas frequentare. Illuc ad confabu-
 ,, landum se conferunt plurimi, foras ad
 ,, tabernae portas apponuntur scamna *Ce-*
 ,, mentitiae structurae tapetibus instrata, qui-
 ,, bus insident ij quos praeterentes vide-
 ,, re & auram captare delectat. Huc solito
 ,, adsunt fidicines, tibicines & musici plu-
 ,, res a Cavahenae Domino ut instrumen-
 ,, tis & cantu continuo potatores alli-
 ,, ciant, mercede conducti. Cum quis in
 ,, Cavehana est, & sibi familiares intrant,
 ,, si urbanitatis aliquantulum sit Studio-
 ,, sus, cavebit ne ipsorum oculos pro
 ,, potu acceptet dominus, pro quo unico,
 yerbo

„ verbo opus est , clamando tantum,
 „ dum ipsis offertur *Cahué, Giaba*, quod
 „ sonat *gratis*. Sorbero etiam utuntur, ex-
 „ quisita admodum portione, quæ confi-
 „ citur in Ægypto ex saccharo , Limonij
 „ succo , molcho , Ambaro & aqua rosa-
 „ cea; lautè quempiam qui eos invisit ex-
 „ ceptuti, primùm *Cahué* craterem po-
 „ tandum offerunt , sorbetum postea ac
 „ tandem suffitum.

Eduardus Terry famosus peregrinator
 Anglus sermonem faciens de Religione
 Mogol, in relatione quam de itinere suo
 „ ad Indias Orientales scripsit asserit, plu-
 „ res quos vinū potare Religio vetat, loco
 „ ejus gaudere liquore quopiam , qui si
 „ palato non sapiat, saltem valde ad sani-
 „ tatem confert. Eum vocant *Cahué*, con-
 „ fectum ex farina certi cujusdam faba-
 „ rum generis , eam in aqua decoquunt,
 „ cui nonnisi parum saporis sui impertit,
 „ licèt maximè digestionem juvet, spiritus
 „ excitet, sanguinèmq; expurget.

Dulob in itinerariò suò Orientali, disse-
 rens de more Turcarum in obeundis vi-
 sitationibus, refert, ubi cōsederint, herum
 acerram odorariam amicū prope poni
 curare, & ne suffimenti fumus evanescat,
 duos ex famulis caput amici stragulā
 tegere:

DE POTU CAPHE. 49

Legere, tandem super Hypocrateram
 ligneam foliis, more Persarum, depi-
 ctam, capacem calicem, plenum sorbeto
 offerre, deinde in cratere non ita capaci
Cahué, potionem nempe subflavam, quæ
 nomen simul & colorem habet à grano
 quodam ex Ægypto allato in aqua de-
 cocto; potio hæc, inquit is, nullius utili-
 tatis erit, nisi calida potetur; adeo ut vix
 primoribus labiis, nec nisi repetitis vici-
 bus degustari queat. Sapor ejus fumum
 quidem redolet, at illius in Stomacho ef-
 fectus experiuntur mirabiles, & vapores
 ad cerebrum ascendentes deprimit.

Tædio afficerem lectores, si singula
 quæ hodierni peregrinatores referunt
 adjungerem; finem facient quæ profert
 Dominus *De Bourges* in itinerario Epif-
 copi Berytensis ad Cochinchinam, inter
 incommoda catavauæ in deserto susti-
 nenda, notat aquarum raritatem, quas
 cum inveneriat maximam partem sunt
 infectæ, hæc de re sic loquens pagina 40.
 & 41.

Cum aqua quæ occurrit sæpe sit vi-
 tiata Turcæ ut adversus incommoda
 quæ evenirent præmuniant stomachum,
 portionem sumunt quam dicunt *Café*,
 quæque jam in quibusdam Europæ lo-

cis usu venire cæpit, conficitur ex parvis
 fabis, in Arabia Mekam propè produ-
 ctis, tantâ copia ut illinc per totam A-
 siam & in omnes ferè locos quos inco-
 lunt Mahometani transferantur. Hanc
 sumunt vini loco, cujus valde æmula-
 tur effectus, quippe quæ virtute pollet
 stomachum corroborandi, digestionem
 promovendi, insuper capitis vapores
 expurgandi, fabas illas in sartagine tor-
 re factas, in mortario in pulverem reducunt
 & postquam farsur cribrum subiit, fari-
 nam istam nigram & semiustam spatio
Miserere in aqua decoquunt, deinde
 quâ possunt calidiorem epotant.
 Quamvis liquor iste gustui non abblan-
 diatur, sed potius amarus sit, nihilomi-
 nus ob ipsius tot & tantos effectus ma-
 ximi facere non desinunt; id quod Dei
 providentiam prodit. Cui quippe re-
 giones quassibet, omnibus homini ne-
 cessariis ditare curæ est, nec dubitare
 fas est quin in aliis regionibus plantas
 æqualis virtutis reperire detur.

CAP. IX.

CAP. IX.

De effectis Cafè, imprimis ad stomachi affectus.

PRimum quidem observo potum hunc licet satis calidum, modo debite sit præparatum nec palatum adurere, nec aquæ instar eodem caloris gradu assumptæ, linguam lædere, quod fortè ita accidit, quia decoctio subtilissima istius pulveris parte permista est, sicque ejus actio aliquantulum præpedita, non tam facile atque aqua penetrare queat.

Metuerent forte mulieres pulchritudinis & elegantiæ suæ studiosæ, ne nimius potus istius calor suos deformaret denigraretque dentes; at præterquam quod Orientales tantopere potu hoc gaudentes, dentes quàm cæteri populi non habent nigriores; ipsum Cafè magna diligenter adhibitum pristinam dentibus mundiciem restituit, quemadmodum & de tabaco superstes cinis albedinem, etiam si fumus nigredinem dentibus inducat.

Notabilis maximè hujus potionis effectus editur in stomacho; indubium quippe est, mirum in modum coctionem quæ

ibi peragitur adjuvare; à multis etiam populis & Asiaticis & Africanis, imò & quibusdam Europeis, quibus lex Mahometana usu vini interdicit, istius loco usurpatur. Ast quos in hisce regionibus habemus plurimos vini amantes audio susurrantes, Café admittendum tantum esse ut vino substitueretur, verùm cum vitibus & uvis satis superque terræ nostræ abundant ecquid illius potionis peregrinæ, quæ nec vel tantùm prodest.

Respondeo, certis casibus Café vino esse præferendum, quemadmodum certis quoque casibus illud isti longo intervallo cedit. Quamplurimi sunt cujusque sexus & ætatis abstemii, quibus Café non nisi utile esse potest; quotquot itidem feбри aliqua, aut Cephalalgia aliâque in valetudine laborant, vinum non nisi noxium esse potest, cùm è contra Café valde ipsis sit salutiferum.

In stomachis calidis & musto plenis, certa quædam distillatio artificiali similis peragitur. Spiritus subito separatur, in venas repit incitato motu, sanguinem agit, cerebrique membranas lædit; quod residuum manet in stomacho est aut acetosum quid aut tartarum vini, pl' gmate dissolutum quod tartarum si in
intestina

intestina deportetur cœli; si in renes, calculi; si in articulos, podagriæ, causa est. Horum nihil Café causatur. Illius spirituose partes non adeo inflammabiles sunt; nullum inest ei acidum, quod ejusmodi incommoda post se trahat: adeo ut quâlibet quantitate assumatur nullam capiti? dolore non inferat, non inebriet, non calculum aut podagram gignat, prout in iis quæ sequentur id monstrabo. Itaque non est quòd inficiantur, multis in locis Café vino longè utilius esse. Nec silentio præterire possum, quod sententiam meam ratam facit, Café nempe extemplo solvere ebrietatem, eorum saltem quivindè planè mersi non sunt. **a**

Cujus rei en exemplum, unus ex familiaribus meis largiter aliquando vino indulserat, & ne quid jocos deesset, chartis ludebat, statim vini fumo obtenebratis oculis adversario impar erat, quòd cum

C 3 animad-

[a] Quod solvat ebrietatem potus Café, partim calori ipsius actuali imputandum partim ex copioso suo sale volatili; ex nostro patet artificio. Salia etenim volatilia ebrietati arcende non parum conducere pluries experti sumus, dummodo de papaverinorum aliorumque id genus natura non participant.

animadvertissem ipsum in aliam cameram adduxi & Café craterem potandum dedi, quô haustô ea animi ac oculorum libertate quâ jejunos lusit. Eô saltem nomine vini poteribus gratum esse debet. Ita aliquando in Anglia publicæ tabernæ Café quarum ibi supra fidem erat numerus, pro politica ratione omnes prohibitæ sunt, vini verò popinæ nequaquam, quia nempe in prioribus sedate nimis de régni rationibus per potionem colloqui licebat, quod per turbulentos vini fumos non licet.

Café ergo primam coctionem mirabiliter juvat, omnemque ab ea perturbationem avertit. Primam coctionem appellant Medici, quæ perficitur in stomacho per mutationem Alimentorû in substantiam albicantem & liquidam quæ dicitur chilus: qui si, ut par est, coctus & fermentatus sit, nec ulla intemperie, aut intestinorum & primarum viarum obstructionibus alteratur, laudabilis sanguis fit, per quem corporis partes crescunt, nutriuntur & integræ manent; & hoc secunda & tertia coctio nuncupatur, quæ perinde meliùs se habere debent.

Adde, quod Café, ut jam diximus, duabus.

DE POTU CAPHE' 55

duabus substantiis una subtili & volatili, altera terrestri constet; subtilique nimiam fermenti stomachi aciditatem ob-
 rundat & chilum, quemadmodum sal volatile, omne acidum, delinit & miti-
 gat. Pars terrestris verò deterfiva est & tantillum adstringens sicque stomacho amica. Hujus quippe fermentum roborat qualitate sua deterfivâ, tartareasque faeces in eo & tenuibus intestinis contentas expurgat, suâque siccitate partium superfluas humiditates absorbit. Præterquam quòd acidas cruditates quæ in primis viis interdum fluctuant suo Akli absorbet. Nulli omnino corruptioni obnoxium est; coagulationes morborum vulgatissimas causas fortiter impedit: & hinc transpirationem insensilem, sanitatis conservatricem, admodum juvat. Jam, quia Medicina experientiam ratiociniis attexere debet, quam plurima referrem exempla hominum quibus Café stomachi invaletudines levavit, at unum generale & demonstrativum allegare sufficiet. Turcæ, licet non nisi aquam potent, leguminibus, cibus lacteis & fructibus gaudeant magis quàm carnibus, vescantur pane azymo minùsque cocto, quod sic macho noxium maximè videtur,

rarissimè tamen ejus affectibus laborant quod nonnisi huic potui debent. Licet enim potiones alias ut sorbetum & Chofaf ex melle, uvis siccis & acido cecidri confectum quandoque usurpent, credibile tamen non est ejusmodi potiones stomachi cruditatibus ex Alimentorum indigestione natis corrigendis idoneas esse. Adde quòd sorbetum nonnisi æstate, Café verò nullo non tempore ipsis in usu sit. Interim in Gallia etsi vinum satis generosum potetur, nec nobis ut Orientalibus cibus ita crudis vesci accidat, mirum quantum stomachi invale tudinibus & indigestionibus obnoxij simus. Café effectus mirabiles cernere erat in illustrissimo Marchione de Crillon; qui cum diutino retentus fuisset morbo & illo durante, nimio limonatae aliorumque hujusmodi potuum usu tum ad sitis æstum extinguendum, tum oblectamenti gratiâ sumptorum, tandem stomachum infrigidârat & omnium ciborum fastidio laborabat, cum hocce potu, uti incepit; superius & inferius excreti fuere glareæ viscidæ & recoctæ globuli quâ stomachus gravabatur & ipsius pori per quos fermentum alimenta dissoluturum ac eam partem vellicaturum influit, inter-

DE POTU CAPHE. 57

intercludebantur. Verum quidem est, perrarò Café vomitum ciere: ciet tamen aliquandò, fundò imprimis stomachi reliquis chili indigesti & glareâ plenò; quia eas eliquat & extenuat, cùmque ex illis cruditatibus alimentum idoneum effici nequeat, stomachas lepore hujus potus excitatur ad ipsas expellendas. Aliàs potiùs vomitum sistit qui sæpe ab humore acido nimisque corrosivo evenit quemque Café sale suo volatili & partibus suis oleosis obtundit.

Postquam demonstratum est Café laudabilem procurare digestionem; concludendum venit ipsum quoque idoneum esse impediendæ generationi lumbricorum qui ex indigestione & cruditatibus in aliqua corporis cavitate stagnantibus nascuntur: Conducit quoque corruptioni oppugnandæ, non secus ac alia amara & detergentia pharmaca.

C A P. X.

De ventris infimi, & mulierum morbis, quibus Café inservit; de Calcula & Podagra.

Plurimam vitream, colicæ intestinorum causam frequentem, non secus ac
C S cruditates

cruditates stomachi, fundere & resolve-
 re valet Fabæ nostræ Arabiæ potus,
 sicque etiam hepatis, lienis, pancreatis-
 que obstructions à viscidis humori-
 bus ortas feliciter referare. Huic in-
 tento usurpant in Ægypto, teste Pros-
 pero Alpino, idque certius opera-
 tur quàm tinctura cichorij à cuius sa-
 pore non admodum abludit. Vesslingius
 pariter asserit præstantissimum esse
 cum succi frigidi & crassi intestina, va-
 saque per totum corpus dispersa ob-
 struunt: hicque effectus ita omni con-
 tradictione major est ut in causa sit cur-
Bunchum Avicennæ, pro isto *Ban* aut
Café acceperint ob eximias quas ipsi
 tribuunt, vires. Hodierni omnes una-
 nimiter conveniunt, ipsum insignis
 utilitatis esse viris phlegmaticis, puel-
 lisque Chlorosi laborantibus, quarum
 plurimas hæc sola sorbitio levat;
 quumque instituta ejus analysi, sale
 volatili abundare viderimus, non mi-
 rabimur ipsum prava sanguinis fer-
 menta emendare; sanguinem super-
 flui homidi & glutinosi consumptio-
 ne exsiccare humoresque crassiores
 attenuando, eorum expulsionem pro-
 movere. Hinc concludendum est ido-
 neum quoque esse promovendis fæmi-
 natu ma

narum menstruis, quod quidem experi-
 entia constat. Asseverant enim plurimi
 uteri obstructions tollere atque solitas
 mulierum evacuationes suppressas pro-
 curare. Frequenter in hunc finem mu-
 lieres Ægyptiæ & Arabicæ eô utuntur,
 præsentem fluxum facilitaturæ, aut ea-
 rum excretionem promoturæ. Cæterum
 conjicere est, cùm morbis mulierum or-
 tis ab ista evacuatione minuta aut depra-
 vatâ inserviat, aliis quoque hujus sexus
 invaletudinibus averendis præcipuè-
 que vaporibus uterinis dissipandis
 non esse ineptum. Celebris Medicus
 Santonensis D. de la Clofure literis ad
 Sponium nostrum datis, testatur se
 frequenti experienciâ nosse Café calidè
 sumptum fluentibus catameniis alvi
 tormina, patientibus magno esse subsi-
 dio, sanguinem minùs acrem & magis
 fluidum reddendo. Addit etiam con-
 venire mulieribus jam enixis citra ul-
 lum periculum ad vires reparandas
 totoque puerperij tempore ad crateres
 binos singulis diebus.

Plura circa hujus potus præstantiam
 jam diximus, nec tamen adhuc ejus om-
 nes qualitates celebravimus. Utilissi-
 mum quippe pariter reperiemus ad renes

expurgendos, ac sero viam sternendam.
Præterea calorem naturalem suscitatur &
fovet. Impeditas quascumque vias expe-
dit & pertransit, exaltat & mitigat visce-
rum fermenta, illorumque perficit fer-
mentationes, sicque universam œcono-
miam naturalem ad summam perfectio-
nis apicem perducit. Frequenti haud du-
bie illius usui debent Turcæ, quòd ab
omni hydrope ferè sint tuti, hòcque mor-
bi genus pene in Oriente ignoretur. An-
gli quoque scripto quodam decem circi-
ter aut duodecim ab hinc annis Londini
edito testantur hydropem sicut & Podag-
ram longè jam inter ipsos rariorem esse.
ex quo tempore Café sæpius indulgent.
Nec dubito quin si Nostrates potatores
à vino ad potionem istam averterent, in-
fausto huic morbo longè minus obnoxij-
forent. a

Afferit Mollenbroccius Medicus Ger-
manus in Tractatu de Podagra vaga
Scorbutica, Danis, Sæccis & Batavis quo-
tidie in morbis hypocondriacis & scor-
buticis Café utilitatem probari. Nec subit-
mirum

a Multos vidimus podagricos ex usu
porus Café levatos, ac propterea in ma-
gno est apud nostros usu, paucos rhabarbaro
siquis prunella maritima.

DE POTU CAPHE. 68

mirum, morbi enim isti cum ab humo-
ribus tartareis acidis & corrosivis origi-
nem trahant, similibus præsiidiis miti-
gentur necesse est. Idque suo sale vola-
tili præstat, veluti alia antiscorbutica co-
chlearia, Britannica, nasturtiumque
aquaticum.

Maxime insuper commendat hunc
potum facultas præservandi à calculo
ut Podagra, tum stomachi coctionem
juvando, tum sanguinem à superfluis
salibus, seròque expurgando Gene-
vensis quidam ad Dom. Gras hujus
urbis Medicum literas exarabat, co-
tempore quo *Café* innotescere cepe-
rat. Nobilis quidam, inquit, nomi-
ne Dominus De Verace mei ferè tem-
peramenti pinguis & πολύσαρκος fre-
quentes jam ab ætate juvenili ad se-
xagesimam usque Podagræ passus in-
sultus, utitur jam ab annis quatuor
parvo quodam grano nigro ex India
adportato nominato *Café*, quo me-
diante ab insultibus hujus mali tutus
existit, licet manus pedesque jam ha-
buerit tophis induratos. Prætendit
istam decoctionem serum & super-
fluos humores purgare; abdominosus
erat sicuti & ego at totus isto remedio
minutus est. Consulit mihi ut id usurpa-

rem, prius consilium tuum expeto.

En aliud non dedignandum exemplum. R. Pater Alexander de Albertas Augustinianus sexagesimum quintum annum agens à quadragesimo podagræ doloribus vehementer afflctus mirum in modum per duos annos ab iis potu hocce se sublevatum mihi retulit. Alius hujus Civitatis incola, hoc morbo diu detentus solo hoc potu, tam feliciter sanitati suæ readebatur, ut septem jam abhinc annis, quod ex proprio ipsius ore teneo, ne minimum quidem præsentierit dolorē.

Aliis argumentorum ponderibus hæcce qualitas adstrui posset, nisi pœnitentus persuasus forem præfata hæc veritati stabilendæ sufficere. Verùm adhuc id confirmant qui diu in Oriente degerunt, in iis nempe regionibus podagram & calculum rarè reperiri, quod non nisi ex frequenti potionis istius usu oriri potest, quæ tantum malis hisce averruncandis inservit. In hac qualitatam enarratione omisere Autores ejus utilitatem in diarrhœâ & dysenteriâ sistendâ. Dominus Eques Chardinus literis ad me exaratis feliciter hoc in casu in Oriente usum fuisse narrat, seque aliquot calices sorbendo pertinaci diarrhœâ fuisse curatum.

CAP.

CAP. XI.

*De usu Café in pectoris morbis ; de lacte
Cafeteo ; & de efficacia Café ad
febres sanandas.*

CUM tota massa sanguinea Circulationis lege fluat per pulmones, impossibile est ipsos non labefactari si sanguis sit impurus, atque ideo si crudus aut nimium serofus sit, pectus non potest non gravari, tussis, asthma & spirandi difficultas non oriri. Indubium itaque est, Café in his casibus magno subsidio fore, Civitatis istius Medicus non incelebris se cum successu quibusdam sputatoribus & Asthmaticis præscripsisse testatur. Alius Montpelien- sis Professor certiore me fecit mirabilis experientie, cujus fuit testis circa suum concivem in suprema subsidiorum curia Consiliarum. Hic egrotus excreare continud cogebatur & interdum ob viscositatem salivæ extrema agebat; at Café usu convaluit, hoc enim mediante laudabilis chilus effectus est, quotidie mane aut statim à prandio sorbitionem assumens. Plures etiam concionatores vocis suæ
firmande

firmandæ gratiâ eo uti cepere. Sic magni nominis prædicator in Italia, suggestum nunquam conscendebat priusquam craterem haussisset, quia experientia edoctus nôrat potionem istam peccus dilatare, sonoram vocem, fortes lumbos, sanumque caput reddere ac stomachi fumos repellere. Alius, mihi tenuit se concionaturum inopisato sermonem oblitum fuisse, jamque campanâ monente incipiendum fuisse. Præsto illi fuit Café qui memoriâ redintegravit, eâ adhuc notabili circumstantiâ ut quolibet haustu vapores qui cerebrum annubilabant sensum deprimi & cogitationibus quæ evanuerant locum cedere expertus sit.

Certissimum quoque perhibeo pro thoracis morbis, lacte Cafetato de quo jam sermo erit, benignius & efficacius nihil adhiberi posse. Primus ni fallor qui sic usurpavit, fuit Medicus Germanus nomine Neuhausius qui hujus in legatione Batavorum ad Chinam quam edidit mentionem facit. Cum lacte decoquendum curabat fabacumque suum jusculum nuncupare solebat: in hoc forte Chinarum consuetudinem respiciens, quibus solemne est, præbere, phrasis *Thé cû lacte*. illudque in delicias assumere D. Monin

Celebris

DE POTU CAPHE. 65

Celebris Medicus Gratianopolitanus aliquot abhinc annis Lac cafetatum mitto cum effectu præbuit: quod super hoc ad me refcripfit nimij momenti est ut silentio præteream. Ipfiusmet verba referam.

» Ut ad ea quæ de lacte Cafetato fcire
» peroptas faciam fatis, fcias velim, quin-
» que aut ſex abhinc annis me in variis
» morbis quibus lac convenit præſcribe-
» re affueviſſe & ſemper felicem habuiſ-
» ſe exitum. Miraberis ſanè quod in
» ſtomacho non coaguletur, nec viſcera
» obſtruat, nec cerebrum afficiat, nec
» etiam mixto Café minùs acrimoniam
» humorum obtundat, fermentationem
» ſeder, tuſſim liſtat, nutriat & pingue-
» faciat ægròtos, rationem habes in
» comperto, miſſa facio plura quæ de
» illo feci experimenta, dicam tamen
» primùm in me ipſo ſex abhinc annis
» rei periculum feciſſe. Hemicraniz à
» natura obnoxius eram & propter viſ-
» cerum fervorem lac nunquam ferre
» poteram. Sex ſeptimanis fæliciffimo
» cum effectu ita correctum uſurpavi;
» fæpiſſimèque imò noviffimo adhuc
» mense novembri proſperrime reiteravi.
» Sic conjugi meæ phthiſi laboranti, &
» poſt

„ post pleuroperipneumoniam extrema
 „ agenti illud assumendum præbui. Vehementi
 „ menti istò morbò intra octiduum remediis
 „ ordinariis sedatò, tussis importuna,
 „ pulmonum calor supererat, pulsusque
 „ celer cum atrophia universi corporis.
 „ Hinc timens ne in phtisim recideret
 „ remediis catharticis & aperitivis (cùm
 „ viscera imprimis verò lien admodum
 „ essent obstructa) ad usum lactis
 „ asinini ipsam præparavi. Integri
 „ mensis spatium satis methodicè at sine
 „ ullo successu cò utebatur, pulsu eodem
 „ stante, tussi vehementi, cum sputis sub-
 „ flavis & subviridibus copiosis. At
 „ quum lac istud adhibitum nullius ei
 „ utilitatis esse animadvertissem, lac vac-
 „ cinum Cafeteum ei usurpandum præ-
 „ scripsi, cujus singulis quoque diebus
 „ sex hebdomada spatium octodecim
 „ circiter uncias assumpsit, ipsamque sin-
 „ gulis decem aut duodecim diebus
 „ purgandam curavi. Usu istius lactis
 „ ita fuit levata, ut omnia quæ ante
 „ narraui symptomata prius octiduum
 „ cessarint, viguerit appetitus, ac sanitati
 „ pristinae reddita, ita quidem ut collegæ
 „ cujusdam conjux quæ per mensem ip-
 „ sam non viderat, putaverit eam vultu
 „ fuisse

DE POTU CAPHE. 67

fuiffe subtumido , non verò pleno ac
fano.

Ad hujusce potus præparationem, sartagunculæ immitto lactis scutellam quod cum igni supposito assurgere cœperit, Café quantitatem cochlearis ei admisceo, & probè circumago, ne in globulos coalescat. Post levem ebullitionem ab igne remóveo brevi farinâ fundum petente, cassonatæ cochlear admisceo, ac diversis haustibus sorbillandum calidè præbeo. Postea quatuor horarum spatio cibo omni abstinendum jubeo; quo factò prandium concedo. Dosis Café sartagunculæ immissi trium drachmatum est: at ne aduratur diligenter cavendum ingrato alioquin sapore lac imbueret.

Idem ea quæ sequuntur ad me scripsit.

Quidam civitatis istius incola prænobilis quatuor abhinc annis vere novo & autumno Lac Cafeteum assumit, quod per totum annum robore & viribus ipsum præmunit, ita ut fungi queat laboribus quos nimia ipsius pietatis exercitia causantur; quódque mirum inde stomachi dolores ab aciditate oriundos non amplius persentiscat.

Perspectâ Café Analyfi facile erit rationem.

tionem reddere cur lactis coagulationem impediat, cum enim sale volatili abundet acidorum acumina non potest non obtundere quæ lac alioquin coagularent: equidem sal Armoniacum cum lacte adj. & saccharo permixtum coagulationem impedit, at parum admodum, imò non sufficit aliquando.

* Spiritus satis Armoniaci volatilis, aut ejusdem flores, è sale tartari aliisve id genus sublimati, coagulationem lactis abundè impediunt: At verò ipsum sal armoniacum integrum, quippe acido salis communis onustum, eandem operationem non ita feliciter conficiet, ut cuiusvis experimentum sumentis patebit.

Eadem ratione suprâ laudatus D. de la Closure lac præbet assumendum cum aqua calcis, ad coagulationem impediendam, dyssenteriiisque & stomachi morbis medendum, quod lac solum præstare nequiret citra istud correctivum aut aliud simile.

* Aqua calcis multo abundat sale alkalico, unde non minùs bene mercurij sublimati solutionem præcipitat, quàm sal tartari aliaque similia. Propterea coagulationi lactis impedienda apprime faciet, quæ tota ab acidis oritur, quorum vim obundat.

Addam

DE POTU CAPHE'. 69

Addam de lacte Cafetato non semper
 necesse esse ut Café in lacte coquatur
 ne spissum nimis reddatur. Sed si cupias
 dilutiorem potum parerur cum aqua vul-
 gari modo; indeque cum æquali aut ma-
 jori parte lactis misceatur; aut verò ante
 vel post lac assumatur, modo enim in
 stomacho misceantur, quacunque ratio-
 ne sumantur parum refert. Novi nonnul-
 los qui singulorum istorum modorum
 experimenta fecêre eosque singulos non
 ineptos deprehendere: quilibet pro gu-
 sta suo eliget. Ingrata nullatenus est
 hæc mixtio, Café imprimis in lacte
 fervefacto aliquantulumque inpisato;
 tunc enim saporî Chocolatæ accedit
 qui omnium gustui aridet. Idem cum
 lacte asinino aut caprino fieri potest.
 Iam & ægri, qui morbi causâ lac mulie-
 bre sugere coguntur, si ejus aliquam coa-
 gulationem metuant, post suctionem,
 Café haustum sumere possunt.

D. D'Apples Medicus Lausanensis ad
 amicum scribit potum hunc lactis Ca-
 fetati invaluisse apud eos pro podagri-
 cis, ex quo non minimum levamen per-
 cipiant.

* *Lac Cafetatum, non tantum Podagri-
 cis potandum præbemus, sed etiam iis om-
 nibus*

nibus quibus levi acrimonia fluxiones generales vel particulares peperit. In Rheumatismis scilicet Catarrhis in fauces, pulmones, ac glandularum omnium capitis vicinias depluentibus. Imo in Hypochondriacis à Scorbuticis affectibus, ac alia inde enarratis variis Hamorrhagiarum speciebus, sive per venas hamorrhoidales, sive aliàs quâcunque viâ factis.

Quantum ad vulgarem Café potum; prælaudatus Dominus Monin ait se prospero successu multis febricitantibus id præscripsisse. Ipsum decoquit aliquando in aqua pimpinellæ exhibetque sub finem paroxysmi febrium intermittentium aut sub finem exacerbationis febrium continuarum; tum ad vapores qui cephalalgiam gignunt dissipandos; tum ad superfluam salinacrem lympham per renes expurgandam. Observat quoque durante febris æstu hujus haustum, siti levandæ aptiorem esse quàm vulgaris ptisana copiosè licèt assumpta; addit insuper se initio febris quartanæ utilissimè præbuisse, calidè quantum ægri ferre poterant, hincque animadvertisse, potionem vehementissimos & acerrimos rigores non solummodò mitigasse, sed

integræ

DE POTU CAPHE. 71

integre sanitati febris detentos restituisse. Ita nobilis mulier Gratianopolitana, quartanaria & lienis tumore affecta, initio paroxyismi omne aliud quam Café remedium admittere renuens : sine ullo incommodo & sine recidiva sanabatur & jam ab annis sex perfectissima fruitur sanitate.

Ulimis hisce diebus quidam amicus noster aliquos febris tertianæ paroxyismos à prava digestionem stomachi ortos passus, bis vel ter assumpto Café sanitati restitutus est. Et nominatus jam Dominus de la Closure scripsit ad Sponium Dominam de Lausun, octuagesimum & secundum ætatis annum agentem, nec ita pridem à febris triplici quartana usu Quinquinæ sanitati restitutam, cum Café postea usa fuerit, juniorem quasi factam, & sine baculi ut prius solebat, auxilio incedere, quod Dominus de la Garde Medicus Nemausensis non incelebris cum per quindecim dies magnò cibi laboraret fastidiò, illicòque cibo assumpto dolore & acidis ructibus tentaretur, tandem duplici tertianâ correptus est, cujus paroxyismi 14. aut 15. horas durabant; & tantum abest

ac

ut purgantia ullo modo ipsum restituerint, ut quotiescunque sumeret majore dolore se affectum sentiret, unde viribus exhaustus purgationem imò & venæ sectionem intermittere tenebatur. Depravatæ stomachi functioni corrigendæ unicè intentus, Café binos aut tres crateres tempore intermissionis hauriebat, primæque vice accessio febrilis minuta, tuncque secunda planè ciulavit, absque alio præsidio felicissimè perlatatus.

a Nunquam effectus febrifugos potius Café preparati nobis videre contigit, imò febres sæpissimè in ejus maximo usu enatas observavimus. Itaque, ut neque in his, febres à Café potu enatas opinamur, ita nec in illis, de quibus Auctor noster, eas fugatas credimus. Nil aliud autem magis familiare quàm illa imputatio effectuum causis que in illos nullatenus concurrunt, seu sophisma illud à non causa pro causa. Utimum scilicet quod assumptum fuit semper ejus quod continuo enascitur fausti aut infasti causa censetur. Quàm bene autem videant Philosophi.

CAP. XII.

*De utilitate Café in levandis Capitis doloribus ; numque homines in-
somnes teneat ?*

CUM Café partibus duabus, crassâ unâ & terrestri, alterâ verò subtili & spirituosâ constet ; sciendum est partem illam spirituosam, quæ utpote sulphuris & nitri multum participem, nitro-sulphuream dixeris à spiritibus animalibus non valde dissimilem esse ; multas quoque ejusmodi partes vinum continet, atque ita puræ non sunt, nec cum iis quæ spiritus animales componunt ita conformes ; vinum quippe partibus heterogeneis multum abundat quæ cum ejus spiritu ad caput facillime ascendentes, functiones ejus non parum perturbant : cum è contra Café spiritus puriores sint minusque dissipabiles, ac capiti proinde levando idonei, constat enim frequenti experientia capitis dolores potum hunc citò sublevare, quia vapores humoresque acres ad cerebrum repentes effundit & dissipat, novosque oriri impedit. Imò sunt qui solo calen-

D

tis

tis potus fumo in caput recepto, dolores mitigari observarunt, quod parti ejus volatili dubio procul debetur.

(Nihil est quod de sale volatili in genere tam sæpè repetit Auctor; siquidem dantur Salia volatilia soporem ac capitis gravitatem inducentia, qualia è papaveribus, solanorum ac hyoscyamorum genere &c. educimus. Ut & alia dantur tantà virulentiâ infectâ, ut in nares excepta promptè enecare valeant. Itaque ad viam specificam salium in fructu Café innidulantium recurrendum veniet pro explicandâ vi quâ somnum ac vapores arceat, sicque semper in qualitatibus veterum oculis detinebimur.)

Cæterùm egomet crudeli hemicrania multos annos aliquando laborans cum venæsectionem, clysteres, purgationem, dietam balneumque, nihil denique non tentassem doloris istius levandi causâ, omniaque hæc frustra, ad unicum tandem Café confugi, quò brevi dolor ita sedatus, ut annis integris eo usus liber fuerim; sexcenti alii maximum inde solamen percipiunt, ii maximum qui non ob nimiam membranarum cerebri sensibilitatem, nec ob earum inflammationem, nec ob sanguinis

DE POTU CAPHE: 75

impetum, causam malignam aut aliam quæ in partibus istis resideat, sed ob capitis cum stomacho aut intestinis sympathiam dolore affliguntur. Excederet libri hujus moles si mihi nota referre fluderem exempla, unum sufficiet.

Parisiis Domina de Brière cephalalgia gravissima, diu conflictata in cassum multa tentaverat, in pejusque ruens letho proxima videbatur. Assidentes Medici Chirurgique extremum præsidium trepanum jam erant adhibitori cum ecce familiaris quidam accedens offert remedium efficacissimum facile & nullius periculi. Eà annuente, Café propinari jussit, bis aut ter in die. Inde tridui spatio diminutum dolorem sensit, in dies somnus à plurimis jam mensibus fugatus rediit, simul & appetentia ciborum. Denique ante hebdomadas tres absolutas, pristinae & perfectæ sanitati restituta fuit.

Orientalis hunc potum non modò levandis capitis doloribus idoneum arbitrantur, sed experientiâ quoque sunt persuasi fumum oculis receptum maximè favore iis qui oculorū doloribus tenentur, aut quibus alioquin debilis est visus acies

D 2 Quod

Quod in causa est cur plurimi cum *Fin-*
geans calidi Café ipsis offertur, antequam
 illud potent, oculis supponunt ejusque
 vapores recipiunt; plurimi etiam tol-
 lendis aurium doloribus craterem ad fu-
 mum excipiendum auribus apponunt,
 indeque non minimò afficiuntur leva-
 mine.

Jam de hujusce potus ad somnum
 avertendum facultate dicamus. Villis
 in ultimis & posthumis suis operibus, de
 Café, Londini usatissimo loquitur, &
 suas observationes Medicis præscripturis
 necessarias proponit; illud remediis
 Narcoticis opponit, absolutoque de his
 tractatu, de isto quoque verba facit.
 Omnem ejus somni pellendi facultatem
 à certis quibusdam partibus adustis de-
 pendere prætendit, quibus & naturâ &
 præparatione valde imprægnatur. Quæ
 partes operari dicit postquam massam
 sanguinis intrârint; ita ut poros cerebri
 teneant apertos liberumque spiritibus
 transitum sternant. Celebris hujus Me-
 dici multorumque aliorum Medicinam
 profitentium experimentis suffulti cre-
 dimus potum hunc Massam sanguineam,
 humidum viscosum & glutinosum absu-
 mendo exsiccare, spiritusque animalis
 pro-

prove
 lang
 gura
 villos
 quoti
 aut o
 facil
 Villi
 quise
 & cal
 cella
 contr
 auctu
 aut v
 rum e
 Sa
 num
 omni
 idon
 num
 nes q
 inter
 rum
 bo q
 bat,
 num
 effec
 male
 Café

DE POTU CAPHE. 77

proventum accelerare; quò minùs enim sanguinis massa materiâ glutinosâ & pingui abundant ed faciliùs partes ejus subtiliores emicant: quemadmodum ex liquoribus minus pinguibus & viscidis aut quorum partes minùs confusæ sunt, faciliùs spiritus extrahitur. Sanè juxta Villis opinionem Café exsiccat, iisque qui sunt graciles aut temperamenti ficci & calidi interdicitur; è contra cum successu iis præscribitur qui temperamento contrario sunt Septentrionalibus & Asiaticis, mollibus quippe & effæminatis, aut vino alioquin abstinentibus non parùm conducit.

Sunt qui credunt, Café reapse somnum præter naturam fugate hincque omnibus morbis lethargicis medendis idoneum esse; non verd impedire somnum naturalem: reperire enim est homines qui ejus usu pervigilia curârunt, inter quos Dominus Ferrant Medicorum Lemovicensium Decanus qui morbo quodam detentus, somno frui nequibat, singulis vesperis Café haustu somnum sibi procurabat. Hic nihilominus effectus ordinarius non est, multique non malè se habentes assumptô post cænam Café ad somnum vix sese componunt,

vigilaturi aptum valde deprehendunt, spirituum scilicet quos vigilia dissipat reparatione. Probabile ulterius est calorem quocum sumitur actualem, ejusque acrimoniam, nimium spissis chili fumis dissipandis non parum idoneum esse, ejusque particulas diureticas magnam humiditatis, procurando somno necessariæ, partem per urinas abripere.

Hæcce facultas spiritus excitandi & soporem impediendi, fulem Petri della Valle opinionem esse demonstrat: Credebat celebris iste Peregrinator si cum vino potaretur ut assumitur cum aqua, esse forsam Homeri Nepenthe quod Helenam ex Ægypto habuisse dicit, unde etiam Café origo est. Verum cuiusnam hujusce cum vino permixtio arrideret? Deinde, præsupponit Homerus Nepenthe herbam esse Narcoticam, hoc est, quæ somnum promoveat, cum tamen Café, somnum fuget, cumque magis adhuc fugaturus sit, si vini acuminibus esset stipatu.

*De temperamentis & morbis quibus Café
minus idoneum est.*

PRæstantissima remedia, aliquando
evadunt noxia inconsultò adhibita
aut temperamentis eorum qui iis utun-
tur minimè convenientia; ita in aliqui-
bus casibus aut subjectis Café potus in-
utilis & minime idoneus est. Hinc si
quidam ex ejus usu commoda non per-
cipiunt, qualitates attributas ipsi deesse
ne existiment. Plantæ non ejusdem
omnibus sunt efficaciz. Quod adeo ve-
rum est, ut nôrim multos, quos Manna
constipat aliosque quos Sena in syn-
copem præcipitat, licet vulgò purgantia
sint benignissima. Si qui sint ergo qui-
bus Café nocet, illud ne propterea vi-
tuperent. Fuit in culpa temperamenti
sui ignoratio, & ommissa periti alicujus
Medici consultatio. Amicus quidam
noster qui diu in Oriente peregrinatus
est, huic potui assuescere nescivit, nec
unquam assumit, quin vomitum vehe-
mentem excitet: quod invictè probat sto-
macho æq; ac cordi suas esse Antipathias.

[*Multos novimus in quibus potus Ca-*

80 TRACTATUS

se ex aqua preparatus vertigines, alios in quibus nephritidis quandam speciem excitavit, dum scilicet in illis spiritus per se jam nimium acres atque mobiles reperiebat quibus ulterius excitandis male laboratur. In his vero serum plus justo salinis spiculis pragnans per urinae vias copiosius deturbavit.]

Ad dignoscendum igitur casus quibus Casè periculosum & incommodum esse posset: considerandi sunt ii, in quibus Casè utilitatem commendavimus, indeque concludendum, corpori in statu & temperamento opposito constituto non nisi noxium esse posse. Sicque quum temperamentis pituitosis, stomachis debilibus lente digestionem perficientibus, obstructionibus, humoribus glutinosis valde sit conducibile, ergo biliosis, stomachis justò celerius digerentibus nimiumque calidis, iis quibus vasa sanguine subtili rapidiusque circulante sunt repleta, non nisi noxium est. Quibus tussis & sputum frequens à venarum arteriarumque anastomosi vel diapedesi aut subtili aeriorique sanguine originem trahens, minimè etiam convenire videtur.

In genere mihiùs conducit Macilentis quàm obesis saltem si à sanguine fervidi-

ori

DE POTU CAPHE. 81

ori macies oriatur, qui nimis fluidus, justoque rapidius circulans in partibus ad suppeditandum iis alimentum detineri satis nequit. Etenim si macies oriatur ex eo quòd stomachus functiones suas non ut par est obeat; sive quod in intestinis lateant obstructions, quæ sanguinis purificationem impediunt, iis conducit Café eosque pinguefacit. [*Omnibus propè convenit temperamentis Café è lacte præparatum, sed præcipuè macilentis aliisque ex humorum acrimonia, quarulâ valetudine utentibus. At dosis, tum lactis, tum Café, varianda venit in diversis temperamentis aliæque hic, aliæ illic cautiones adhibenda, que prudentem Medicum operationumque hujusce potus, ac temperamenti sui ægri, bene gnarum, omnino requirunt.*) Hinc videre est, in vanum abire quæstionem illam: Café an saginet an verò emaciet? ut expediam eos qui quæstionem hanc absolutè ita mihi proponunt respondere soleo, quod pingues emaciet & macilentos pinguefaciat. Hoc verissimum pèrsæpe sese probat, at imprimis dependet id à modo illud assumendi; jejuno enim assumptum stomacho magis quàm à pastû emaciat. Temperamentum principem in hisce regula-

lam esse oportet. Super hoc notasse iuvabit cum peregrinatoribus, in Turcia ubi Mahometani Græcique easdem incolunt urbes & pagos & diversis portionibus utentes, Turcas Café ut & Sorbeto, & Boza potu ex Milio confecto gaudentes, omni vero vini usu abstinentes, homines esse pingues & carnosos, in sanitate bene dispositos, vigore præditos nec tamen abdomine prominulo incedentes, è contra verò Græcos qui Café negligunt, generosum & purum vinum epotant, vini que spiritum, macilentos, siccos, vultu subflavò, biliosos esse & animò iracundò.

Hi quibus sanguis est nimis abundans: nimisque subtilis Café abstinent in morbis pectoris; ne videlicet sanguinem ulterius adhuc volatilisent & ipsum in pulmones effundant. In hac urbe vidimus nobilissimum Virum ita effectum & respirandi difficultate laborantem, qui potu Café se levatum iri putavit, at contra ab ejus usu peripneumoniâ prehensus paucis diebus animam exhalavit. Phthisici quoque confirmati præpostero ejus usu obitum suum mutarunt. [*Hoc nos nunquam vidimus in Phthisicis, qui Café & lactia potarunt.*] Ex quibus omnibus vi-

dare

DE POTU CAPHE. 83

dere est, non nisi adhibitis cautelis Café
remedii loco esse usurpandum : consu-
lendique sunt, qui iisdem morbis de-
tenti sanitati fuere restituti, aut aliquis
Medicinæ peritus.

Verbò, considerandum est liquores
corpus nostrum pervadentes machinam-
que nostram Elasticum in motum redi-
gentes, duobus modis oppositis esse cor-
ruptibiles; aut enim nimis inspissati sunt,
aut nimis subtilisati; in priori casu nisi
aliud obster Café perutile erit, at in po-
steriori pessimum, nisi malignum aliquod
fermentum ratefactionem nimiam fer-
mentationis ope producat oppugnet.

Jam tempus est examinare sententiam
Simonis Pauli fabam istam rejicientis,
quoniam inquit ejus usus homines ener-
vat generationique ineptos reddit. Er-
rorem hausit ex historia particulari ab
Oleario Legationis à Duce Holsatiæ n
Moscoviam & Persiam missæ Secretario
relata. Is enim de Persis sermonem faci-
ens eos *Cahua* (quod nostrum Café est.)
aut aquam nigram potare solitos ait pa-
ratam ex fructu quodam ab Ægypto alla-
to, qui colore frumentum refert, lapit
granum Turcicum, æquatoque magnitudi-
ne vulgarem fabam. In sartagine torrefi-

Etum aut potius adustum in pulverem
redigunt & in aqua coquunt, unde ad-
ustum sapit nec faucibus admodum gra-
tum est. Utuntur isto potu ad moderan-
dum calorem naturalem, virtutemque
generandi minuendam, ut pote qui
multis se nolunt liberis oneratos, quem-
admodum id ipsi fatebantur à Medico
nostro ejusmodi remedia sæpissime ro-
gantes.

Erunt etiam, *pergit Olearius*, nimi-
um Cahué usum viros procreandis li-
beris plane reddere inhabiles; hinc de
quodam ipsorum Rege nominato *Sul-*
zano Mahomet Kasuin ante Tamerla-
nem rerum potiente referunt, eum po-
tioni isti ita fuisse assuetum, ut ingentem
uxoris, conceperit averfationem: quæ
quum equum aliquando castrandum vi-
disset, rationemque hujus rei sciscitata,
responsum accepisset, præstari id ad
minuendum equo vigorem quo nimi-
um pollebat, respondit tantâ vi non
opus esse hac de causa, ac Café exhibe-
retur solummodo cujus sorbitione æ-
què ac maritus ipsius, evasurus esset
frigidus.

Huic innixus relationi Simon Pauli
in tractatu de Abusu Tabaci & Thé an-
sam

sam contra Café declamandi capit, quòd
 nimirum nimiã partium sulphurearum
 abundantia principia generationis ene-
 cet. At ausim asserere cum bona ipsius
 venia aliorumque sententiam ejus ample-
 ctentium, parum ipsis naturam hujus
 grani notam esse & licet in ipsius abusu
 maligna hæc deprehenderetur qualitas,
 quod tamen non est, minime ad Gara-
 mantas & Indos amandandum esse. Vini
 effectus quis ignorat multò peiores, Pa-
 ralyfim puta, hydropem, Apoplexiam,
 mortem imò ipsam; nec tamen fronte
 ita severò exitit ullus qui extra naturæ
 fines illud exterminandum censuerit.

Verum quidem est Café sulphure ad-
 modum abundare, at in ipsius torrefa-
 ctione ignis non satis est vehemens, ut
 illum ab aliis principiis extricet. Patet
 enim Analyfi, illud continuato igne non-
 nisi post spiritum exire: hinc quidquid est
 sulphurei aut butyrosi in magmate se-
 pultum jacet; Tum suppose si libet, si-
 mul cum Café multas assumi partes sul-
 phureas, sulphur istud proprio suo fleg-
 mati, magmati, & aquæ in qua diluitur
 implicitum, omnino spiritibus animalibus
 & prolificis erit proportionatum,
 quorum nec motum irregularem ciet,

nec eos dissipat, quod tamen præstat vinum cuius quippe sulphur agitativius est, inflammabilius, & à phlegmate suo & aqua cui miscetur separatu facilius.

At quid juvat afferre ratiocinia ex ipsius Medicinæ penu deprompta, cum ad debellandam Simonis Pauli ejusque Patronorum de Café sententiam satis superque sufficiat quotidiana experientia? in quo enim mundi angulo quam in Turcia Café magis usurpatur? nec tamen malignos illos qui ei tribuuntur effectus ibi reperiunt, imo è contra regiones, ubi maximè in usu, qualis Ægyptus & ipsius Metropolis magnum Caire omnium videas populosissimas. Unde fit etiam, ut solus Olearius rei consideratu ita dignæ mentionem fecerit. Figue-roam verò Hispaniarum Regis ad Schach Abbas Regem Persarum legatum ante Olearium integris annis in Hispahan commoratum alto id premat silentio? qui quidquid rari ibi concurrisset diligentissime adnotans in itineris sui quam in lucem edidit relatione pagina 307. hæc de Café verba facit: *Cahua utuntur Persæ, tum sanitatis gratia, tum deliciis indulgendo, illudque stomacho admodum condu-*

cibile.

cibile autumant. Si Persæ, ut Olearius contendit, rei ita universaliter novæ experientia forent convicti, ad quid Auctor iste ubi Café qualitates deprædicat istam sileret; quo pacto etiam Dominus Tavernier modernus ac sedulus peregrinator rem tanti momenti ignoravit ut ne verbulum quidem fecerit. Super sedeo aliis allegandis argumentis, quæ convincerent Olearium gratis id loquutum fuisse. [*Propria experientia contrarium illius quod Olearius asserti omnino evincit, nam audivimus plures de eo conquerentes quòd ex usu Café ad veneram palestram frequentius excitarentur. Quod minime nobis mirum visum est in liquore spiritibus suscitandis quàm maximè aptò; Imò credimus quod si aliquando penis flacciditatem inducat Café, is effectus ipsi magis non sit familiaris, quàm soporis in certis quibusdam temperamentis inductio. Scilicet id non tam à naturâ simplicis epoti, quàm à peculiari subjècti epotantis constitutione prorsus dependet.*] Addam tamen omni exceptione majorem testimonium peritum Medicum ac Philosophum Dominum Bernier sat diu in Persia

commoratum qui de maligna ista Café: qualitate sparsos rumores in Persia audivit nusquam, cum tamen in Epistola cujus jamjam copiam dabo, asserat Café in plaga Persiæ maritima & magis adhuc in continenti vix cognitum esse. Unde concludo vanam ac futilem esse de hujus fabæ prava, ac veluti deleteria qualitate opinionem, quòd scilicèt viros enervet & infœcundos reddat. Et hîc Tractatui nostro de Café potu, finis esto.

EPISTOLA

Domini Bernier.

Scribo ad te Patrone & amice carissime me siquidem ita jussis, quidquid circa Café aut ipsius natale solum didici. In parvo mundi angulo *Yeman* nempe, aut Arabia felici progerminat. E montibus istius regionis *Mokam*, *Louhaiam* aliosque portus plagæ maris rubri adjacentes deportatum Cymbulis *Geddam* aut *Zcydem* ferendum imponitur. Is

par-

parvo
proy
ocho
tum ca
runt in
velati
expor
diver
revere
secum
Gedd
pud m
cas C
tepre
sica d
irum t
ciam a
pergi
N
geni
li Me
gnam
nunt
lor
ulos
in co
veh
Turc
singul

DE POTU CAPHÉ. 89

parvus est portus maris Arabiæ petreæ in provinciâ Chariffi Mæke, septem aut octo inde leucas distantis. Arabes multum camelis impositum Mekam transferunt in tempore nundinarum quæ sunt veluti Mahometanorum Pascha, venale exponendum. Hincque magnæ illæ & diversæ caravanæ quæ inibi locorum sunt revertentes in patriam suam non parum secum afferunt; maxima tamen pars Geddâ in litoralem urbem Suez ad capud maris rubri viginti circiter duas leucas Cæiro distantam duabus tritemibus & septem vel octo navibus Ægyptiis imposita defertur. Postea *Caravana Suez* Cæitum transvehit, unde in omnem Turciam aliorsumque Massiliam usque dispergitur.

Nunc usu Café in Europa etiam vigente, Angli & Batavi ab India Orientali Mokam per mare rubrum advecti magnam quantitatem navibus suis imponunt.

Inter Indos Persasque exigui prorsus usus est, portus maris vix transit, neque in continentem nisi parum admodum advehitur, at ut jamjam dixi per integram Turciam latissimè usurpatur, Turcæque singulis mane & Vesperti, imo & totâ die
aut

aut in ædibus privatis, aut locis publicis ad id destinatis forbillare solent. Apud omnes enim urbanitatis Studiosos *Ibrik* aut *Cucuma* cuprea in qua Café decoquitur ab igne nunquam semovetur, deesseque officio reputaretur qui in honesto congressu Café non offerret.

Per integrum quò in Ægyptò agebam sesqui annum potionem istam averfabar, at cum quinque vel sex hebdomadis in partibus Arabiæ foelicis *Louhaia* nempe & *Moka* versarer, mirifice ea arridebat, & sine Saccharo, Turcarum more singulis diebus quinque aut sex crateres hauriebam. Indubium autem est, illud ibi longè quàm in locis aliis remotioribus præstantius esse, cum ibi sit recentius. Eadem enim res agitur cum hac faba sicut cum nostratibus amygdalis aut vulgaribus fabis quæ si afferventur multum de sapore suo amittunt, siccantur & evaporantur. Hæc quoque ratio est cur Turcæ id contusum sacco coriaceo probè inclusum conservent.

Sitne species quædam fabæ quotannis nostratum fabarum instar seminandæ aut fruticis cujusdam fructus dicere nequeo. Certus sum tamen Volvuli cujusdam

DE POTU CAPHE. 91

jusdam speciem esse plantatum quippe
 juxta *Mouzen* ei innititur & adhæret:
Mouzé autem est *Ficus Adami*, ita Lusitanis dicta, ob folia ejus semi-orgyam
 interdum longa nec minùs adhuc la-
 ta.

*Jam supra Auctor noster dixit se
 ex aliquo habere fructum Café è planta
 enasci herbacea nostris fabis non absi-
 mili; Hicque rursus D. Bernier quod è
 plantula enascatur asserens, circa ejus
 tantum genus in diversum abit; Scilicet
 non ad fabas, sed ad volvulos illam refert.
 Verùm quandoquidem quod hic affert
 non vidit, præstat cum aliis omnibus Au-
 ctoribus ex arbuscula hunc fructum repe-
 tere: Nam quod de ejus natalibus è gran-
 diori arbore deducendis habet D. Dale
 in sua ad Materiam medicam in-
 troductione, nescio cui docenti debea-
 tur, siquidem nihil tale apud alios qui
 de hac planta scribant reperitur; quod
 scilicet Café arbor sit prægrandis in-
 star *Tiliae*, flosculos habens pentape-
 taleos, fructus baccis lauri similes.]*

Quantum ad proprietates ejus dicebam
 aliquando in *Ægypto* eodem modò rem
 cum Café se habere ac cum Tabacò,
 non

nonnisi inanem esse Turcarum occupationem. Si enim sicut & nostrates qui in illis regionibus agunt Mercatores maximam temporis partem otiosi, bis vel ter per diem confabulationis gratiâ publicos frequentant *Bazars* & *Cachue Kanê*, Tabacum & Café sumpturi. Illud verò adeò ibi exigui est pretii, ut vix uno obolò plùs solvatur crater. Cùm ei assuefactus fui deprehendi; primo illud nutritioni multum inservire, & ita ut iter facturo assumptus mane crater sufficiat ad septem aut octo horas jejunium ferendum. Quò fit ut nec cursorem nec militem reperias parvo suo Cafetario non instructum, Secundò quòd expergeficiat, exhilaret, multumque corroboret, quòd vapores retundat, capitisque dolori, torpori & stupori avertendis non parum conducatur. Tertiò quòd iis qui temperamenti sunt frigidi & phlegmatici, quales plerique sunt Turcæ parum cibi sumentes, neque ordinario vino utentes meliùs conveniat quàm Macilentis & iis qui temperamenti sunt calidi. Licet enim & istis aliquando utile sit, cùm tamen sit adstringens & siccum, præsertim si in nimium usum convertatur, calefacit, tandemque non parum nocet.

Hoc

DE POTU CAPHE'. 93

Hoc penè est quidquid de Café teneo, nec enim illud nobilibus iis quas novitas potiùs quàm veritas & experientia ei tribuit qualitatibus pollere crederim. In illo non deprehendes Quinquina mirificum illud febrifugum, divinum remedium, ab ipso Hippocrate, si id novisset adorandum. Nemo enim veterum asserere poterat quod nos impræsentiarum audemus, cum hoc cortice, ægrotum nempe post tres aut quatuor illius remediï haustus certò febrî liberatum iri. Oblitus pene eram tibi superaddere; singulari quodam studio Café esse torrefaciendum. Recordor enim eo quò Caire egi tempore, non nisi duos illîc viros torrefaciendi peritos fuisse. Quòd si isthæc olim tibi cordi fuisse divinafsem, majori diligentia & curâ fuifsem indagatus, Id velim sis certus, ut & mei in te studii, cultusque. Vale,

Finis Tractatus de Potu Café.

TRA-

cupa-
qui in
maxi-
vel ter
ubli-
Kane,
ad ve-
r uno
ei al-
ad nu-
ur iter
ficiat
m fe-
m nec
o non
gefa-
boret,
olori,
parum
empe-
qua-
bi su-
rentes
& iis
e enim
nen fit
in ni-
can-

Hoc

TRACTATUS
DE
CHINENSIVM THE'

CAP. I.

*De natura Thé, de nomine ejus, locis
è quibus affertur & usus ejus
antiquitate.*

DERLUS TRATA natura
Café, Chinenſium Thé
nunc aggredimur, intra iſta
enim non minima eſt con-
venientia. Ut Arabiæ Ca-
fé, ita Chinæ Thé debemus; ejuſdem
ſunt amaritudinis; eodem penè tempo-
re Europæis innotuerunt, ambo calidè
aſſumuntur, experientiaque ac diverſa
Auctorum ſcripta eadem ferè effectuiſis

mensis cum olla cui incoquantur folia The

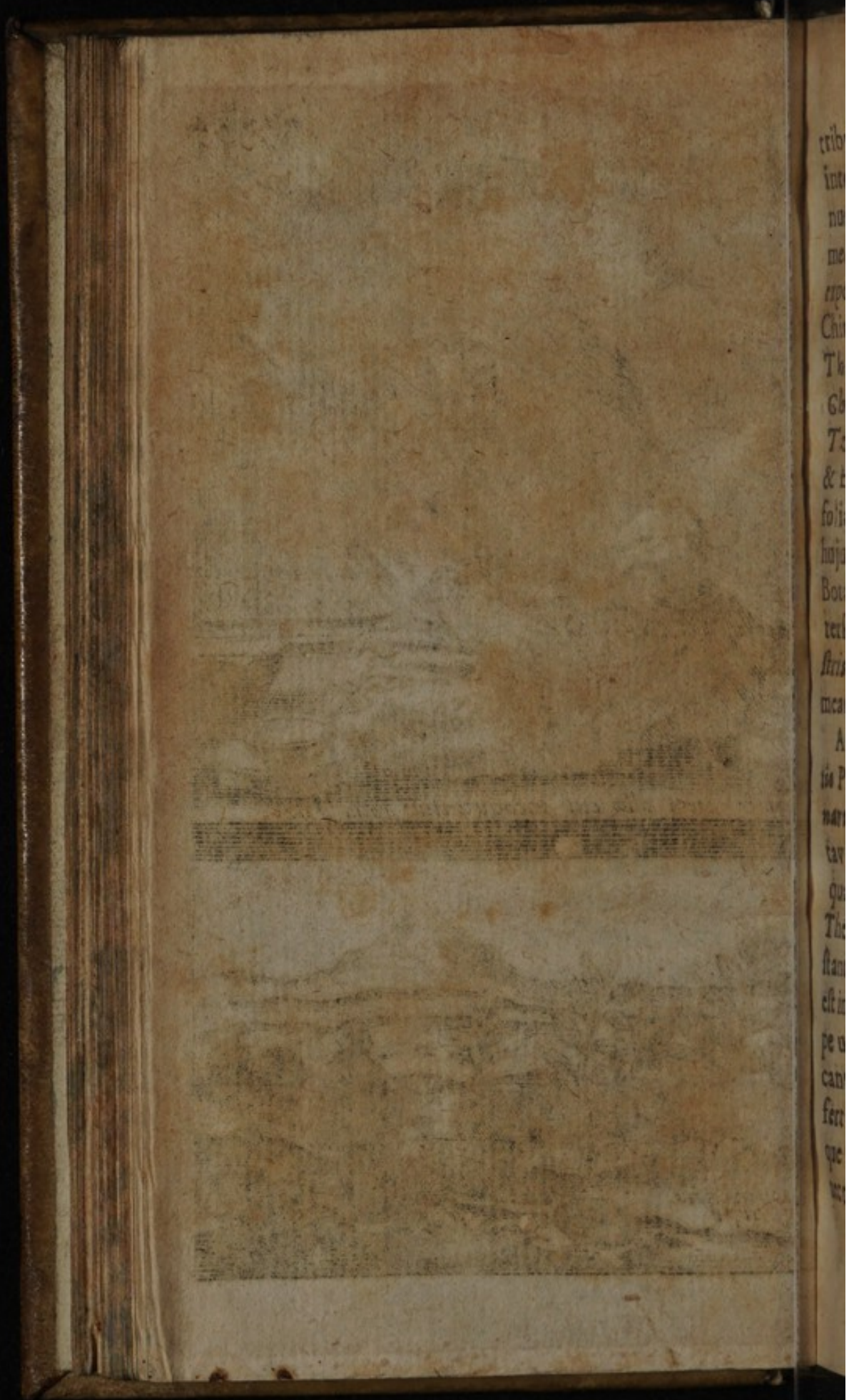
Chinensis in Turpe

US

HE

locis

natura
m The
arra ista
est con-
sue Ga-
eiusdem
tempo-
o calide
diversa
eclusis
tti-

trib
int
nu
me
rpe
Chi
Th
Gl
T
& t
foli
huj
Bou
ret
fir
mea
A
is P
nar
tav
qu
The
flam
est in
pe u
can
fer
que
m

tribuunt, Notabilis tamen hæc inter ea intercedit differentia, quod Café granum, Thé verò folium fit. Pari utar methodo in ejus natura & facultatibus exponendis. Thé verò folium est in China & Japona nascens: Chinesibus *Thée* dicitur, Japonensibus ut & Indis *Cha* aut *Tcha*, Tartaris ac Persis *Tay* vel *Tzay*, Europæis denique *Thé*. In Asiam & Europam ferendum siccatur. Frutex folia hæc ferens, cujus figuram ab initio hujus Tractatus cernere est, ita leviter à Botanicis cognitus est ut prudentiæ interfit docere quæ à peregrinatoribus nostris habentur antequam opinionem meam proferam.

Author libri illius cui titulus est *Legatio Provinciarum Confœderatarum ad Chinensium Imperatorem*, excusi Lugduni Batavorum anno 1675. in hujus Imperii quam exhibet descriptione loquens de Thé pagina 74. in hæc erumpit. Præstantissima folia *Cha* & *Thé* reperire est in regione *Kiangnon* & quidem prope urbem *Hæicheu*. Alii *Hocicheu* vocant. Folium istud parvum est nec differt à *Coriariorum Sumach*, cujus quæque speciem aliquam esse crediderim; nec tamen sylvaticum est, sed domesti-

cum & diligenter excultum; neque etiam arbor sed frutex in jucundos luxurians ramusculos. Flos ejus flori Sumach multum similis, nisi quod Coloris sit magis flavi. Tempore æstivo primum tradit florem non admodum fragrantem. Baccæ verò primò coloris viridis fiunt subnigræ; rami floribus vestiuntur albis & flavis de summo ad imum denticulatis & aculeatis.

Ad conficiendam potionem ex Chardinis tantæ æstimatam, prius solum quod vere novò nascitur folium requiritur quod mollius quoque est. Unum post alterum & separatim id collectum parvo & lento in cucuma igni apponunt subtilique culcitæ ex tela gossipina tenui & lævi manibus convolvunt ita involutum igni de novo apponunt, alteraque vice fricant usquedum tantopere involutum & conglomeratum plane tandem siccum evadat, quo facto maximam partem vasis stanneis bene obratis arctissime includunt, ne videlicet substantia & qualitates nimis subtiles evanescant; longo enim tempore asservatum, si aquæ injiciatur pristinam acquirat viriditatem; extenditur seseque dilatat, & si selectum probumque sit, aquam

DE CHINENSIVM THE'. 97

aquam sapore & odore jucundo, subviridique colore imbuat.

Diversa Chinenses ei imposuere nomina, juxta varios in quibus germinat locos, ac quibus pollere potest qualitates; quumque id quod prope *Hai cheu* crescit omnium sit præstantissimum, id quoque *Slungocha* nominantur & aliquoties 150. francis libram divendunt. Semen ejus terræ injectum elapsis tribus annis jucundos producit frutices nostrates Ribes rosæve magnitudine æquantem. Altæ nimis grandinifque rigores incremento ejus nullatenus officiant, quod mihi persuadet terram nostram ei non adeo fore Novercam, si in loco aliquo umbroso fertilique granum ejus seminaretur.

Reverendus Pater de Rhodes in itineribus suis typis datis hanc descriptionem instituit. Thé folium est magnitudinis folii arboris punicæ. In fruticibus provenit Brusco similibus. Duæ in China duntaxat provinciæ, ei natale solum ministrant prima est *Nanquin* ubi Thé nascitur præstantius, *Cha* dictum, altera verò *Chinchean*. Folia istius collectio non minori ac vindemiæ nostræ curâ perficitur: in tanta ibi succrescit copia,

ut suppediretur ceteris Provinciis Chi-
 nę Japoniæ, Tunquino, Cochinchinæ
 regionibusque aliis in quibus ita viget
 usus Thé ut temperantissimi, ter saltem
 singulis diebus, imo plurimi decies aut
 duodecies vel ut verius dicam singulis
 horis id hauriant. Folium hoc collectum
 in fornace bene siccandum curant, va-
 sisque stanneis bene occlusis postea in-
 cludunt quoniam expositum aëri omnes
 veluti vinum, vires amittit, Batavi ne-
 eam cum illud in Gallia divendunt adhi-
 beant curam, ignoro.

Tulpius Medicus Amstelodamensis in
 observationibus suis Medicis libro quar-
 to cap. 59. de herba hæc fatetur, nihil Indis
 est frequentius quam potus confectus
 decoctione plantæ Chinesibus Thé,
 Japonensibus vero *Tchia* dictę, cujus
 omnem quæ ab ipsis regionum illarum
 primoribus accepi, notitiam posteritati
 consecrare non dubito. Huic igitur
 plantæ sicut folia sunt longiuscula acu-
 leata & denticulata ita alibi quoque ra-
 dices habet fibrosas & in parvulas par-
 ticulas distinctas; neque in China tan-
 tum & Japonia latè succrescit, sed & in
 Chiam aut Siam: hæc interim interce-
 dit differentiã quod folia in China
 pro-

DE CHINENSUM THE. 96

provenientia coloris sint viridi-fusci
ad nigrum accedentis; ea verò quæ in
Japonia, viriditate sint magis pallida &
decolori saporeque jucundiore, quò fit
etiam ut Tchia Japonensis pluris æsti-
metur quàm Thé Chinensium, ita ut
sæpenumero Tchia centum francis li-
bram veneat.

Videntur Authores isti differre ali-
quo modo opinionibus, siquidem Nieu-
hoftius in relatione legationis ad Chinam
duas tantum regiones folii hujus feraces
ait & in contrarium abit Pater de Rho-
des, id in Japonia quoque crescere aiens.
Scribit verò Tulpius eo & Siam gaudere.
Sed parùm hoc referret, modo cuinam
plantæ speciei Thé annumerandum con-
staret, quod scitu difficile est, quum non
nisi folium siccum absque semine, flore
aut radice hucusque allatum sit. Nieu-
hoftius inter species Sumach collocare
videtur, qui frutex in regionibus istis
haud ignotus. Gasparus Bauhinus in Pi-
nace speciebus fœniculi id annumerat.
Bontius Thé parvam dicit herbulam
cujus folia denticulata consolidam mino-
rem referunt, Simon Pauli in *tractatu de*
Tabaco & Thé, postremùm istud non Chinæ
tantum & Japoniæ deberi, sed plantam

esse in universa Europâ cognitam contendit, eam nempe quæ Latinis *Chameleagnus* aut *Myrtus Brabantica*, Germanis *Post*, Gallis *Piment Royal*, Danis *Pors* & Belgis *Gagel* dicitur. Quod super hoc differit prolixum nimis, quàm ut huic Tractatui inseratur. Dico tantùm paucos admodum in sententiam ejus ivisse, quoniam ad plantam in certam speciem redigendam, non sufficit folia ejus exteriora considerasse, sed penitiùs ea tota perscrutanda est. Doctoris hujus principio, & Sumacho & Betonice Thé annumerari quiret, cùm & ea referat. Indefinitum ergo manebit donec eam meliùs simus edocti. Insuper Author proprio alibi se jugulat gladio, etenim rusticos Belgas refert Chameleagnum Cerevisiæ suæ injicere fortiori reddendæ & ad inebriandum aptiori, quod Thé viribus planè contrarium est, cùm præcipue ejus facultas sit, ebrietatem solvere.

Ab effectibus non petitur genus planta secundam recentiores ac verè in botanicis peritos, sed unicè à figura florum & seminum, additis etiam quandoque quibusdam foliorum & radicum accidentibus. Si itaque tantùm probaret Simon Pauli in
illis

DE CHINENSIVM THE. 101

illis convenire quod Thé dicitur cum plantis quas recenset, non valeret nostrò Auctoris censura; sed neque sic se expediet vir Clariss. siquidem vera hujus plantæ descriptio apud D. Dale allata hæc est. Thé est planta foliis angustis, serratis floribus pentapetalis, majoribus, rotundis, fructu tetracocco, rugoso, ex spadiceo fuscò à reliquis differens. Non dissimilia habet Rever. P. Le Comte in suis de China commentariis, ut nec R. P. Aihan. Kirkerus in suâ Chinâ illustratâ. ex aliorum relatione fruticem hunc delineans.

Maginus in commentariis suis Geographicis refert Scytas Minores qui inconditis & parcis cibis vescuntur, aquâ, lacte, potuque quodam ex milio, tum si detur copia vini Baccho indulgentes, ut præcaveant quæ ex alimentis & potu evenire possent incommoda variis uti plantis in Tanais ripis succrescentibus inter quas maximi habent eam quam vocant Baltracan, quæ ipsos enutrit robustosque reddit. Vbi fructus ejus plantæ apparet, inutilibus suis campis relictis huic quærendæ unicè se dedunt, ut qua majori possunt quantitate domos suas repleant; tanti eam faciunt ut si omnibus

eduliis destituerentur, sola ipsis sufficeret. Simon Pauli Thé inter ipsos æque ac in China nasci autumans, credebatur eos nauci illud facere, siquidem Magnus eos illo delectari non referat. At non in ista Scythia quærendum est Thé. Scythia immenso spatio extenditur, plurimamque diversa continet climata, & qui Thé in ea germinare asserunt de Scythia Septentrionali Chinæ vicinâ intelligunt.

Dubitatur plurimis Authorum nostratum, num frutex aut tantum planta sit Chinesium Thé. Sunt qui existimant herbam esse mediocrem, siquidem folia ejus tenuia & odorifera sint, suasque vires facillimè exuant & impertiant infusioni; verum iis standum censeo qui inibi locorum egerunt, quique Thé fruticem esse asserunt & ita depingunt.

In China usus ejus ita antiquus non videtur, siquidem in vetustis ipsorum libris characteres qui nomen ejus exprimant nulli deprehenduntur, cum tamen aliæ res omnes multis ab ævis ipsis cognite, characteribus suis insigniantur. Simon Pauli ab eo tantum tempore usu inter ipsos invaluisse autumat quæ Scythæ rerum potiuntur, quod evenit anno 1644.

Id

Id tamen verisimile parum est cum & ipsis Europæis jam ab hujus sæculi initio innotuerit; supra citatus Bauhinus ejus mentionem facit in suo Pinace excusô anno 1623. Deditur negotiationibus Batavorum qui ex Japonia & China illud nobis attulerunt: & observatu digna est eorum in hoc negotio circa hanc herbam œconomia, nam nummis præsentibus vix emunt, sed mercibus ex Europa deportatis commutant, verbî gratiâ salviam quâ destituitur solum Chinense: Hanc ut multis morbis, quibus Chineses sunt obnoxii, medendis aptissimam de prædicant & reapse bene hanc se habent; cujus cum sint persuasi, tum ob elogia quibus eam cumulant Batavi, tum ob ejus utilitatem & vires experienciâ confirmatas, duas libras Thé pro salviam unicâ libenter dant.

C A P. II.

De Thé eligendo; de Regionibus ubi in usu non est; de modoque illud preparandi.

VT probo Thé gaudeamus, curandum super omnia recentissimum eligere; recentissimum autem est quod

coloris est viridis obscuri. Si omnium præstantissimum nobis adportaretur, aquam cui infunditur colore subviridi imbuetet, referente Domino Tavernier in sua de Regione Tunquin relatione. At qualitatis hujusce nullum nobis affertur, id enim quod habemus, infusionem subflavam efficit. Amarum sit oportet odorisque dulcis & jucundi, odori viole multum accedentis. [*Hic odor per superadjecta procul dubio inducitur; & ex hujus folii manipulatione plus quam manifestum est, ut plurimum radicis ireos odorem ipsi inspergi; omnesque qui à l'orient fuere unanimiter asserunt odorem tantum fani recentis ipsum præbere.*]

In ejus quoque nataliis regionibus, maxima est diversitas unumque altero secundum diversas qualitates carius est. Referunt Authores in Japonia Thé reperiri quod centum francis libram veneat. Ulterius procedit Dominus Tavernier & ex ore ipsius teneo, idem quoque ni fallor in ejus extat relationibus, dari Thé quod quingentis francis libram divendi viderit; non tamen de folio, sed de flore ejus loquitur, Principibus in delicias asservato, unde Thé Imperiale à nonnullis dicitur. Hujus generis.

DE CHINENSILUM THE. 105

neris Thé nos in Europa latere opinor
saltem privatos. Color viriditatis longè
albicantioris est quàm commune: indu-
bium quoque est efficacius esse, sapo-
remque longè jucundiozem. Quibus
Thé asservandi animus est, ne vappeseat
etiam atque etiam caveant: omnes enim
suas sicuti Café amitteret vires. Hinc
vasis stanneis optime obturatis includa-
tur ne videlicet humiditate corrumpatur:
vel aëri exponatur.

“ En modum Thé præparandi Chi-
“ nensibus usitatum, referente Patre de
“ Rhodes. Aquam in vase terlo & nitido
“ coquant, quæ dum fervescit, igne
“ amovetur & juxta quantitatem aquæ
“ folia injiciunt, dimidiam nempe drach-
“ mam Thé pro singulis aquæ cyathis.
“ Vas illud tegunt, folioque fundum pe-
“ tente potant infusionem; tunc enim
“ vires suas in aqua deposuit eamque co-
“ lore subrubro tinxit. Calidè quantum
“ possunt sorbillant, refrigeratum nullius
“ momenti esse dicentes. Quod in fun-
“ do remansit folium etiam secunda vice
“ adhiberi non ineptum est. Sed tunc cum
“ aqua coquatur necesse est.

“ Japonensibus, parvo idem, aliis par-

„ parandi modus id enim redigunt in
 „ pulverem, posteaque aquæ ferventi in-
 „ jectum utrumque hauriunt. Num hic
 „ ce sumēdi modus priori præstet, nescio,
 „ ego quidem semper & quidem salubri-
 „ ter usurpavi eô modô qui inter Chinen-
 „ ses obtinet: utrique ad deliniendam ip-
 „ sius acrimoniam, quam tamen non in-
 „ jucundam sentio, Sacchari aliquantu-
 „ lum cum Thé permiscet.

In Persia aliquando in præparando
 paululum anisi aut fœniculi aliquorve
 Caryophillos injici refert Olearius in suo
 itinere Persico. Cæterùm juxta has ob-
 servationes & quotidianam experien-
 tiam duobus crateribus conficiendis su-
 me sextarium aquæ in Cucuma argen-
 tea, Cuprea stanno obductâ, aut terreâ
 vernice illitâ; aquæ ferventi drachma
 circiter foliorum injiciatur, eodemque
 tempore cucumam igne amovendo per
 quadrantem horæ coopertam sine, do-
 nec folium fundum petierit & aqua co-
 lore debito imbuta videatur. Tunc in
 porcellanios aut Faventinos crateres sen-
 sim effundatur injecto saccharo commu-
 ni aut cando ad magnitudinem Avella-
 næ, aut saccharum in ore teneatur ut
 Indi assolent, Calidissimum & repetitis
 hau-

DE CHINENSIVM THE. 107

haustibus potetur sive sorbilletur.

Stomachô jejunô aut statim à mensa & quâdôcunq; placuerit juxta diversum uniuscujusq; scopum Thé sumi poterit. Ad stomachi vapores retundendos, jejunô hauriatur, si ad corroborandum stomachum juvandamq; digestionem statim à mensa, vel quacunq; horâ nisi fortè sub noctem, si dormire quis cupiat.

Vasa sunt Chinensibus ex certâ quâdam bolô rubrâ aut terrâ sigillatâ confecta, in quibus infusionem aptius perfici arbitrantur, quod num ita se habeat, nescio, sed eorum figura quæ hujus tractatus initio excusâ est, elegans est. Hoc vasorum genus cum nobis deest, quæcunq; vasa adhiberi possant modò ingratum odorem vel saporem infusioni non impertiant & probè claudantur. Idem dictum sit de vasis porcellanis licèt elegantissimis & continendis in se liquoribus ferventibus aptissimis, extremitates enim nisi proluantur minimè calefaciunt, quod ad parcendum labris, adurendis alioquin, commodum admodum est. At in eo totum residet quod ex eorum usu haberi potest

commodum, non enim virtutem aliquam peculiarem habent quæ digestionî inserviat. Thé nonnisi eò quò potandum tempore parandum est, infusio enim ejus iteratò calefacta præcipuas vires deperdit. Memoriâ tenendum quod diximus eadem folia bis adhiberi posse, juxta modum Patri de Rhodes observatum. Sunt qui ipsissima adhuc folia pluribus diversis vicibus adhiberi posse contendunt, modò resiccentur; at certum est post semel iteratam infusionem nequidquam prodesse. Si quis omnem utilitatem percipere voluerit, in modum acetarii superstes folium oleum & acetum adjiciens, sicuti mos est Batavis inter Indos degentibus, comeder.

Quantum ad diversum qui Chineses inter & Japonenses, Thé præparandi modum, audiamus Tulpium Medicum Batavum in Medicis observationibus.

Quoad modum Thé utendi, notandum est Chineses & Japonenses in re ista valde differre, siquidem illi in pulverem redigunt, illum super petram serpentinam conterendo ac eum aqua calida bene temperando: Hi vero pulverem hunc in liquore aliquo coquunt, adjectis ei aliquot aut salis

DE CHINENSIVM THE. 109

aut sacchari granis, quam decoctionem dum adhuc calida est urbanè admodum suis convivis offerunt omnibusque qui eos invisunt. Id tanta diligentia & attentione peragunt, ut & primi ordinis homines ipsam hanc coctionem in amicorum suorum gratiam propriis præparare manibus aut saltem in eo præparando alios juvare non dedignentur: Camerasetiam in mediis suis palatiis datâ opera habentes, in quibus parvulæ sunt fornaces ex lapidibus pretiosissimis lignoque exquisitissimo constructæ, ibique loci solusui Thè destinatæ servantur Ollæ tripodes, infundibula, calices, cochlearia aliaque id genus vasa culinaria ad artem hujusmodi eleganter efficta, quibus millia aliquot impendere non curant, quæ omnia pannis bombycinis nitide involuta tenent nec nisi familiaribus ostendunt, & quasi inter nos gemmæ habentur.

Dominus Tencke Professor Monspelienfis in Formulis suis Medicinalibus alios quosdam modos sumendi Thé refert non ita vulgatos. Variis inquit modis herba hæc adhibetur & assumitur. Primo quidem in substantia quando sic-

ceta ad semidrachmam aut drachmam integram in Cyatho aquæ tepidæ assumitur. Secundo decoctum herbæ ad drachmam & semis adjecto saccharo ut ut jucundior sit potio, & calida sorbilatur. Tertiò distillata in Balneo Mariæ cum aquis appropriatis. Quartò infusa ad unicum & semis in aqua quadam Cardiaca aut generoso vino, cujus tria vel quatuor cochlearia sorbeantur adjecto nonnihil sacchari. Quintò ex ea exprimuntur succi quos in pilulas coaptant ad dozim granorum decem. Sextò denique ad instar Tabaci attrahitur fumus fistulis & siphunculis & eo modo capitis & pectoris morbis frigidis, nec non fluxionibus narium conducit.

Alii etiam conservam ex eius pulvere cum saccharo, additò Syr. betonica ac etas aquâ conficiunt. Hollandi postquam infusionem ex aquâ maximè saturatam habuerunt ac in proportione quamlibet adjungunt, admistòque præterea paucis croci flore, paucis frustulum comedentes, subinde sorbilant, sic que in deliciis habent, ut apud plures vidi.

DE CHINENSIVM THE. iij.

C A P. III.

*De herba Thé viribus ad fugandum
somnia.*

Sicut in Arabica faba, ita etiam in herba Thé duæ diversæ observari possunt substantiæ à quibus omnes dependent effectus: volatilis una & spirituosâ odore suo suavi & jucundo, se præbens, aquæ cui infunditur minimò calore communicabili, altera verò fixa & terrestris, quæ animadvertitur sapore suò amaro aspero & astringenti, nec tamen hic ulla torrefactio ad excitandos spiritus eosque substantiæ terrestris expediendos requiritur. Siquidem hanc minima torrefactio adureret: Sol enim parens ille plantarum in foliò isthòc tenerò, quod in grano Café ignis vis, efficit. Sufficiens quippe spiritus ejus infusione communicandos elevat, phlegmaque citra ministerium ignis pro necessitate dissipat ad amaritudinem procurandam parti terrestris. Hinc inter utrumque mira convenientia interim sententiam viri percelebris Domini de la Chambre ex ejus schedis hæc proferam.

Quem

Quemadmodum inquit in pharma-
 cis omnibus binæ occurrunt qualitates:
 manifestæ nempe & occultæ, quæ
 posteriores experientia tantùm se se ex-
 plicant, certi sumus herbæ Thé quali-
 tatem nullam noxiam inherere, siqui-
 dem usus & experientia quæ inter O-
 rientales quotidie obtinet potum non
 tantùm effectis malignis carere sed
 & multos quibus obnoxii sumus
 morbos inde præcaveri testantur.

Quod ad qualitates attinet manife-
 stas, ut opinor Thé calidum est in
 primo gradu & siccum ferè in secun-
 do; quum enim primas pharmaco-
 rum qualitates gustu tantùm dignos-
 cere possimus, saporque amarus, sal-
 sus & acer, calidis tribuantur, palam
 est Thé quod amarum, etiam calidum
 esse; at cum omnis amaritudo à pri-
 mo tantùm inclusive ad tertium usque
 gradum extendatur, si cicoracea ex-
 cipias, necesse est herbam Thé quæ
 exiguæ est amaritudinis minimum
 quoque caloris gradum in se conti-
 nere. Fortè quidem agitationem spi-
 ritibus impertiendo magis calefacere
 valet oblationes. mox allegandas, ve-

DE CHINENSIVM THE. 113

“rùm per se caloris gradum quem nota-
“vimus non excedit.

“Quod ad societatem, licet sequa-
“tur gradus calidi in rebus amaris quæ
“substantiæ sunt terrestris & sic Thé
“amarum sit in primo gradu nihilomi-
“nus amaritudinem ad initium vel me-
“dium secundi extendi arbitror, quia
“astringens aliquantulum est, hæcque
“qualitas siccitatis additamentum in-
“dicet.

“Verum Thé non tam juxta quali-
“tates istas considero quàm quod valde
“spirituosum est & cum spiritibus ali-
“quatenus conforme: hinc est quòd cõ-
“assumptõ alacrior sit animus omnesque
“partes ubi cuduntur spiritus sint corro-
“batae. In cõ, ni fallor, eximie ejus
“vites sitæ sunt, omnibus enim corpo-
“ris functionibus spirituum ministeriõ
“peractis, fieri non potest quin accura-
“tiores fiant & perfectiores ubi spiritus
“sunt potentiores.

“Calor & siccitas præterquam quòd
“qualitates sint imbecilles ut loquitur
“Hippocrates in gradu sunt adedò remis-
“sõ & temperatæ tanta aquæ quantitate
“ut nihil ab iis sit metuendum, etsi Thé
“caloris aliquid agitatione spirituum

“cau-

causatur, calor ille mitis erit, naturali
 haud difformis quique ut vinum va-
 pores non excitat. Hæc ille.

Cæterùm nihil æque herbam Thé
 commendavit, ac ejus facultas somnum
 pellendi viresque longioribus vigiliis
 dissipatas recolligendi. Hinc tantò stu-
 diò à majoribus Ministris, Legatis aliis-
 que qui in negotiis somnò abstinere per-
 sæpe tenentur desideratum fuit & inqui-
 situm. Hunc ejus effectum jam à pere-
 grinatoribus toties deprædicatum expe-
 rientiâ deprehenderunt; cum Thé recens
 & bene lectum assumitur.

Audiendus hic imprimis supra lau-
 datus P. de Rhodes. Thé à cæna as-
 sumptum somnum ordinariè arceat,
 quem tamen nonnullis procurat, quo-
 niam quum crassiores tantùm vapores
 dissipet, eos qui somnum causantur
 relinquit. Quoad me attinet (*per-
 git idem ille*) sæpissime sum expertus,
 ubi Christianorum nostrorum confes-
 siones tota nocte audire mihi incum-
 bebat, obrepebatque somnus, Thé eò
 ipsò momentò haustum integra nocte
 somnum fugabat postridicque ac si
 more solitò dormiissem valebam. So-
 mel id per hebdomadam sine ullo in-
 com-

" commodo præstare poteram. Volui
 " aliquando sex noctibus continuis id
 " tentare, at nocte sextâ viribus eram pla-
 " ne exhaustus.

" Eodem modo asserit Tulpus hujus
 " herbæ potum inter alia vi somnum
 " avertendi pollere: Thé inquit, robur
 " corporibus conciliat, præservat à do-
 " loribus calculi quibus in iis ubi germi-
 " nat locis neminem obnoxium esse as-
 " serunt. Capitis præterea doloribus
 " medetur catharro, oculorum & pe-
 " ctoris fluxionibus, asthmatis, stomachi
 " debilitati, alvi torminibus, lassitudini
 " & somno quem ita evidenter reprimat
 " ut potu isto utentes integras interdum
 " insomnes transigant noctes: quia mo-
 " deratè calefacit & superius stomachi
 " orificium constringens frænât & im-
 " pedit vapores ad somnum necessarios
 " cerebrum petere, ita ut qui noctes in-
 " somnes studendo aut meditando insu-
 " mere cupiunt, nihil inde patiantur in-
 " commodi.

Olearius, aliique multi peregrinato-
 res idem unò affirmant ore, præcipuè
 quod facultatem somnum pellendi
 spectat. Ratio in promptu est. Oritur
 duabus præcipuè de causis somnus
 spiri-

spirituum depauperatione, aut eorum quiete. Prima si adfuerit dissipatis iis, musculorum cessat motus. Hinc somnus post laborem & lassitudinem. Si vero secunda spiritibus irretitis à vaporibus ex imo ventre ad cerebrum elevatis, sicuti radii solares nubibus obnubilati, necessariò sensus exteriores in quibus non radiant spiritus, functiones suas obire non valentes, somno indulgent. Inde fit ut refrigeriò novi chyli sanguinem subintrantis, somnus ultrò obrepit, præcipue si prior etiam adsit causa, ut accidit sub finem diei post labores & cænam. Utrique causæ contrariatur herba Thé, spirituosâ volatili & odoriferâ parte spiritus dissipatos reparat, amarâ & diureticâ alimentorum humiditatem somno necessariam absorbet & per urinas pellit. Tum etiam fortè calor actualis quo potatur spiritus agit sicque vigiliam procurat. Etenim observavit quidam nobis familiaris Medicus, aliarum herbarum veluti salvię & pulmonarię decoctum calidè Thé instar eptum, eundem quamvis minùs sensibiliter, producere effectum.

CAP: IV.

De virtute Thé ad Sanandos Capitis dolores.

CUM Thé vapores in cerebrum naturaliter ascendentes retundendo somnum avertat facile præsumi potest id capitis quoque doloribus non parum inservire, qui ut plurimum à vaporibus tantum aut humoribus acerbis originem trahunt, cerebri vasa nimium dilatantibus, aut membranam ejus nimis pungentibus. Hic quoque præcipuus effectus à nostris Autoribus ipsi tributus.

Præcipua herbæ Thé qualitas, ait *P. de Rhodes*, est quod capitis medeatur doloribus: me quod spectat, pergit *idem*, quotiescunque hemicrania laborabam, mediante hoc potu mirificè sanabar, crassiores enim vapores in cerebrum elevatos certò & promptè repellit.

Idem sentiunt *Olearius & Tulpius*: & ipse *Simon Pauli* qui tamen *Tractatum de abusu Thé*, in quo & ipsius usum omnem ferè improbat, hanc virtutem ipsi haud denegat. Nec dubium est,

NON

non solum præsentem dolorem inde levare, sed omnem quoque ejus recidivam impediri, siquidem levis hujusce potus amarities ejusque stypticitas fibras stomachi constringendo functionem ejus perficiunt prohibentque ne novæ generentur cruditates crassorum horum & acrium vaporum causæ ac fomites. Hincque non inconsultò, tum immediatè post prandium, tum etiam jejunò stomachò diebus aliquot continuis sumi potest; nec enim sicuti de potu Café observatum, necesse videri ante ipsius haustum cibum aliquem sumere.

Eadem ratione, isthoc cum Café Thé habet commune quod solvat ebrietatem, corpusque nimis Baccho pessundatum integritati suæ restituat. De Duce Albano refertur quòd à mensa aquæ cyathum quam linguâ suâ *Castigator* dicebat haurire solitus fuerit quo vini fumos castigaret. At Epitheton hoc potiori jure Thé potui conveniret. Dom. de Bourges in Relatione Episcopi Berytensis ad Cochinchinam narrat dum Siami agerent se post cibi assumptionem Thé adjungere assuevisse quod pauculo cum saccharo calidissime bibendum præbent, indeque bene se habuerint etsi frequentissimè

CHINENSIVM THE. 119

tiffimè pisces comederent. In regionibus illis ideò potant quia stomachus nimis calore est exhaustus, aut quia vires ejus nutrimenti qualitate debilitantur; tan-
 to opere nimirum folium istud diversis proprietatibus pollet, inter quas præcipua etiam est ebrietatem solvere. In quo à liquoribus aliis quibus assueverunt homines longissimè differt, qui si nimiam copiam propinentur rationi quoquo modo officiant, atè contra Thé eam stabiliat & vapores ipsi obvias excutiat.

Idem testatur laudatus Author legationis Chinensis, convenit & Pater Martinus in Atlante suo Chinensi: Antonius Musa Imperatoris Augusti Medicus proprietates quas Thé adscribimus easdem Betonicæ quoque tribuebat, quam contendit quadraginta septem morbos sanare. Et revera conformitas ejus cum herba Thé notata maximè digna est: ut forsàn quæ cum multis periculis impensisque sub cælo peregrinò quærimus in solo nostro reperire daretur, si satis curæ ad ea vitanda impenderemus.

Nanquam sanè per experimenta sæpius sumpta erueret aliquid concessum, quo betonicam nostram in virtutibus cum folio fructibus

zicis Thé convenire probaretur. Etenim quod in vaporibus cerebri quãdoque discutiendis per illam obtinuimus, non minùs à simplici calidã peragebatur, quia sc. facilimè erant dissipabiles. At folium Thé in Cephalalgia etiam inveterata, Hemicranisq̃ue desperatis sæpius non parum proficuum, & quasi specificum adnotavimus.

Utique cerebri liberatio à vaporibus animo ac memoriæ firmandæ haud parùm conducit. Cerebrum nimis humidum instar est ceræ mollis sigillum facile quidem admittentis at impressionem non diu retinentis. unde fit ut Phlegmatici & Infantes memoriæ sint infidẽ. Mediocritis requiritur siccitas in organis & humorum puritas ad retinendas ideas earumque vitandam confusio-nem. Moderatè autem Thé siccet cerebrumque purgat & proinde memoriã firmat mentemque purificat. Chineses rarò exscreare & nares mungere, observantur, quod sanè eos superfluis humoribus cerebrum & mentis arcem obruentibus ostendit liberos. Quibus ingenia erant acuta antiquis audiebant *homines emunctæ naris*, hoc est qui emungi non opus habent, & Chineses apud nos ingeniosi, subriles & astuti creduntur.

Ars

DE POTU CAPHE. 121

Ars sanè Medica perfectionem par-
 tim adepta est analogismi, hoc est con-
 clusionum ope, quæ à morborum eorum-
 que originis conformitate, ut & pharma-
 ci unius cum altero convenientia dedu-
 cuntur. Ita suppositis iis quæ de Chi-
 nensium Thé protuli, concludo summæ
 utilitatis esse in pluribus capitis morbis,
 soporosis affectibus, aliisque à catharris,
 & vaporibus ortum ducentibus: ita con-
 ducet præveniendæ, imò & sanandæ
 Apoplexiæ, Lethargiæ, Paralyfi, Vertigini
 & Epilepsiæ, quæ sæpissime à nimia lym-
 phæ effusione in cerebrum oriuntur, item
 oculorum morbis, aurium susurris; id-
 que genus in valetudinibus aliis: præfer-
 tim si peritus Artis suæ Medicus adhi-
 beatur qui penetralia & morbi & reme-
 dij scrutetur. Quod si quis miretur tantos
 à levi infusione hujus herbæ produci ef-
 fectus, sanarique morbos remediis cæte-
 roquin efficacissimis vix curabiles, is
 duo consideret velim: remedia nimirum
 usualia ut sunt Thé & Café, qualitates
 suas insensibiliùs & tutius imprimere
 cæteris remediis, julepo putà, Apozema-
 tis, & emulsionibus, quoniam longio-
 ri tempore adhibentur. Tum etiam
 quod absque ullâ violentiâ operen-
 tur.

F tur.

tur, non debilitando stomachum, emeticorum instar & purgantium, non exhaustiōdo vires & spiritus, ut sudorifica, & phlebotomia, nec fastidium ægrotis pharmacorum ad instar ordinariorum procreando. Insuper sicuti morbi nostri maximam partem variis in victu erroribus debent ortum, constat potum ita familiarem & naturæ ita convenientem ægrotum sanaturum potius quàm ullum aliud præsidium cujus usus non ita frequens, nec naturæ ita amicus. *a*

a His omnibus addatur, quod folii Thé energia non ita sit infirma, quin si paulo saturatior fuerit infusio, sc. vel per copiosius adhibitum illud vel per longiorē in aqua moram, liquor emeticus evadat; Unde satis patet illud particulis acrioribus præditum esse, ac proinde minus mirum sit si etiam parcissimè adhibitum, nervis stomachi vellicandis, perque eos toti nervoso generi, spiritibusque eorum genuinis hospitibus, excitandis; imò si tunicis visceris constringendis & à mucositatibus extraneis liberandis, apertum statuat.

CAP.

CAP. V.

*De virtutibus The in morbis stomachi,
in Podagra, Calculo, dolore colico,
morbis lienis, Rheumatismis, morbis-
que aliis, & de The cum lacte.*

THé non capiti solum, inquit P.
de Rhodes; sed & stomacho
digestionique juvandæ mirificè in-
servit, ideò à prandio ordinariè assu-
mitur: dormiturus eo à cœna non utat-
tur: Cur stomachicum sit facile intel-
ligere est, cum omnia amara talia sint
maximè si simul sint astringentia. Ejus
ergo nimiam fermenti stomachi acidi-
tatem amaritudo corrigit, stypticitas
verò fibras à quarum relaxatione di-
versa progignuntur mala constringit.
Notandum quòd in hanc rem feliciùs
operabitur, si non tantum infusio pare-
tur, sed & ebullitio levis, quoniam a-
maritudinem & stypticitatem quæ ter-
restri non spirituosè parti inhærent hoc
pacto facilius deponit. Eodemque in
casu etiam Japonensium methodum in
substantia hauriendi præferendam cen-
seo, Eximius D. Monin Medicus

Gracionopolitanus suis ægrotis masti-
candum & comedendum folium præscri-
bit, in stomachi ac ribus, ructibusque
acidis, eoque modo certius vim exerere
quàm epotum testatur. Ejus loco stoma-
chi roborandi causâ, utun ut Hispani
succo *Cachou*, cujus etiam notitia in
Galliam ab aliquot annis pervenit. Suc-
cus est asper, amarus atque stypticus, alla-
tus ajunt quidam, ex Japonis, sed verius
ex Indiis, Putant esse succum expressum
ex *Areca*, quæ est arbor illic notissima
eujus folia masticare solent. Ex eo mor-
selli sive grana cum saccharo & pauco
ambaro griseo formantur, quos à pastu
masticare solent. Nec malè Café & Thé
potui sociatur, cum stomachi coctionem
pariter juvet.

Correctis digestionis primæ errori-
bus eliminantur affectus independentes,
stomachi dolor, colica passio à crudis
humoribus aut flatibus inclusis, diarrhæ-
aque ab indigestione & chyli corruptio-
ne. *Mandefo* in Itineratio suo ad Indos
vim habere hanc herbâ Thé stomachum
& viscera roborandi suâmet experienciâ
confirmat, narrans se importunâ diutur-
naque diarrhœâ illius potu sanatū fuisse,

Olcarius, Guillelmus Leyl Danus, à Si-
mo de

mone Pauli catus, aliique plures scri-
ptores de hisce conveniunt. Ast ejus alia
iō contēnda ab iis celebratur proprie-
tas, à nephritide scilicet, calculo & arthri-
tide præservandi. Idque eò magis præsu-
mitur quòd Chineses Thé potu indul-
gentes, hisce affectibus non sunt obnoxii

Thé, inquit P. de Rhodes, renes ex-
purgat, & corpus ab arthritide & cal-
culo præservat, & hæc est, ni fallor ra-
tio, quare in illis regionibus ignoti sint
himorbi.

In hanc rem Martinus Martinus in
Atlante Chinensi hæc fatur. Calidum
semper, inquit, potant Chineses, live
aquam, sive vinum, sive oryzzæ deco-
ctum. In his liquoribus calidis cele-
brem suam *Cha* infundunt, calideque
bibunt. Ubi huic calido potui sui as-
suetus, Europæos vituperavi qui frigido
ita delectantur. Chineses enim calido
potu non solum sitim extinguunt, sed
& humiditates superfluas exsiccant.
Inde fit ut febrè nunquam spuunt, nec
doloribus nephriticis, aut stomachi
cruditatibus, sicut Europæi, tententur,
tot tantosque morbos qui apud nos
grassantur, calculosam renum arenam,
podagram, chiragram, similesque affe-
ctus nesciant.

Afferit etiam Tulpus vulgarem inter Chineses opinionem esse, hanc plantam sibi à Deus donatam vitæ prorogandæ ad extremum senium & malorum averrendorum causâ sanitati insidiantium; eamq; nō solum corpora vegeta reddere, à calculi doloribus præservare, quibus ajunt neminem illic tentari, sed etiam capitis dolores, rheumata, ophtalmias, catharros in pectus ruentes, asthma, dyspepsiam, tormina & lassitudinem curare.

Hos effectus non mirabitur, quisquis observaverit ea omnia quæ renes expurgant & serum minuunt, modò calorem aut debilitatem in visceribus non relinquunt, præstantissima esse ne arena, phlegmavè calculi parentes generentur, neve arthritidis aut rheumatismus præhendant. Hinc commendantur omnia diuretica in hisce affectibus. At inter diuretica non minimum obtinet locum herba Thé, cujus nimium usum, observârunt quidam, urinæ copiosum fluxum, & vulgò dictum Diabetem aliquando excitasse. Medicum nimis agerem, si rationes afferre studerem quare sit diuretica. Unum duntaxat addam, quod Sponius noster observat ex Hippocratis Aphorismò nonò, sectionis iv. *res odoratas esse diureti-*

diureticas, quia constant partibus penetrantibus & volatilibus, quæ viscosos humores in serum liquant, aptioresque reddunt ut urinas exturbentur. Sicuti autem observatum est diuretica veluti cappares, ciceres, tamariscus & vinum album, splenica esse, unde ea commendat Hippocrates; ita Chinensium Thé horum viribus donatum, & amaritie sua lienis acidum fermentum mitigare potens, in lienis morbis non exiguae futum est utilis.

Subjungere possem complures morbos quibus Thé non secus ac Café potus conveniens est, veluti lumbicos, vapores hypochondriacos & hystericos, palpitationes, aliosque; sed repetenda forent permulta quæ in priori Tractatu jam dixi. Sufficiat notare à recentiori Autore inter Febrifuga fuisse collocatum, ut pote saltem febricitantibus non inutile. Easdem etiam conjecturas de lacte herba Thé imprægnato, ac de lacte cafe-rato, repetere possem. nec enim pectoris morbis minùs convenire videtur. Hanc mixtionem Chinensibus debemus, qui hoc modo præparatum advenis aliquando propinant. Tartari & Chineses nobiles, inquit Autor legationis Belgi-

cæ, foliorum Thé pugillum aquæ ferventi injiciunt, deinde isti aquæ quartam lactis partem cum pauco sale admiscunt, sicque palato suo admodum gratam propinant. At si salis loco saccharum addas, potum non solum utilem, sed, & gratissimum efficies, sicque si cui ægro conveniat, delicato ac pergrato remedio curabitur, quod in Medicina, pace Medicorum & Pharmacopæorum dixerim, perrarum est. Imò sunt quidam pectoris affectus, in quibus Thé lacti admixtum caferato lacti præferendum, præcipuè sanguinis sputo & tussi ex qualibet ferè causa pendentibus. Illud enim adstrictione sua vasorum extrema anastomosi aut diabrosi adaperita obturare valet, cumque partibus igneis torrefactione sicuti Café non imprægnetur, sanguinem æquè volatilifare nequit, nec ita aptum reddere qui ex arteriis aut venis in pulmones effundatur.

Eadem ratione dysentericæ & diurnæ diarrhææ non minùs convenit, ubi opus est humores cicurare, nutritioni destinatas partes roborare, serumque acre absorbere, morborum istorum parentes comitesque. Hæc sanitati commoda methodus videtur. Post purgationem, si necessaria

DE CHINENSIVM THE' 129

cessaria videatur, sane lactis vaccini calicem, quam leviter ebullire sine, ut partes butyrosas pulmonum bronchia infarcire aptas eximere queas: huic aquæ cyathos duos in quibus drachma Thé fuerit infusa admisce cum sacchari semuncia, & calidè propina, continuando per mensem unum aut alterum, si inde bene se habeat æger, iterandoque singulis quindecim diebus leves & gratas purgationes ex unciis duabus cassiæ conditæ, vel drachmis sex salis Polychrestæ Ruppellensis D. Saignette. a

F 5 In

a Non videmus quid virium possideat sal illud D. Saignette quod in nostro sale polycresstò, vulgari modò preparatò, non reperiatur: imò minùs multò purgans est, ut millies experti sumus. Dicunt celi, os dolores non ita facile procreare, sed ego vidi quandoque inde atrociores munnas nulla etiam subsequuta dejectione. Eaque propter nostrum probè confectum semper ego preferam; alium tamen non sic improban, quin potius delicatioribus quibusdam propter saporem minùs paulò amarum ac acrem si modò iis ad debiliora medicamenta solvatur alius, conducibilis forsàn credam. * De

* De foliorum Thee effectibus hac rursus
Corollariis locò ex Clarissimò Raio addu-
cemus.

Tincturam è foliis Thee mediante aquâ
calidâ , extrahi vulgo notum est. Ejus
potum aliquando quibusdam conducere
negare nolo ; tamen ut eum omnibus uti-
lem adduci nequeo : quippe verisimile vi-
detur emolumenta quadam Thee adscripta
ab aquâ calidâ potius esse deducenda.
Hunc p tum quibusdam nocuisse videntur
experimentò sapius probatum : inter alia
hoc patet sequenti historiâ. Mulier vegeta
& sana , potui Thee addicta , conqueritur
de frigore acri interiora concutiente , præ-
fertim noctu , quod à Thee potu derivan-
dum putat hanc ob causam , quia eò potis-
simum corripitur ubi huic potui indulgit.
Memini ante aliquot annos virum robu-
stum conquestum esse de frigore acri in ab-
domine , quod etiam potui Thee , quem quo-
tidie sumebat imputat. Hac prædictus
Auctior ex communicatione De Hulle affert.

Experientiam quam de se ipsò adducit
Clar. Ioh. Muys in Podaliriò suo red. vi-
vò , qui scilicet ex potu Thee , & præcipuè
Cafè à Cephalea liberatus sit , in.ò ab omni
aliò incommodò , sibi antea familiari , im-
munitis postea vixerit , iam vidimus ubi de
Cafè.

DE CHINENSIVM THE. 131

*Casē. Nos quod acinet non semel persenti-
rimus quod haustū unō aut alterō infusionis
Thee, etiam melioris notæ, cyathō tota die
subsequenti & tremuli & nauseabundi es-
semus, unde ab illo quasi constitutioni no-
stra minus apto, in posterum abstinuimus.*

*In aquæ cyathis quatuor dissolutis, &
intra semihoræ spatium hauriendis.*

*Hæc de Chinensium Thé habebam
dicenda, cujus quidem non minùs ac
Doctor Simon Pauli, abusum improbo:
frequentiore nempe ejus computatio-
nem. Calor enim natus instar flammæ
lampadis oleo consumpto extinguitur:
faterique necesse est immoderatum Thé
sicuti vini, potum, humidum nativum
citò nimis absumere posse, caloremque
ac vitam extinguere. Vitiosa non solum
extrema sunt in Morali Philosophia, sed
& in Medicina. Virtus median tenet,
felixque sanè qui documentum hocce
mordicus retinet.*

*Finis Tractatus de Chinensium
Thé.*

TRACTATUS

DE

CHOCOLATA.

CAP. I.

*Quid sit Chocolata: & examen
ejus ingredientium.*

TA invaluit in Eutopa Cho-
colatae potus, ut non amplius
quasi Americae familiaris sit
censendus, etsi ejus illic na-
talia celebrentur. Non abs re igitur, si-
cuti Cafe & herbae The, hujus compo-
sitionem & vires in examina revocabi-
mus, utrumve omnia quibus extollitur
elogia mereatur, & quibusnam con-
veniat. Id jam eruditorum quorun-
dam Medicorum stylum exercuit: *Bar-*
tholomaei nempe Marraden Hispani, &
Antonii

ericanus instructus

pag. 132

vere
ola-
o &
ho

mus arboris
Cacao

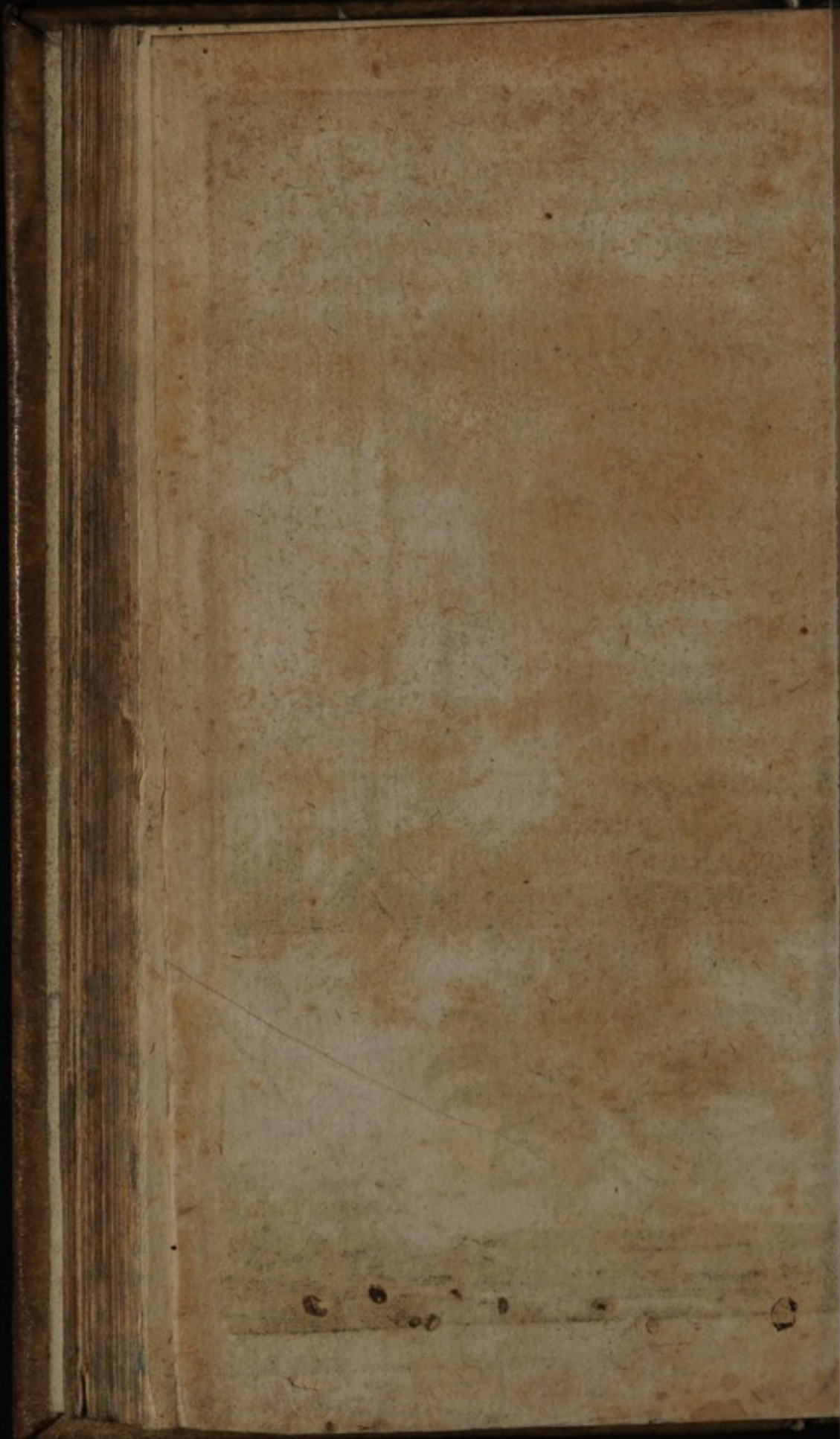

ua fructus

Cacao

Fructus Cacao

Cho-
mpius
aris sit
lic na
ur, si-
ompo-
ocabi-
collituc
a con-
uorun-
: Bar-
ani, &
Antonid

Ante
Ren
foris
licu
temp
Gag
tun
inf
der
not
re
mur
lov
nic
mu
tuz
co
pra
M
res
fent
Euz
felo
Iug
ed
Co
cun
1402

DE CHOCOLATA. 183

Antonii Colmenero Andalusij, nec non *Renati Moreau* Parisiensis Regij Professoris, qui prædictorum Tractatus in Gallicum vertit, & notis illustravit. Ab eo tempore curiosus Peregrinator *Thomas Gage* Anglus diu in America commoratus, dissertationem de Chocolata suis inseruit relationibus. Iis aliquid superaddere vix cogito, cum non exiguam ejus notitiam habuisse videantur. Fungor tere interpretis officio, ex iis quod optimum videbitur seligendo, at nec scrupulosè nimis eorum verbis affixus, nec opinionis eorum servus esse cupiens.

Vox *Chocollati* aut uti nos pronunciamus *Chocolate*, purè est Americana. Oriturque ut nonnulli censent, ex sono *Choco*, *Choco*, quem edere videtur in coctionis præparatione, & voce *Atte* sive *Atle*, quæ Mexicanis est *aqua*. Sic rudes isti populi res nominare solent vocibus quibusdam sensibiles ideas exprimentibus: ita initio Europæos *Tonitru* filios vocabant, ob sclopera nostra: Epistolam, *album* quid *Ingenio præditum*, ob ea quæ legentes edocet. Fortè etiam & verisimilius quia *Cacao* basis est Chocolatæ ex hac voce cum *Atle* facta est *Chocolatle* quasi *Cacaolatle*, aqua Chocolatæ.

Hæc

Hæc minoris sunt momenti quàm disquisitione de ipsamet Chocolata. Sciendum ergo speciem esse solidæ pastæ ex variis ingredientibus cujus præcipuum est *Cacao*, ex qua pasta liquore aliquo dilutâ potus paratur palato gratus, ac sanitati perutilis. Ecce numerum & dosim ingredientium juxta *Marradonem*.

℞. Fructus *Cacaos*, num. 700. “

Sacchari ℥iſſ. “

Cinnamomi ℥ij. “

Piperis Mexicani, *Chilles* seu *Pimenta* dicti, grana xiv. *Cariophyllorum* ℥ſſ. “

Vanilla tres siliquas, vel ejus loco sem. *anisi*. ℥ij. “

Achiota, avellanæ magnitudinem. “

Quidam, inquit, addunt parùm aquæ *Naphæ*, *moschi* vel *ambari* grisei granum unum, vel *scolopendrii* pulverem. “

Ex hisce ingredientibus *Colmenero* exulare vult *Cariophyllos*, *moschum*, *ambarum* & aquas odoriferas, & è contrâ iis superaddit *Amygdalanas*, *Avellanas*, *Rosarumque Alexandrinarum* pulverem. His quoque in America addi testatur de *Laët arboris* cujusdam *resini* *feræ* *florem* odoratum instar arantiorum, & siliquam *Flixobistla* vocatam: in ò & *Turcicum frumentum*

DE CHOCOLATA. 135

mentum *Mays* dictum, *Milium Indicum*, & *Orejevala*. Est ergo inter Autores aliqua discrepantia in Chocolatæ compositione, quæ pro locorum usu aut pro cuiusque sapore diversimodè paratur. Jam hæc ingredientia sigillatim examinemus, antequam præparationem & mixtionem describamus.

C A C A O.

Arbor quæ hanc nucem fert ab Americanis vocatur *Cucabaquahuil* ut ait *du Laët* Hist. Occident. lib. 7. c. 2. & *Ximenes* in plantarum & animalium Americæ descriptione: sive *Cacaotal*, ut observat *Thomas Gage* Anglus. Altitudinis & magnitudinis est *Arantiorum* arboris, foliâq; non dissimilia, sed paulò majora habet. *Herrera* Castaneæ foliis ea comparat. Figuram consule initio exhibitam, quam ex *Masæo Vormiano* excerptam sculpi curavimus. Hæc arbor ita delicata est, solumque in quo nascitur ita calidum, ut Americani, ne radiis solaribus aduratur, primò arborem quandam *Atlinam* dictam, plantare soleant: dein ubi in sufficientem altitudinem crevit quâ satis umbræ emittere possit, sub ejus ramis *Cacao* plantant; ut scilicet obumbretur & à radiis solaribus defendatur, quam *Atlinam* ideo *Cacao matrem* vocant, nulli quippe alii usui destinant.

Fructus *Cacaotal* nudus non succrescit, sed siliquâ cannularâ tectus & circumvestitus, non secus ac nostri melopepones. Hos fructus *Cacahuacintli* nominant. Continent autem copiam non exiguam nucû *Cacao*, quæ sunt amygdalarum majorum mole, sed cōpactiores & palato gratiores. Viginti aut triginta, imò & quadraginta, singulis siliquis continentur. Unaquæque aux in duas dividitur partes simul apprime junctas, quas tegit alba quædam pellicula, succo quodam refrigerante & humectante prægnans, qui ab Americanis mulierib. in delicias fugitur.

Colmenero & Thomas Gage duas *Cacao* species numerant, Duæ sunt, inquit ultimus hic Autor, *Cacao* species: "vulgare unum coloris obscuri subrubri," "rotundum & in extremitate punctatum." "Alterum *Patlaxe* dictum priori latius," "crassius & desiccans magis, pretiôque " "minori. Somnum potentiùs arcer, & " "ideo partim in usu, nisi inter plebeios."

Dominus Moreau quatuor species esse ait. Prima, inquit, vocata *Cacahua* " " *quahuil* omnium maxima & fructuum " " feracissima. Secunda ejusdem nominis, " " mediocri magnitudinis, fructus ha- " " bens minores. Tertia adhuc minor "

Xnobi-

DE CHOCOLATA. 137

Xuchicacahuahuitl, cujus fructus “
 extrâ rubri, intus aliis similia. Quarta “
Tlalcacahuahuitl omnium minima, “
 fructû. nque minimum ferens, colores “
 quanquam ab aliis non diversum. Om “
 nes autem isti fructus iisdem pollent “
 viribus, eidemque usui inserviunt, “
 quanquam ultimus potui, ceteri com- “
 mercio sint aptiores. “

Hæ *Cacao* nuces saporis sunt medii
 inter dulcem & amarum, ad asperum &
 astringens accedentis. De earum quali-
 tatibus hæc Colmenero & Thomas Gage
 referunt. Quamvis *Cacao* ut alia mixta “
 de quatuor elementorum qualitatibus “
 particeps sit, vulgatissima tamen inter “
 Medicos opinio est frigidum & siccum “
 esse, sicuti Terræ elementum, & per “
 consequens qualitatis astringentis. Ve- “
 rum quia de aliis elementis, & præci- “
 pue aëris calidi & humidum etiam est par- “
 ticeps, inde fit ut partes unctuosas ha- “
 beat, ex quibus butyri quædam species “
 elicitur, quâ Americanæ fœminæ fuci “
 instar faciem sibi perungunt. “

At, inquires, quo pacto *Cacao* frigidum
 & siccum statuitur, dein calidum etiam &
 humidum? Responsum non est difficile.

Mixta

Mixta variis constant partib. veluti rhabbarum partes habet calidas & purgantes, alias siccas & stypticas, ideó que frigidas ac terrestres: ita & chalybs naturâ sicca, frigidus, & astringens, habet tamen partes aperitivas, subtilesque. Sic Galenus libro iij. de simplicium medicamentorum qualitatibus, in plurimis agnoscit varias & oppositas simul facultates in uno & eodem subiecto, & cap. xv. ejusdem libri, exemplum affert jasculi Galli veteris quod alvum laxat, cum ejus caro constipandi vim habeat. Et capite xvij. lib. j. de simpl. Medicam. aliud exemplum profert lactis nempe in quo tres partes naturâ diversâ separabilis que reperiuntur: caseosa quæ alvum constipat, serosa quæ purgat, & butyrosa quæ anodyna est. Pariter in musto tres reperiuntur diversæ, fæces crassiores & terrestres, altera levior spumosa, tertia purior quæ propriè vinum est, colore, aliis que accidentibus distinctæ. Inde fit ut alimenta etsi simplicia quatuor humores in corpore generent temperie, substantiâque diversos, plûsque aut minùs bilis, verbi gratiâ, aut pituitæ, prout illud alimentum, plûs aut minùs tali humori conforme erit. Inde concludere possumus, ubi teritur & agitur Cacao,

varias

DE CHOCOLATA. 139

varias partes quibus à natura donatur, hac arte intimè uniri, ita ut unguosa, calidæque ac humidæ terrestribus commixtæ eas temperent & corrigant, minúsque astringentes reddant, calidiorésque, quod patet ex Chocolatæ præparatione, dum igni admovetur & ligno denticulato probè agitur: tunc enim animadvertas pinguem spumam elevari, quæ partem illam aëream, butyrosámque testatur, prius in Cacao nucibus sepultam, coctione verò & motu elevatam.

Inde eorum error arguendus, asserunt Chocolatam obstructiones parere, quia Cacao astringens est: quasi vero hæc stypticitas intimâ mixtione dum teritur non corrigatur ac temperetur. Adde quod alia tot recipiat ingredientia calida, ut potius aperiat & attenuet, quàm obstruat. Hæc ulteriùs veritas patet, ex ipsomet Cacao: Si enim quis commedat, ut solent Americanæ mulieres, absque tritu & compositione, qualem in Chocolata habemus, tum sane magnas parit obstructiones, pallidumque & lividum faciei colorem, non secus ac in virginibus Chlorosi & picâ laborantibus, quo quidem vultus colore gaudent Hispanæ, etiâ ab istis rebus oppi-

oppilantibus oriatur, sanitate, & que de-
struentibus.

Unde verbô, ex supradictis fatendum
nucis *Cacao* partem frigidam ac terre-
strem, ab oleosa calidâque temperari,
Oleum enim & quidquid oleosum est;
sulphureum & inflammabile est, ideoque
calidum, tum etiam adjectis aliis Choco-
latæ ingredientibus, eandem partem styp-
ticam & terrestrem non mediocriter cor-
rigi; sed hæc fusius in capite ij.

SACCHARVM.

Saccharum Chocolatam subingredi-
tur, non solum ad saporem acerbum
Cacao & aliorum simplicium hujusce
compositionis temperandum, sed etiam
ad ipsius conservationem, ut in vulgari-
bus conditis. Id tamen non obstat quo-
minus si vetustior sit compositio tan-
dem vermiculos contrahat, qui non se-
cus ac vetustum caseum illam utrobique
perforant, præcipue si in loco humido
detenta fuerit, aut nimia sacchari quan-
titas sit addita.

CINNAMOMUM.

Cinnamomum quo in Chocolatæ confectioe utebantur in America ante Hispanorum adventum, non erat cinnamomum orientale in illis regionibus, adhuc incognitum. Illud proculdubio usurpabant quod apud Monardem lib. de plant. cap. 25. describitur, quodque arbor est mediocri magnitudinis folia lauro similia habens, fructum instar pileoli violacei ferens. Hic fructus saporem & odorem orientalis Cinnamomi refert, insipidò & inodorò cortice. Uuntur in ferculis pulveratò. Stomachum roborat, flatus dissipat, pravum oris odorem corrigit, cor reficit, & colicam sedat. Ita non inconsultò Chocolatæ admiscetur, ut pote qui attenuare & subtilizare terrestres Cacao partes & ejus stomachicam vim augere potens est. In ejus locum vetum Cinnamomum Ceylonicum, qualitatibus iisdem pollens substitui potest: sed in eo casu dosis minuenda, quia cum sit Americano validius, unciaè duæ in præscripto requisitæ, nimium essent.

CHIL.

*CHILLES sive PIPER
MEXICANUM.*

CHilles sive Chilli duo sunt genera, Orientale quod est Zingiber, & Occidentale aliàs Piper Mexicanum seu de *Tabasco* dictum quia in illa novæ Hispaniæ provincia copiosè crescit. Hujus quatuor species recenset *Columero*. Prima est *Chilcotes*, secunda *Chiltepin* cujus grana exigua sunt, at sicuti primæ speciei acris & linguam fortiter pungentia. Tertia *Tonachiles* mediocriter calida & amara, quæ non secùs ac alij fructus cum pane manducari potest, & in solis pullulat Mexicanis paludibus. Quarta *Chilparblaga* latitudinis majoris, sed minoris acrimoniæ quàm duarum priorum specierum: tertiâ verò specie sapore acutior. Et hæc in Chocولاتæ compositionem assumuntur.

Multò plures species numerat *Eusebius Nierembergius* cap. 80. lib. xv. *Hist. Naturalis*: *Du Laet* in ult. cap. lib. v. ait hunc fructum ex arbore domestica *Xocoxochiel* procreari, cujus folia odorata, flores rubri sicuti balauſtia, ejusdem ac flores arantiorum odoris, pergrati & dulces, fructus rotundi & racematim ex arbore pen-

DE CHOCOLATA. 143

pendentes, primò virides, mox rufi, tandem nigri, gustû acres, suaveolentes, calidique & sicci in tercio gradu, ita ut Piperi ritè substitui possint.

Multi tamen ex hac compositione Piper eximunt, quia nimis calidum & acre: propterea que Medici vix Piper rotundum nisi integrum ægris suis præscribunt, hoc enim modo stomachum calefacit, & roborat, nec tamen viscera in que non permeat, excalefacere valet, cum è contra pulveratum calorem ac sitim intolerabilem pariat. Revera enim plurimi Chocolata utentes, postquam observârunt se ab ejus usu excalefieri, sibi que in facie pustulas & jonthos excitati, meritò ab ea Piper cui hunc effectum tribuebant, exulare jusserunt.

CARIOPHYLLI.

Non pauci etiam in hac compositione abhorrent à Cariophyllis, forte quia alvum constipant, quanquam aliàs sint stomachici, & aliis optimis qualitatibus donati, quibus ut pote notissimis non insisto.

VANIL.

R

nera,
& Oc-
feu de
Hispa-
s qua-
ma est
grana
i acia
ria To-
ra, quæ
man-
lexica-
latiru-
e quàm
ia verò
choco-

Euse-
v. Hist.
o. v. ait
a Xoco-
ata, flo-
c flores
dulces,
arbore
pen-

VANILLA.

VAnilla, quam alij Mecusuchil vocant est siliqua odore suavi, gustuque acri stomachum & cor roborat, glutinosos humores incidit & attenuat, potentérque venenis resistit. Cum Tabaco mixta ejus ingratum fumi odorem corrigit. Fusè describitur apud *Eusebium Nierembergium*, & de *Laët* lib 5. cap. 4.

ACHIOTA.

Succus est inspissatus ex fructifera arbore *Achiotl*, aliis *Changuarica* aut *Pamaqua* dicta. Eam sic describit *Ximenes* referente de *Laët* l. 5. c. 3. & *Nieremberg* l. 15. c. 48. Arbor est persimilis magnitudine, trunco & formâ *Arantiorum* arbori folia colore & acerbitate ulmi folia referunt; cortex, truncus ac rami rufi sunt ad viride accedentes; flores in quinque folia distincti stelliformes coloris albi purpurei; fructus primo castaneæ cortici similes, formâ & magnitudine parvæ amygdalæ viridis, quadrangulares tamen & qui maturi sponte aperiantur, granâque instar

uva-

DE CHOCOLATA. 145

uvarum sed rotundiora continent. “
 Americani magno hanc arborem “
 pretio habent, juxtaque suas ædes “
 plantant. Toto anno viridescit, & “
 vere fructum emittit, quo tempore “
 cæditur arbor. Ex ligno, sicut ex “
 filice, ignis elicitor; cortex est aptissi- “
 mus funibus parandis, qui cannabi- “
 nis fortiores sunt. Ex semine tinctu- “
 ra conficitur rubro saturata, quâ Pi- “
 ctiores utuntur. Usus quoque habet “
 illa in Medicina, quia frigida qua- “
 litatis est pota cum aliqua ejusdem “
 facultatis aqua aut exterius applici- “
 ta, febris temperat ardorem, dysen- “
 teriamque sistit. Tandem omnibus “
 potionibus refrigerantibus, & ideo “
 Chocolatæ utiliter admiscetur sapo- “
 ris & coloris gratiâ.

Achiota, inquit *Thomas Gage*, in “
 cujusdam arboris rotundis siliquis “
 succrescit, quæ granis rubris refertæ “
 sunt, ex quibus paratur *Achiota*, “
 quàm primò in massam redigunt, “
 mox exsiccata in globulos, pla- “
 centulâsve efformant quas in foro “
 venum exponunt. *Achiota*, paulò “
 suprâ ait, qualitatis est penetrantis “
 & attenuantis, ut ex Americanorum “

" Medicorum praxi patet, qui expe-
 " rientiâ edocti, illam quotidie ad in-
 " cidendos & attenuandos crassos vis-
 " cidosque humores asthmatis & dy-
 " furia parentes præscribunt, in om-
 " nibusque pectoris aut viscerum ali-
 " rum infarctibus, ac similibus mor-
 " bis utiliter usurpant.

AMYGDALÆ.

EXistimat *Colmenero* non malè aliis
 Chocolatæ ingredientibus adjun-
 gi amygdalas, sed Americanas intel-
 ligit ab *Acosta* ita descriptas hist.
 " nat. l. 4. c. 29. Est alia, inquit, Cocos
 " species, quæ intra nucleum maxi-
 " mam copiam habet fructuum quo-
 " rundam instar amygdalarum, & non
 " secus ac grana pomi granati disposi-
 " torum: Quæ amygdalæ Castilienti-
 " bus triplè majores sunt, sapore non
 " admodum diverso quanquam acer-
 " biore, humidæ pariter & oleagino-
 " sæ. Cibus non ingratus est, locoque
 " Amygdalarum in America utuntur
 " ad massapanes aliásque cupedias
 " conficiendas. Vide si velis, plura quæ
 de his differit, parvæ ad rem nostram
 utili-

DE CHOCOLATA. 147

utilitatis. Convenire autem videntur melius ac Indicum frumentum, miliumve, quæ nimis flatuosa sunt, cum hæ moderatè calidæ, succique sint delicati, siccæ præsertim. Virides enim & recentiores hinc repudiandæ.

AVELLANÆ.

Americanas avellanas ita describit Acoſta, lib. de aromat. cap. 18. Avellana, inquit, arbor eſt maxima, recta, rotunda, tenuis & fungoſa. Folia longiora & altiora palmâ Cocci ferâ habet, ex Arboris ſummitate enaſcentia, inter quæ virgulæ floribus albis ferè inodoris onuſtæ pululant, ex quibus fructus *Arecia* naſcitur, nucum magnitudine, exigui ovi gallinacei formâ, quem viridem aliquando cum *Berber* foliis maſticant, aut ad ſolem ſiccaturum cibus admifcent, potionibusque ad ſtringentibus.

Haſce avellanas eligit Medicus Leſdeſmenſis, qui de Choccolata ſcripſit. Ab amygdalarum qualitatibus non recedunt, ſed magis ſiccæ & bilioſæ ſunt. Igni leviter torrefactæ ſtomachi

148 TRACTATUS
chicæ sunt, & vapores in cerebrum
ascendentes reprimunt. Itaque flatibus,
& fumis ex hypochondriis sursum
elatis rationisque sedem impetentibus
apprimè conveniunt.

*MAYS, Sive FRUMENTUM
INDICUM, & MILIUM.*

“ **M**ays & Milium in Chocolatæ
“ confectione malè, inquit Col-
“ *menero*, à quibusdam assumitur, u-
“ trumque enim flatuosum & melan-
“ cholicum, idque videntur dunta-
“ xat avaritiæ causa præstare, eo quòd
“ minimi sint pretii. D. Moreau hujus
“ commentator asserit Americano-
“ rum *Mays* nihil aliud esse quàm fru-
“ mentum Indicum in Gallia satis no-
“ tum, & à *Ximene* ita descriptum.
“ *Mays* differentia à spicarum colore
“ sumitur, quas vulgus *Mazorcas* vo-
“ cat. Aliæ enim albæ, aliæ rubræ,
“ aliæ ferè nigræ, purpureæ, cæruleæ
“ & coloris variegati: quod de exte-
“ riori cortice intelligendum, alba
“ enim faria: est. Inter autem fru-
“ menta omnia temperatum est ac
“ polytrophum. Propterea qui cras-
“ sum

DE CHOCOLATA. 149

sum & viscosum alimentum esse vo-
lunt, obstructionesque parere, val-
de hallucinantur, Barbari enim qui
eo utuntur nullis affliguntur obstru-
ctionibus, pallidove colore: affe-
runt è contra facile digeri, & appeti-
tum acuerè, imò se ante Hispano-
rum adventum nephriticos dolores
ignorasse. Tandem nullum præ-
stantius inter eos remedium in acu-
tis morbis est, pectoris amicum, diu-
reticum, innoxiumque, quàm *Mi-
licium Indicum* sive *Panicum*, à Dale-
champio, Lobelio, Dodonæoque
describitur, quos consulere licet.

O R E J E V A L A.

O *Rejevala* flos est ab Hispanis vo-
catus *Flor de la Oreja*, propter si-
militudinem ejus cum aure. Folia in-
tus purpurea, extrà viridia habet, odo-
rata, aromatica, calida, ex arbore qua-
dam provenientia, quam *Xuchimacutz-
li* seu *Huchmacutzli* Mexicani nuncu-
pant,

G 3

FLOS

FLOS RESINOSÆ ARBORIS, &
SILIQVA TLIXOCHITL.

Observat D. Moreau in notis suis ad *Colmenero* Tractatum, eum aliqua ingredientia omisisse, florem nempe cujusdam arboris resiniferæ, & gummi instar styracis ferentis: qui quidem flos arantiorum similis, suaveolens & stomachicus, quem Americani *Chocolatæ* inferunt: item *Siliquam Tlixochitl*, quæ est herba repens, plantagini similis habens folia, sed longiora & crassiora; Arboribus instar *hederæ* adhaerens, easque amplectens *Siliquas* ferens longas ac fere rotundas, balsamum Hispaniæ novæ redolentes, pulpâ nigra & seminibus instar papaveris plenas, in aqua maceratas potenter diureticas.

Hæ Autorum varietates ostendunt *Chocolatæ* ingredientia non esse fixa, quæ adduntur, detrahuntur aut immutantur, pro variis conficientium intentionibus. Vulgus Nigrorum & Americanorum, nihil præter *Cacaos*, *Achiotam*, *Chiles* & *Anisum* accipiunt. Alii cinnamomum redolere volunt.

Alii

DE CHOCOLATA. 15^L

Alii dulcem, alii acrem esse cupiunt. Inde fit ut varii coloris, variique saporis reperiatur: dive sique pretii & effectus. Chocolata in his regionibus composita nimis insipida Americanis, apud illos verò confecta nobis intolerabilis foret, palatumque nostrum nimium pungens. Optima tamen, si meliorem audiamus Europæorum partem, in urbe Cadix conficitur, præcipuè si quis præcautione mihi familiari utatur, si numerum nempe & dosim ingredientium quæ optat composituro mittat, fidoque committat viro, qui si non illius sit professionis, saltem sub oculis suis confici curet. Alioquin Mercatorum, propolarumque sublestam subeas fidem, qui rarò optimam habent. Inde illius urbis cives, qui probam habere cupiunt, domicurant conficiendam.

C A P. II.

Preparatio & mixtio simplicium ad Chocolata compositionem, cum & bibendi modus.

Cacao & alia quæ Chocolatam componunt, inquit Colmeiro,

152 TRACTATUS

"contundi & teri debent in mortario,
 "aut super lapide lato & polito, quem
 "in Indiis Occidentalibus *Metatl*, vel
 " *Metate* vocant, huic usui destina-
 "tum. Sed antequam terantur probè
 "ficcari & torrefieri ad ignem opus
 "est, ut faciliùs pistentur, *Achiotâ* ex-
 "ceptâ: Sed curandum est ut conti-
 "nuè in torrefactione moveantur, ne
 "adurantur, nigrescant & amares-
 "cant, què vis eorum periret. Cin-
 "namomum & piper Americanum, si
 "addere velis, primò teri debent, si-
 "mulque cum pipere anisum, & ul-
 "timò, sed sensim, *Cacao* per duos
 "aut tres dies ejus trituram iterando
 "super lapide. Singula autem sigil-
 "latim terenda; dein omnia pulvera-
 "ta cum *Cacao* in vase cochlearis ope
 "miscenda, parandâque massa quæ
 "teritur iterum super prædicta lapi-
 "dea tabula *Aletata* dictâ, levi suppo-
 "sito igne, ubi mixtio probè facta, vi-
 "tando nimium calorem ne butyro-
 "sæ partes resolvantur ac dissipentur.
 "Ob servandum etiam simul cum *Ca-*
 "*cao* addendam in trituratione *Achio-*
 "*tam*, ut faciliùs color concilietur.
 "Pulveres omnes excepto *Cacao* seta-
 "ceo

DE CHOCOLATA. 153

cco trajiciendi sunt: Sique Cacao cortex eximatur delicatior & gratior erit confectio. Tritis & incorporatis omnibus, cochleari massa illa ferè liquefacta extrahetur, formabunturque tabellæ pyxidibus includendæ, quæ ubi simul ac refrigerabuntur indurescent. Priùs tamen chartæ aut magnis quibusdam arboris foliis, veluti Platani Americanæ, affundenda massa, & tabellæ formandæ atque ad umbram siccandæ, postea eximendæ & in pixidibus ligneis reservandæ. a.

a. Nos aliquando Chocolatam preparari curavimus, quod facile conficiebatur rito probe fructu Cacao in mortariò aneò excalsactò; sic enim per se humescebat, saccharoque excipiendo quàm maxime accommodum fiebat. Saccharum ad libitum, ut & alia ingredientia admiscebatur, sed non ut amittebamus Vanillam, cujus virtutes ut & sapor sunt peregregia.

Non minor est diversitas in potu Chocolatæ parando. Mexicani eum parare solent cum *Atolla*, quæ est Frumenti Indici farina in aqua diluta & cocta, antiquissimus eorum potus. Varios Atollæ præparandi modos à de

154 T R A C T A T U S

Laët descriptos l. 7. c. 8. hîc recensere
supersedeo, cum in istis regionibus
potus sit ignoratus, flatuosus ac malè
fanus.

“ Sunt alii Chocolatæ bibendæ mo-
“ di, inquit Thomas Gage, primò
“ enim dissolvitur in aqua frigida, &
“ ligno denticulato agitatur; spuma
“ elevata in alio reponitur vase, reli-
“ quum cum sufficienti quantitate
“ sacchari igni apponitur, & ubi ad-
“ huc calidum est spumæ prius separa-
“ tæ affunditur, totumque epotatur.
“ Sed vulgatissimus parandi modus
“ hic est. Aqua bulliens infunditur
“ crateri quem ebibere cupis ad medie-
“ tatem, inde Chocolatæ tabella una
“ aut altera dissolvitur, donec inspif-
“ fata satis appareat, mox probè li-
“ gno denticulato agitatur & in spu-
“ mam vertitur, tandem reliqua crate-
“ ris medietas aquâ calidâ cum sac-
“ charo repletur, propinatürque, co-
“ medendo prius aliquid conservæ
“ aut massepanis Chocolata intincti.
“ Alius adhuc est modus in Insula
“ præcipuè S. Domingo usurpatus.
“ Chocolata simul cum aqua & sac-
“ charo in vase coquitur, donec un-
“ quos

DE CHOCOLATA. 155

Quosa supernatet spuma, tuncque
calidè hauritur. "

Americani in festis & conviviis re-
frigerii gratiâ frigidam Chocola-
tam potant, hocque parant modo:
Eam aqua frigidâ diluunt, ligno
agitant, spumam eximunt enatan-
tem, quam in lance reponunt; mox
saccharum aquæ in qua dissoluta est
Chocolata admiscunt, & ex alto
spumæ affundunt, sicque frigidè as-
sumunt. Ast ita refrigerat hic potus,
ut eo pauci uti queant; stomachi
enim dolores, præsertim in mulieri-
bus, aliaque incommoda causatur. "

Est tandem alius; inquit *Colmense-
ro*, parandi modus, iis usitatus qui
negotiiis districti longiori præpara-
tioni attendere nequeunt: isque sa-
nitati non adversus. Dum calefit
aqua, ei derafa Chocolatæ cum sac-
chari sufficienti quantitate tabella
admiscetur, dissolvitur & ligno agi-
tatur, nec dum separata spumâ pro-
pinatur. "

Liburni & in aliis Italiæ locis ubi
omnes ferè potiones glacie aut nive
refrigerare solent, in subsidium ad-
versus æris æstum, sæpe Chocolatam

256 TRACTATUS

glacie refrigeratam bibunt, quæ quidem palato potius quàm valetudini conveniens est; in eoque differt à Café aut Thé potu, qui frigidè haustus nullo modo gratus est. Sic tandem in Gallia parare solemus. In cucumam ad ignem, totidem aquæ crateres, quot sunt qui potare cupiunt, immittuntur; & ubi bullire incipit Chocolatæ uncia una & quadrans pro singulis crateribus in pulverem detusa injicitur cum uncia sacchari: subitoque ligno agitatur & super igne, & ab igne exemptâ cucumâ, donec probè spumescat. Spuma crateri immittitur, & agitatur denuò decoctum donec ferè totum in spumam illam abeat, calidissimè sorbetur.

Sunt qui ante ejus haustum aquæ frigidaæ haustum sumunt, aut biscoctorum par intingunt in Chocolata & comedunt, sed istud quod magis est succulentum absorbet, ita ut melius agant ni fallor, qui solitariam ex cucuma extractam Chocolatam epotant. Hęc verò si præstantissima non fuerit, dosi augeri debet, saccharumve pro lubitu minui aut augeri. Qui voluptati potius quàm sanitati consulunt;

DE CHOCOLATA: 157

guttas aliquot ambari grisei, aut pupillarum ambaro perfusarum aliquid in cratere superaddunt, quod gustui gratissimum est. Sunt & qui saccharo Ægyptiacum sorbetum aut aquæ lac cum vitello ovi substituunt palati potius irritamenta, quàm sanitatis solatia.

Quod ad bonæ Chocolatæ electionem, plus in hoc experientiæ, quàm verbis dandum. Forma pastillorum nihil huc confert; parantur enim longi, rotundi, quadrati, majoribus aut minoribus frustis ne quis putet hinc nodum in scirpo querere. At non exigui est momenti observare ne mucidum oleat, néve sit vetustior, quod dignoscitur sepe ubi à vermiculis perforata ternitur; Masticando nihil displicens habere debet, quòdque aromaticas species nimis sapiat. Hæc si potum degustare nequeas, observanda; verum id si liceat, dignoscere non erit difficile, præcipuè si optimam aliàs solitus sis potare.

Ad crateres verò quibus ad huncce potum utuntur, Americani & Curiosi Europei, eos usurpant qui ex nuce Cocos sunt fabricati; non tantum quia

quia forma & magnitudo commodæ, sed quia margines non ita incalescunt ut labia adurere queant, sicut argentum aut stannum. Hi crateres indigenâ Americanorum linguâ *Tecomates* vocantur. Alios quoque parant ex fructu Hispanis *Higuero* dicto. Magna est arbor cujus folia Mori magnitudine & formâ similia sunt, fructusque instar citrullis ferens. De palmis Cociferis nihil dicam, cum à multis Autoribus jam descripta fuerint. Id duntaxat notandum Cocos duobus regiorticibus, hispidô & fibrosô unô funibus parandis aptô, interiori alterô, politô & solidô, hisce crateribus elaborandis aptissimô. Vulgaris est opinio adversus apoplexiam valere, quod in Chocolatæ potu eos commendavit. Horum defectu crateribus porcellanis aut Faentinis uti licet. Formâ solidâ Chocolata usurpari potest: Ex ea enim fiunt tragemata saccharata, biscotta, Massepanes, alixque cupediæ, si non sanitati admodum utiles saltem æquè ferè ac in liquore pergratè palato.

Si Chocolata sanitatis gratiâ duntaxat bibatur, sufficiat ad duas vices
 singu-

DE CHOCOLATA. 159

singulis diebus ad summum, & potius
 horis matutinis quàm pomeridianis. Bi-
 liosi loco aquæ communis cum aqua En-
 divii præcipuè æstate sumere possunt, sic-
 que hepatis intemperiei calidæ non erit
 contemnendum præsidium: obstructio-
 nibus verò & frigidâ hepatis intemperie
 aff. Et cum rhabarbari tinctura. Usque
 ad mensem Maium extendi potest ejus-
 usus, temperato præsertim aëte. Eam
 improbat diebus canicularibus, sæpius
 laudatus *Colmenero*: nisi iis qui ita huic
 potui assueti sunt, ut nullam inde noxam
 percipere queant. Si inquit, Chocola-
 tã quis opus habeat diebus Caniculari-
 bus, sitque temperamento calido, pareat
 cum aqua Endivii singulis quatuor
 diebus, si præsertim stomachi laboret
 debilitate. Quanquam verò in Ame-
 ricã omni tempore assumatur, fierique
 id in Hispania possit, respondeo dan-
 dum primò id consuetudini, secundò il-
 lius regionis calori extremo quo cum
 excedente humiditate conjuncto pori
 aperiuntur, magnaue sic substantiæ
 corporis dissipatio, ita ut non solùm
 manè, sed quâvis horâ & tempestate,
 tutò queat usurpari. Quia verò à ca-
 loris extremi excessu naturalis corpo-
 ris

•• ris calor dissipatur ac exhalat, stomachi
 •• verò & aliorum viscerum calor ad cir-
 •• cumferentiam corporis fertur, Ventri-
 •• culus admodum debilitatur, ita ut non
 •• solum ex Chocolata quæ, ut diximus,
 •• moderatè calefacit, sed etiam ex vino
 •• puro utilitatem experiantur ac stoma-
 •• chum roborent isti Americæ incolæ. Si
 •• verò æstibus perdurantibus aquam e-
 •• potent, non parvam ex ea noxam per-
 •• sentiunt, minuta aut depravata ali-
 •• mentorum coctione, aliisque exinde
 •• accessitis morbis: Notandum etiam
 •• terrestriorem Cacao substantiam era-
 •• teris fundum petere, ubi ejus potus
 •• paratur, aliquòsque existimantes id
 •• maximè alimentosum esse, eam simul
 •• hautire, Quod non sine præjudicio &
 •• noxa fieri potest, cum pars hæc crassa,
 •• terrestris & obstruens melancholicum
 •• generet succum, aliaque pariat incom-
 •• moda. Eamque igitur vitet qui sani-
 •• tatis suæ curam voluerit, reliquâ par-
 •• te succulentâ contentus.

CAP. III.

De qualitatibus ex Chocolata ingredientium mixtione resultantibus.

EXaminavimus in superiori capite singulorum Chocolatæ ingredientium qualitates. Sed hoc non sufficit. Dubium enim esse potest quænam ex eorum mixtione resultet ac prædominetur, quò hujusce compositionis usus sanitatem nobis proponendus non ignoretur. “ Calida quidem esse, inquit Colmenero, omnia ferè ejus ingredientia observantur, unde totam calidam esse quis putabit. Sed animadvertendum Cacao, aliorum omnium quantitatem in ea superare, cujus cum summè frigidus sit, alia concomitantia ingredientia frigidas terrestresque partes duntaxat corrigunt. Sicut igitur duo medicamenta contrariæ qualitatis suâ mixtione temperatam compositionem efficiunt ita actione & reactione frigidarum Cacao particularum & aliorum calidorum ingredientium, Chocolata temperatam qualitatem à medio parùm distantiam obtinet. Asserti ergo potest, si præ-

“ præcipuè piper & Cariophylli exi-
 “ mantur, merè temperatum esse, ut ex-
 “ perientia & ratione probari potest,
 “ Experientia enim supponendo cum
 “ Galeno omne temperatum medica-
 “ mentum frigida excalescere, & calida
 “ refrigerare, ut aqua tepida frigidam
 “ calefacit, calidam refrigerat, patet &
 “ constat qua ratione Chocolata, ut fer-
 “ tur, stomachum frigidum calefaciat,
 “ frigidumque refrigeret. Id in se ipso
 expertum esse testatur idem Autor: ubi
 enim ex ægrorum visitatione excalesca-
 ctus redibat, indigenarum persuasione
 Chocolatæ craterem hauriebat, quo
 sitim temperari, & refrigerari se persen-
 tiscebat. E contra verò ubi manè chyli
 reliquæ crudæ indigestæque debilita-
 bant & infrigidabant, ab eodem potu
 manifesto stomachum roboratum & in-
 calefactum sentiebat. Sic experientiã
 constat ab illius usu omnis sexus, ac æ-
 tatis temperamentique oppositi pluri-
 mos bene se habere: indicio qualitates
 in iis prædominantes non augeri, quod
 Hippocrate teste, morbores est scaturi-
 go. Observo etiam hunc potum, neque
 caput tentare, neque sitim provocare,
 imò eò sumptò mihi in sequenti pastu
 biben-

bibe
 nequ
 que
 vino,
 bus
 man
 poss
 som
 rardi
 frigid
 legat
 vacu
 han
 2
 dium
 parte
 buty
 con
 med
 acci
 rum
 tium
 in p
 lati
 etate
 letæ
 tand
 quip

DE CHOCOLATA. 163

bibendi minorem fuisse necessitatem, neque etiam arteriarum pulsum agitare, quæ omnia caloris sunt effectus, ut cum vino, vini spiritu, aliisque calefacientibus liquoribus, si paulò nimia assumantur copîa, accidit. E contra oppositos effectus non producere, veluti somnum, stomachi debilitatem, pulsûs tarditatem, corporisve gravitatem, quæ frigiditatis effectus sunt, ut in oleribus, leguminibus, lacticiis, & aqua observatur. Unde, ut diximus, inferendum hanc compositionem temperatam esse.

Tandem ut experientiæ ratio in subsidium veniat, notandum omnes Cacao partes non esse frigidas, sed non paucas butyrosas, sulfureas ac inflammabiles, consequenterque calidas, frigidis vix mediam partem constituentibus, unde accidit ut utrarumque & aliorum calidorum secundo & tertio gradu ingredientium permixtione, compositum conflare in primis qualitatibus temperatum: veluti calida manus frigidâ admissa & tractata, temperata utraque evadit, aut athletæ duo viribus omnibus dimicantes, tandem debilitantur & quiescunt; Omne quippe agens, teste Aristotele, æque

ac

ac patiens patitur, ferrum secans secando obtunditur, res calefaciens calefaciendo refrigeratur, pellensque pellen- do repellitur. Ita idem hoc in usu evenit. Inde concludo, subdit Colmencero, melius esse, si Chololata utamur, aliquo postquam confecta est tempore, post unum verbi gratia, mensem; quam recenter parata. Videtur enim hoc tempus necessarium esse, ut debilitentur ingredientium qualitates, ac mediam obtineant temperiem. Sic Galenus Philonio uti ante sex menses ver- batur, quod ex opio, pipere, aliisque oppositis concinnabatur. Et quidem experti sunt non pauci Chololata recenti malè se habere & stomachum laxari, eò quod Cacao pingues & butyrosæ partes à terrestribus nondum victæ & correctæ esset. Et ratio suadet. Si enim butyrosum solum bibatur, etsi jam Chololata vetusta sit, stomachum relaxat, non secus ac recens adhuc esset.

Fatendum ergo est Chocolatam non ita frigidam esse ac Cacao, nec ita calidam ut alia ingredientia. Sed actione & reactione moderatam ipsi temperiem conciliari, stomacho calido & frigido æque commodam: modo medio-

DE CHOCOLATA. 165

cri quantitate & ætatis menstruæ sumatur; inde fit ut omnes ferè qui ea utuntur tum in Indiis Occidentalibus, tum in Hispania, quasi sibi utilem laudare soleant. Male igitur ille Marchenensis Medicus qui de ea scripsit, Chocolatam existimavit obstructiones parere: obstructis enim visceribus corpus tabesceret, cum tamen è contra pinguis solcat reddere corpora.

C A P. IV.

Quibus affectibus Chocolata conveniat.

QUAMPLURIMI Chocolata utuntur potius in consuetudinem & delicias, quam morbi curandi aut præcavendi causâ. Iis quidem, si bene habent, uti liceat. Sed quia Medicina varia esculenta & potulenta pro variis affectibus seligere solet, ita quibus apta est Chocolata non est silendum. Brevior tamen ero, quia cum hic potus non ita apud nos vigeat, ac præcedentes de quibus tractavimus, pauca nobis suppetunt experimenta, quibus ejus vis fulciatur.

Primò

Primo quia hujus compositionis præcipua ingredientia sunt stomachica, ut supra notavi: sequitur necessario hanc ipsi inesse qualitatem. Ergo qui stomachum colica, diarrhæa, flatibus aut super purgatione exhaustum habet, utilem sibi hunc potum experietur. Ideo frequentius in America quam in Europa usurpatur, quod illic stomachi debilitas sit frequentior.

“ Quod ad me attinet, inquit *Thomas*
 “ *Gage*, per duodecim annos integros
 “ continuo Chocolata usus sum, summò
 “ mane cyathum unum hauriens, alterum
 “ horâ nonâ aut decimâ, tertium horâ
 “ unâ aut altera post prandium, ultimum
 “ quartâ aut quintâ pomeridianâ. Sed
 “ cum vespertinis horis studio incumbere
 “ volebam, alium septimâ aut octavâ
 “ sumebam quo facile studium ad horam
 “ noctis duodecimam prorogabam. Si
 “ verò prædictis horis casu aut negligentiâ
 “ propinare omitterem, tunc stomachi
 “ debilitate & quasi cardialgiâ tentabar.
 “ Ita ut hoc pacto per annos illos
 “ duodecim firma valetudine gauderem,
 “ obstructionibus, feбри, omnique alio
 “ affectu immunis, Aliis tamen nolim
 “ eandem quam mihi normam præscribere,
 “ bere,

DE CHOCOLATA. 167

bere, nec Medici partes agens, potus
 hujusce dosim ac tempus præscribere,
 multò minus temperamenta, morbos-
 que quibus conveniat definire. Ob-
 servavi tantùm ab eo malè habuisse
 quosdam, vel quia sacchari nimium
 admiscebant, quod stomachum relaxat,
 vel quia nimia copiâ propinare sole-
 bant. At sanè non soli id Chocolatæ
 accidit, sed aliis omnibus liquoribus,
 qui si nimis potentur, quamvis aliàs
 optimi, noxii penitus evadant, Ergo si
 ab ejus usu obstructions natæ sunt, id
 ab ejus assumpta copia evenit, sicuti
 namque cùm vinum plùs nimio pota-
 tur, non amplùs roborat & calefacit,
 sed frigidos morbos generat, naturâ
 illud vincere, aut copiam hanc in pro-
 bum alimentum vertere non valente:
 ita si Chocolatæ nimia quis indulgeat,
 pingues ac butyrosæ partes quibus ab-
 undat non ritè ubique per corpus di-
 stribuantur, & necessariò in capillari-
 bus hepatis venis restitant, ubi infar-
 ctus & obstructions gignunt.

At ne vanâ curationis spe deludantur,
 sciendum has stomachi debilitates qui-
 bus convenit hic potus intelligi quæ ab
 inanitione procedunt, sive parum nu-

trientia qualia in America, alimenta sint, sive corpus & stomachum vacuatio aliqua exhausserit, sive aer nimium subtilis assumpta alimenta justo citius dissipaverit, ut in regionibus frigidis ac montanis in quibus semper viget appetitus, accidere solet. Verum si hæc debilitas ortum ducat à chylo corrupto, crudis indigestisque humoribus in stomacho repugnantibus, qui quidem non solum appetitum minuendo functionem ejus debilitant, sed etiam exitum quærentes quâ datâ portâ per diarrhœam & vomitum excluduntur, aut cardialgiam, & vomituritionem excitant, in hoc, inquam, casu pessimum est remedium Chocolata: cum enim glutinosa & butyrofa sit hisce viscidis humoribus permixta fermenti stomachi aculeos magis adhuc obtundit, ejusque symptomata auget. Ægrotum in simili statu versantem audivi, se cum amici cujusdam suavis binos Chocolatæ crateres hausisset, in pejus ivisse, donec intra decem aut duodecim dies superveniente biliosorum & viscosorum humorum vomitu, tandem veluti calcem quandâ Chocolatam olentem evomuerit, quæ in ventriculi fundo indigesta totidē dies restiterat. Eodem modô si colicus dolor

dolor
stinâ
Cho
& ob
ruira
glu
quâ
præ
ab e
cione
tione
quâ
hau
& in
nera
naros
requ
absol
C
mul
fate
tam
sulte
ejus
diem
de v
vulg
valet
per u

DE CHOCOLATA. 169

dolor, ex subtilibus, biliosis, acris intestinaeque erodentibus humoribus oriatut, Chocolatae aliquot cyathi, eos temperare & obtundere poterunt. Verum si à pituita vitrea intestinorum parietibus agglutinata originem ducat, aliud omnino quàm Chocolata usurpandum videtur praesidium, Omnes fermè Concionatores ab ejus usu sive ante sive post Concionem optime se habent. Ante Concionem pectoris & vocis vires diuriùs quàm jusculum sustinet: post verò, exhaustas corporis vires reparat. Convenit & iter facientibus: ideo in Americae itinerariis familiarem illius usum à peregrinatoribus adoptatum legimus, manè antequam itineri se committant, & vespere absoluto diei penso.

Chocolatam quicumque bibunt, eam multum nutrimenti corpori suppeditare fatentur, ita ut jusculum ex carne nec tam diu nec tam fortiter nutriat viresque sustentet. Multi qui sanitatis gratià ad ejus usum devenere, tribus per integrum diem crateribus fuere contenti, nec inde vires minutæ, Amicus quidam meus vulgaria alimenta ob morbum ferre non valens, Parisiis Lugdunum rhedà vectus per undecim dies tres duntaxat cyathos

H quo:

quotidie hauriebat, ac bene se habebat. Haustus matutinus facilem reddit prandii expectationem.

Hæc Chocolatæ nutriendi facultas ab omnibus concessa *Calderam* Medicum Hispanum movit, ut in Tractatu cui titulus *Tribunal Medicomagicum*, eam statuerit jejunium frangere: donec Cardinalis Brancacii rationibus convictus sententiam mutaverit. Is enim dissertationem hac de re in lucem emisit, cujus mentionem faciunt Ephemerides Gallorum anni 1666. his verbis, quæ referre hic non piget, cum forte a multis non fuerint lecta.

Sicut in Europa vini defectu cerevisiâ utimur, ita in America Chocolatam usurpant. Potus hic ex quâdam pastâ confectus est, cujus basis est arboris fructus *Cacao* dictus, quorum cinnamomi, pipæris & vanillæ fæniculum redolentis parum admiscetur. Pastæ hujus uncia sumitur cum sacchari semuncia ut palato gratior reddatur. Americani hunc depercutunt potum, tantâque copiâ in novâ Hispaniâ potant, ut singulis annis duodecim librarum pondus Millionses sacchari in eum impendantur. Eoque habent pretiô, non tantum

DE CHOCOLATA. 171

tantum quia gustui pergratus, sed quia
mi à ad sanitatem conservandam pol-
let facultate. Aiunt enim digestionem
juvare, frigidos nimis stomachos cale-
facere, calidiores verò refrigerare, aliis-
que quas Hispani Medici extollunt vi-
ribus donatum esse.

Allatâ ex America in Europam Cho-
colatâ, usus ipsius in Hispaniâ ita inva-
luit, ut eâ carere extrema putetur mise-
ria. Et in Italiâ quamplurimi cujusvis
conditionis, imò & Religiosi, quotidie
hic indulgere potui assueverunt. At je-
junantium natus scrupulus celebri
quæstioni locum dedit, quæ Casuistas
divisit, utrùm scilicet Chocolatæ po-
tus die jejunii Ecclesiæ præceptum
non frangat.

Difficultatis nodus in eo versatur
quòd vulgaris post D. Thomam Theo-
logorum opinio sit, cibum duntaxat,
non verò potum jejunium rumpere. At
Chocolata potus quidem vulgò cense-
tur, verùm à quibusdam inter cibos
annumeratur, cum solidum præbeat
alimentum, ita ut *Stubbe* Medicus An-
glus qui de Chocolata tractatum edi-
dit, expertus sit plus unctuosi & nu-
trientis humoris ex Cacao uncia, quàm

exbovinæ aut vervecinæ carnis integra
 libra elici, Editâ tamen dissertatione
 asserit Cardinalis Brancacius nullô
 pacto Chocolatam jejunium fran-
 gere.

Ejus præcipua ratio est quòd sit po-
 tus, talisque audiat in America, ut apud
 nos vinum & Cerevisia: unde conclu-
 dit si vini & Cerevisiæ potus jejunium
 non frangant, æque licitum esse Cho-
 colatam bibere: præcipuè cum in sin-
 gulis crateribus unica sit uncia, quam
 nec pars media Cacao subingreditur.
 Ad id verò quod objiciunt multæ esse
 alimonix, respondet idem adversus vi-
 num dici posse, cum ex Galeno sint
 quædam vina æque nutriencia ac por-
 cina caro, quæ solidissimum putabatur
 alimentum, ideoque Athletis exhibe-
 batur; itemque adversus cerevisiam
 quæ ex frumento & hordeo alimentis
 polytrophis paratur; nec tamen inter
 esculenta censentur, sed inter potulenta
 quæ juxta communem Theologorum
 sententiam jejunium non rumpunt.

Prudenter verò idem Cardinalis mo-
 net, etsi Chocolata, sicuti nec vinum je-
 junium frangat, id tamen prætextui esse
 non debere eâ abutendi & majori copiâ
 bibendi

bibendi. Tunc enim peccatum non est
 set contra legem Ecclesiasticam jeju-
 nium imperantem, sed contra legem
 naturæ temperantiam jubentis. Et
 quamvis immoderatè fieret, ut Ecclesiæ
 lex violaretur, prava esset intentio,
 quamvis per se actio crimine foret li-
 bera: & punitio infligi mereretur non
 ob violatam legem, sed ob violationis
 intentionem.

Eadem Eruditorum Ephemerides
 hæc habent sequentibus paginis. Qui-
 dam, inquit, id reprehenderunt quod
 diximus Chocolatam stomachos frigi-
 dios calefacere & calidiores refrige-
 rare. Sed nemo Medicinæ gnarus id
 mirabitur. Docet enim universa post
 Galenum schola, eandem causam in na-
 tura effectus contrarios in variis subje-
 ctis sæpe producere, quod rerum tem-
 peratarum est privilegium. Sic manus
 moderatè calida, illi qui nimium calidus
 est frigida, ei verò qui frigidus calida
 apparet: & sicut calidum refrigerat, ita
 frigidum calefacit. Æqualiter enim res
 temperatæ contrariarum qualitatum
 sunt participes. Unde omne tempera-
 tum caloris ac frigiditatis pares possi-
 dens gradus, in calidum frigidus

3ra gradibus, in frigidum caloris gradibus agit.

Idem in Morali Philosophia accidit. Sicut enim in medio virtus stat, ita utrumque extremum paribus oppugnat viribus. Sic fortitudo quæ timidos in prælio incitat, eadem temerarios retinet. Ne cui ergo mirum videatur si Medici Hispani Chocolatam temperatam esse censentes, ipsi contrarios effectus pro varia utentium dispositione affigant.

Cæterum non solùm nutrit optimè, sed etiam impinguat Chocolata. Testem non abdicandum profero Thomam Gage, Ait enim se audiisse à Medicis Americanis, vidisseque in permultis, et si in seipso non expertus sit, eos qui huic potui indulgent, quadratos & pingues fieri, quod creditu difficile, cùm ingredientia omnia Cacao excepto emaciare potiùs deberent, quia calida & sicca in tertio gradu, & frigidum & siccum in Cacao prædominans nutriendæ & augendæ corporis substantiæ videatur ineptum. Verùm cum eo responderi potest, Cacao partes nutrientes eas esse propriè quæ butyrosæ sunt, quibus alia calida ingredientia vehiculi instar sunt, ut ad hepar, viscera & partes carnosas

si è

ritè distribuuntur : ibique in carnem & pinguedinem facessant.

Hic tamen effectus non secus ac alii, universalis non est. Eos enim quibus obstructions pariet, præpeditâ alimento vâ, potiùs emaciabit defraudato scilicet nutritiis succis universo corpore. Et sanè Chocolata non solùm in iis qui nimium potant obstructions generat, sed etiam in quibusvis jam ad obstructions dispositis, vasaque lactea exilia, depressa aut infarcta viscido ac gypseo humore habentibus, in quibus terrestres ejus partes restitant & obstructionem augent. Itaque ab ea abstinere debent juvenulæ chlorosi laborantes, alique omnes obstructionibus affecti. Ultimis hisce annis in hac urbe apertum est cadaver cujusdam viri qui nimiam Chocolatæ indulgebat, in quo reperti sunt in fellis cystide viginti saltem calculi, quos non immerito hujusce liberalioris potus soboles esse putârunt. Nihil hæc ipsi derogant. Moderatum usum, ut Hispanus Doctor *Marradon* Chocolatæ minimè amicus, improbare nolumus. Imo detrimentum quod aliquando affert, probat inviçtè ejus emolumentum, ubi corpus in statu versatur opposito. Sic quia viscidis

ac gypseis existentibus humoribus non convenit, merito concludendum ubi nimium fluidus & acris est sanguis utilem fore ipsius scilicet incrassatione & temperatione. Proindeque tussi importunæ, feбри hec̄ticæ, diarrhœæ, similibusque morbis curandis non imparem. Et hæc dicenda habebam, quæ si alicujus sanitati conferant, ex quo labore satis compensatum esse me putavero. a

(a) *Chocolata senibus decrepitis quam maximè proficua est. Sic novimus octuagenarium, constitutionis naturâ debilio-
ris, qui pro omni alimento per tres integros annos, chocolatâ cum ovi vitellô in aliquot jusculi carniû cochlearibus dissolutâ, utebatur, eâque, in totali aliorum ciborum aversatione, & vitam, & vires quas maxima caducitas sperare permittebat, prorogavit. Sic & hodie alium adhuc superstitem habemus nonagenarium, qui Chocolatæ usui firmam sãtis valetudinem, quamvis cum memoriæ integrâ prope deperditione, præcipuè debet. Atque hæc pauca in presentiarum sufficiant, si tantùm lineas aliquot ex Clariss. Raio rursus addiderimus. Medici, inquit, ad varios morbos Chocolatam accommodant medicamentis copo suo convenientibus admixtis, v. g.*
ad

DE CHOCOLATA. 177

ad ventriculum roborandum, crocô; ad fluxus alvi sistendos, cinnamomô, nuce moschatâ, aut limatura chalybis rantsillô; ad tussim & raucedinem, amygdalis, earumve oleô, saccharo, aut saccharo cando &c.

D. Quatremain M. D. Hemorroidas, seu ficos ani, in se ipso curavit, partes affectas butyro nucis Cacao inungendo, ut habet D. Serbbes de Nectare Indico p 180.

Phibicus ferè deploratus robori suo & sanitati restitutus erat præter omnem spem a quotidiano usu nucum Cacao, seu potius Chocolata; ut scribit D. Mundy lib. de potulentis.

Chimicam insuper analysin nucis Cacao, è le Fevre aliorumque Chymicorum scriptis exceptam ad me transmisit eruditissimus Vir D. T. R.

Nucleorum Cacao non decorticatorum uncia octo in pulverem comminuta & retorta indita, substantia adeò fixa & difficulter resolubilis se esse prodiderunt ut medicâ ignis vi nihil redderent præter album quendam liquorem aqua instar clarum & pellucidum, idque paucâ quantitate quem pro ph'egmate habuerunt. Aucto igne ad eum usque gradum qui spiritui vitrioli eliciendo sufficit, septendecim ho-

rarum spatio elevatus est spiritus vaporum
specie lactei candoris, qui prater aliorum
spirituum morem in phlegmate subsidit ad
fundum vasis recipientis. Tandem adhi-
bito igne vehementissimo reverberii in ve-
getabilium destillationibus minus usi ato,
ascendit oleum intense rubicundum & ve-
lut sanguineum, verum pellucidum valde,
quod refrigeratum crascescit instar olei seu
butyri cera. Destillatione peratla caput
mortuum uncias duas & drachmas septem
pendere deprehendebatur; spiritus uncias
duas; oleum uncias tres cum dimidia; re-
liqua materia in operatione absumta. Spi-
ritus non admodum fervidus erat penetran-
tissimus, nec gustui, nec olfactui ingratus,
quemadmodum esse solent à sanguine aut
carnibus eliciti, oleum pariter mirifice pun-
git & penetrat, sale volatili cujus magnam
quantitatem continet nondum separato, est-
que valde aromaticum & cardiacum. Spi-
ritus brevi acescit, quo se acetum copiosum
continere prodit.

Sed ut, in quantum mihi licet, nihil
hic desit, subjungo Dialogum à Bartho-
lomæo Marradon Marchenensi Hispanie
Medico, olim Hispanicè Sevilie edi-
tum.

DIALOGVS

DE

CHOCOLATA.

*Interlocutoribus, Medico, Americano
& Cive.*

Medicus. **E**st in Indiis vestris & in Hispania familiaris quidam potus Chocolate dictus, ac ut existimant medicamentosus, cujus virtus nunc disquirere volupe est.

Americanus. Paratur ex fructu cujusdam arboris in Hispania nova, cujus folia Maliantiarum foliis similia, sed majora sunt. Fructus vero cucumeri magno striato ac rufo persimilis est. granis sive parvis amygdalis quas *Cacao* vocant gravidus, quæque pro majori aut minori mole in quatuor distinguuntur species, sub aliarum arborum umbra plantatur, ne eam solis æstus adurat ac exsiccet. Hi *Cacao* inter omnes merces pluris habentur, eo quod monetæ loco inserviant, & compositionem celebrem *Chocolatam* subingrediatur.

Medi-

Medicus. Vidi quidem & degustavi, sed ut verum fatear, neque pro moneta, neque pro potu mihi aridet, quocunque elogio extollatur. Celebris nominis Medicum quidem audi, qui magna de ea narrabat tum ob quæstum quem ex tabellis aut conserva ex hac enatis compositione faciebat, tum ob effectuum ejus experimenta in variis quibus exhibebat ægrotis. Quod ad Cacao selectionem nonnihil virides adhuc colligendi, & tamen sic iores & vetustiores pro compositione seligunt, nihilominus sapore aspero, astringente & ita ingrato donatos ut multi qui fructum degustârunt ab hoc potu abhorreant. Qui illo utuntur refrigerans esse aiunt, nec unquam, teste experientiâ, inebriare. En ergo Cacao qualitates ubi quis impermixtis utitur, desiccantes nempe & astringentes, ac proinde terrestres ac refrigerantes, ut sunt omnia styptica, quibus aspera & acida accensentur.

Americ. De eorum qualitatibus iudicium non feram: sed cum in Indiis nostris sæpe placentulas Chocolatæ confici viderim, observaverimque Cacao nucibus pulveratis ac tritis, sine pondere & mensura, piper, cinnamomum, cariophyllis, anisum aliaque summè calida addi,

DE CHOCOLATA. 187

irridere eos soleo qui asserunt Chocola-
tam esse refrigerantem ac medicamento-
sam, sive aquâ tepidâ dilutam, sive spissam
instar cibi assumatur.

Civis. Ji ergo qui huncce potum æ-
gris suis præscribunt certam non habent
virium ejus notitiam, cum nec ingre-
dientia omnia nôrint, nec eorum desim.
Quænam, bone Deus temeritas, cum
Doctores quivis Medici fateantur cum
Galeno lib. 1. de simpl. Med. facult, cap.
11. Piper tritum ac pulveratum ægris nec
sanis exhibendum, sed duntaxat inte-
grum; hac enim ratione stomachum ca-
lescit, coctionemque juvat, nec tamen
ad hepar, aliaque viscera quibus calorem
suum inureret penetrare potest. Et pro-
pterea Eruditiores Medici aquas calidas
& aromaticas cinnamomi, aliasque simi-
les, non usurpant, nisi prius ad Balneum
Mariæ fuerint distillatæ.

American. At dic mihi, quæso, utrû Cho-
colata æquè malè sana sit ac nicotiana.

Medicus. Minimè quidem; sed Author
ille qui generalem Historiam Plantarum
scripsit [*Benzo* referente *Clusio Exotic.*
l. 2. c. 20.] quique hunc potum parari
vidit in *Nicaragua*, & aliis Hispaniæ no-
yæ locis, ait cum esse porcis quàm
homi-

hominibus convenientiorem; attamen vini defectu sese huic etiam assuevisse. Unde concludendum vini inopiam in America Chocolatæ inventionem dedisse; quæ quidem variis modis, variòque sapore utuntur, quia ingredientium massa quæ super lapide *Metate* dicto, à quibusdam aquâ diluitur, ab aliis verò *Atollâ*, antiquo Americanorum potu, qui ex Indico frumento coctò & loto paratur, non dissimili ab Amylo quod in Hispania ex aquis convenientibus propinatur ægris; Hæc autem *Atolla* sola exhibita temperata est, ut ex dulci & grato sapore conjicere est, qui ab Amygdalis quarum temperies est moderata, non admodum differt. Unde Hispaniæ novæ Medici utiliter illam cum saccharo ægris suis præscribunt: modò viscerum fervore non laborent, quo in casu juxta Hippocratis & Galeni doctrinam, panatis, prisana & hordeatis, ut in Hispania fieri assolet, utuntur.

At Chocolatæ usus ita urget in omnibus Occidentalibus Indiis, ut platea nulla sit, forumvè nullum, ubi non reperias Nigram aut Americanam mulierem cum quo tentorio, suo *Apastler* seu vase huic parandæ, ligno denticulato instar fusi suo in Hispania filum, contorquetur, &

refri-

DE CHOCOLATA. 183

refrigeratorio quo aërem excipiunt ad
spumam refrigerandam. Accipiunt pri-
mò istæ mulieres placentæ Chocolatæ
portionem quam aquâ diluunt, spumam-
que separant, quæ optima & præcipua
ejus est substantia, immittuntque in
crateres *Tecomates* dictos quibus illæ
circumdantur, adstantibusque America-
nis & Hispanis distribuunt cum Atolla
calida, quam in ollis juxta se habent, cui-
que magnas tribuunt vires, miroque ef-
fectus. Quidam hunc potum tinctum &
coloratum volunt *Achiotâ*, quæ nihil aliud
est quàm pulvis sive pastillus ex fructu
quodam paratus, quem aiunt in colica
præstantissimum esse remedium. Sunt
enim Americani magni impostores, qui
plantis suis magna nomina imponunt, ut
famæ laudem acquirant. Hæc de Choco-
lata quæ in nundinis & foris vulgarissima
venditur. Fit enim aliàs & varii coloris
quam *Xocoatole* & *Chillatole* nuncupant.
[Quæ quidem Chocolatæ fit nuncupa-
tio ex diversæ Atollæ permixtione, aliàs-
que multas ejus species refert du Laët
lib. 7. c. 30. *Xocoatole* nomine intelligunt
aquam acidam ex frumento Indico in
aqua maceratam, & per noctem aëri ex-
positam. *Chillatole* ex hac aqua cum *Chil-
les*, sive pipere mixta.] I 2 Quod

Quod spectat ad Chocolatam quæ domi fit, amicis, vicinisque offertur, præcipuè in Monialium ædibus; quæ in tabellas efformatur quas *Pinolen* vocitant, quæque frigidè vesperi bibitur, & si iisdem constet ingredientibus, nomine tamen & qualitate differt, majorique habetur pretio. Ecce usitatam Receptam inter politiores populos, & præcisam ad hanc compositionem singulorum ingredientium dosim.

℞ Cacaos, ʒ ʒ ʒ. sacchari albi ℥ ʒ. cinnamomi, ʒ ij. Chilles seu piperis Mexicani, Pimiento etiam diæli, grana xiv. Caryophyllorum ʒ ʒ. Tesacta (id est vanille sive Campêche) Siliquas iij. vel ejus loco anisi ʒ ij. Achiota quantum ad calorem ei communicandum satis erit, quod fortè avellana molens æquabit. Aliqui Amygdalas; aut avellanas addunt. Ex his torrefactis & super lapide metate tritis cum saccharo pasta fit, quæ pyxidibus includitur, cui addunt nonnulli aqua napha guttas aliquot, vel moschi aut ambari grisei granum, vel scolopendria pulverem.

Quod ad utendi modum sive in potus, sive in cibi forma, sumitur quotidie mane Chocolata cum Macarone aut Biscocto: sicuti in Hispania sumere solent

Amyg,

DE CHOCOLATA. 185

Amygdalatum, Avellanatum, Ovum, seminum frigidorum potum aut Amylum. Hos autem ex hordeo, farina, saccharo compositos cremores, excalefactis & emaciatis dari non absolum est. Sed Chocolatam omni tempore, & horâ exhiberi, & cuius sexui, ætative propinari, hoc sanè & reprehendendum & vituperandum est.

Americanus. Horum testis esse possum. Quamplures enim vidi ita Chocolatæ affectos, ut ab ea nunquam abstinere possent. Imò in quodam maris Littore, quò aquæ hauriendæ causâ appulimus, Presbyterum vidi Missam celebrantem, qui cum esset admodum pinguis & fatigatus, necesse habuit sedere ante gratiarum actionem post communionem, & Tecomaten Chocolatâ plenum ab ancilla oblatum exhaurire, quò Deò juvante missam absolvere potuit.

Medicus. Excusari merebatur ob infirmitatem. Sed qui sani sunt & extra necessitatem, nihil consuetudini dare debent. Hoc enim præcipuè Religiosos, quorum virtus exemplo nobis esse debet, minimè decet.

Civis. Et quidem ego ab eo tempore quo in Americam veni, id observavi, &

meismet oculis usurpavi, Chocolatæ crâ-
terem durante officio divino in Ecclesiis
adstantes multos haurire.

Medicus. Bone Deus; quænam erga di-
vinum cultum irreverentia? & quæ civili-
tas & honos erga alios præsentis. Id cer-
tè nequaquam fieri deberet. Cæterùm in-
ter alia incommoda quæ hic potus affert,
existimo præcipuam causam obstructio-
num, pallidi virginum coloris, & hydro-
pis, quorum in Americâ proventus est
maximus, Chocolatæ & *Cacao* tribui de-
bere: cùm terrestris & frigida sint natu-
ræ. Domicellæ instar Amygdalarum co-
medunt, sicque aburentes sexcentos sibi
accerfunt morbos præcipuè cachexiam,
pravumque faciei colorem.

Civis. Probè mihi noti sunt hi potus,
sed mihi jusculum acceptius est. Bo-
næ fidei eorum qui bene inde se habent
Chocolatam relinquo. Num enim sanis
æquè placet comestus, ac pernæ, aut bo-
tuli frustum, vel persicorum, & curtipen-
dulorum pastam, aliàsve quæ hîc præ-
rantur conservas: num verò epotus æque
palato arridet, ac vinum *S. Martini*, *Ciu-
rad*, aut *Paroximenes*, seu *Patris Ximenes*
Andalusiensis. Ac sanè quicumque sobriè
& temperatè vivunt, absolutè negabunt

potum

DE CHOCOLATA. 187

potum hunc sustentando corpori esse idoneum, nectarique toties decantato comparandum, quippe qui caput tentet, & alia pariat incommoda, cum è contra infinitos videamus aquam crudam aut coctam cinnamomi momentò, anisò, aliisve cognitis aromatibus temperatam bibentes diutissimè sanos & vegetos absque vino vivere.

Medicus. Variis Medicinalibus vinis uti possemus à Dioscoride descriptis, aut à Wechero ex aliis authoribus allatis, quibus ingredientibus & eorum dosi cognitis, felicem in morbis successum experimur.

Americanum. Coronidem imponam Chocolatæ facultatibus, ubi dixerò frequentiore[m] ejus usum inopiam Hispaniæ novæ causari, cum alias omnes domesticas superet impensas, & saccharum quod additur ad librarum duodecim milliones & semis accedat. Nec omittendum huncce potum mulieribus familiarè vindicandæ zelotipiæ occasionem dedisse, venenisque viros intoxicandi, quæ ab Americanis fæminis artium harum peritissimis & à Dæmone edoctis, didicerunt. Ideoque harum frequentationem sapiens quisque vitare debet, ob
fortileg.

fortilegij suspicionem. Scandala filibo
& homicidia mihi à Jesuita in urbe Me-
xico prædicante narrata, ac hujus ope
patrata. Unde omissis aliis quæ affert
incommodis, Chocolatâ abstinere debe-
remus, vitandæ familiaritatis & frequen-
tationis causâ, cum natione veneficij &
pravarum artium adeò suspecta.

F I N I S.

lebo
Me-
s ope
ffert
lebe-
pue-
cij &

